

श्री अ. वि. श्री गुरुदेव वा कथायुग्म
मृगयायुग्म
SRI HARSHA'S
NĀGĀNANDA

देवनागरी

18.3 cm

MADRAS:
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS

303, Esplanade,

1932

All Rights Reserved.

॥ क्रयसंस्कृतपुस्तकानि ॥

॥ काव्यग्रन्थाः ॥

	रु.	अ.
अच्युतरायाभ्युदयः	२	
भर्तृहरिविरचितनीतिशतकम्—आंगुानुवादसहितम्	०	८
भर्तृहरिशतकत्रयम्—मूलम्	०	८
हंससन्देशः—सव्याख्यः आंगुटीकानुवादाभ्यां सहितः (एतद्व्याख्या चेन्नपुरीय पञ्चयप्पकलाशाला संस्कृतपंडितेन श्वेतारण्यं नारायणशास्त्रिणा विरचिता)	१	८
श्रीकृष्णकर्णामृतम्—मूलमात्रम्	०	६
” आंगुानुवादसहितम्	१	८
मेघसन्देशः—मल्लिनाथीय व्याख्यासमेतः चेन्नपुरीयपञ्चयप्पकलाशालापन्यस्तुभिः जी. जे. सोमयाजुलु महाशयैः विरचितैस्सम्पूर्णपीठिकांगुानुवाद विपुलांगुटीकाविन्यासैः सहितः	१	१२
मेघदूतम्—मल्लिनाथव्याख्यासहितम्	०	८
रघुवंशः—मल्लिनाथीयव्याख्यासमेतः सूक्ष्माक्षरैः मुद्रितश्च	१	४
रामकर्णामृतम्	०	८
सुभाषितत्रिशती—भर्तृहरिप्रणीता; रामचन्द्ररचितव्याख्यानसहिता	१	४
सुभाषितनीवी—श्रीमद्वेदान्तदेशिकविरचिता; श्रीनिवाससूरिनरकेसरिभ्यांकृत व्याख्याद्वयसहिता सांगुानुवादा आंगुटीकासहिता च	१	
कुमारसम्भवः—आङ्गार्थानुवादसहितः १-२-३ सर्गपर्यन्तः	१	
पूर्वोक्तः कुमारसम्भवः ४ सर्गादिसमाप्तिपर्यन्तः मुद्रणवर्तते		

SRI HARSHA'S
NÂGÂNANDA

MADRAS:
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
393, Esplanade.
1932
All Rights Reserved.

PRINTED AT
'THE 'VAVILLA' PRESS
MADRAS—1932.

॥ श्रीः ॥
श्रीहर्षविरचितं
॥ नागानन्दम् ॥

चेन्नपुर्याम्
वाविळ्ळ रामस्वामिशास्त्रुलु अण्ड् सन्स्,
इत्येतैः प्रकटितम्
१९३२

चेन्नपुर्या
वाविल्ल मुद्रणालये
मुद्रितम्

॥ नाटकपात्राणि ॥

(पुरुषाः)

१. जीमूतकेतुः—विद्याधरराजः.
२. जीमूतवाहनः—(नायकः) जीमूतकेतोस्तनयः.
३. मित्रावसुः—सिद्धराजविश्वामित्रस्तनयः.
४. शाण्डिल्यः—(तापसः) सिद्धराजपुरोधसः कौशिकस्य शिष्यः.
५. गरुडः—नागशत्रुः पक्षिराजः.
६. शङ्खचूडः—गरुडस्याहारार्थं वासुकिना प्रेषितो नागः.
७. आत्रेयः—(विदूषकः) नायकस्य प्रियवयस्यः.
८. शेखरकः—(विटः) सिद्धराजपरिजनेष्वेकः.
९. चेटः—शेखरकस्य भृत्यः.
१०. किङ्करः—नागराजभटः.
११. वसुभद्रः—(कञ्चुकी) मित्रावसोः.
१२. सुनन्दः—(प्रतीहारः) मित्रावसोः.

(स्त्रियः)

१. गौरी—भगवती शर्वाणी.
 २. कनकवती—(वृद्धा) जीमूतकेतोः पत्नी.
 ३. मलयवती—(नायिका) विश्वामित्रोः पुत्री.
 ४. चतुरिका
 ५. मनोहरिका
 ६. नवमालिका
- } —मलयवत्याश्चेत्यः.
७. वृद्धा—शङ्खचूडस्य जननी.

प्रघट्टकः ।

मलयाचलप्रान्ताः ।

॥ श्रीः ॥

॥ नागानन्दम् ॥

॥ प्रस्तावना ॥

१. ध्यानव्याजमुपेत्य चिन्तयसि कामुन्मील्य चक्षुः क्षणं
पश्यानङ्गशरातुरं जनमिमं त्रातापि नो रक्षसि ।
मिथ्याकारुणिकोऽसि निर्घृणतरः त्वत्तः कुतोऽन्यः पुमान्
सेष्यं मारवधूभिरित्यभिहितो बुद्धो जिनः पातु वः ॥ १ ॥

अपि च

कामेनाकृष्य चापं हतपटुपटहावलिभिर्मारवीरै-
र्भूमङ्गोत्कम्पजृम्भासितललितदृशा दिव्यनारीजनेन ।
सिद्धैः प्रहोत्तमाङ्गैः पुलकितवपुषा विस्मयाद्वासवेन
ध्यायन्त्यो योगपीठादचलित इति वः पातु दृष्टो मुनीन्द्रः ॥
(नान्यन्ते)

२. सूत्रधारः—अलमतिविस्तरेण । अद्याहमिन्द्रोत्सवे सबहुमान-
माकार्यं नानादिग्देशागतेन राज्ञः श्रीहर्षदेवस्य पादपद्मोप-
जीविना राजसमूहेनोक्तः यथा—‘अस्मत्स्वामिना श्रीहर्षदेवे-
नापूर्ववस्तुरचनालंकृतं विद्याधरजातकप्रतिनिबद्धं नागानन्दं
नाम नाटकं कृतमित्यस्माभिः श्रोत्रपरम्परया श्रुतं न तु प्रयो-

१. शार्दूलविक्रीडितम् २. स्रग्धरा ।

गतो दृष्टम् । तत्तस्यैव राज्ञः सकलजनहृदयाह्लादिनो बहु-
 मानादस्मासु चानुग्रहबुद्ध्या यथावत्प्रयोगेण त्वया नाटयि-
 तव्यम्'—इति । तद्यावदिदानीं नेपथ्यरचनां कृत्वा यथा-
 मिलषितं संपादयामि । (परिक्रम्यावलोक्य च) आवर्जितानि
 च सकलसामाजिकानां मनांसीति मे निश्चयः । यतः—

श्रीहर्षो निपुणः कविः परिष्वदप्येषा गुणग्राहिणी
 लोके हारि च सिद्धराजचरितं नाटये च दक्षा वयम् ।
 वस्त्वेकैकमपीह वाञ्छितफलप्राप्तेः पदं किं पुन-
 र्भङ्गाग्योपचयादयं समुदितः सर्वो गुणानां गणः ॥ ३ ॥

तद्यावदहं गृहं गत्वा गृहिणीमाहूय संगीतकमनुतिष्ठामि ।
 (परिक्रम्य नेपथ्याभिमुखमवलोक्य च) इदमस्मद्गृहम् यावत्प्रवि-
 शामि । (प्रविश्य) आर्ये इतस्तावत् ।

(प्रविश्य)

३. नटी—(साक्षम्) अज्ज इयं हि मन्दमग्गा आणवेदु अज्जउत्तो
 को णिओओ अणुचिट्ठीअदु त्ति ।

४. सूत्र—(विलोक्य) आर्ये नागानन्दे नाटयितव्ये किमिदमकारण-
 मेव रुद्यते ।

५. आर्य इयमस्मि मन्दभाग्या आज्ञापयत्वार्यपुत्रः को नियोगोऽनु-
 ष्ठीयतामिति ।

३. शार्दूलविक्रीडितम् ।

प्रथमोऽङ्कः

३

५. नटी—अज्ज कहं ण रोदिस्सं जदो दाव तादो अज्जाए सह
थविरभावजादणिव्वेदो कुडुम्बभारुव्वहणजोग्गो द्राणि तुम
त्ति आरोविअ हिअए तवोवणं गदो ।

६. सूत्र—(सनिर्वेदम्) अये कथं मां परित्यज्य तपोवनं यातौ पितरौ
तत्किमिदानीं युज्यते कर्तुम् (विचिन्त्य) अथवा कथमहं गुरुच-
रणपरिचर्यासुखं परित्यज्य गृहे तिष्ठामि ।

पित्रोर्विधातुं शुश्रूषां त्यक्त्वैश्वर्यं क्रमागतम् ।

वनं याम्यहमप्येष यथा जीमूतवाहनः ॥ ४ ॥

(इति निष्क्रान्तौ)

प्रस्तावना ॥

प्रथमोऽङ्कः

(ततः प्रविशति नायको विदूषकश्च)

७. नायकः—(सनिर्वेदम्) सखे आत्रेय !

रागस्यास्पदमित्यवैमि न हि मे ध्वंसीति न प्रत्ययः

कृत्याकृत्यविचारणासु विमुखं को वा न वेत्ति क्षितौ ।

एवं निन्द्यमपीदमिन्द्रियवशं प्रीत्यै भवेद्यौवनं

भक्त्या याति यदीत्थमेव पितरौ शुश्रूषमाणस्य मे ॥ ५ ॥

८. आर्य कथं न रोदिष्यामि यतस्तावत्तात आर्यया सह स्थविरभाव-
जातनिर्वेदः कुडुम्बभारोद्वहनयोग्य इदानीं त्वमित्यारोप्य
हृदये तपोवनं गतः ।

४. श्लोकः ५. शार्दूलविक्रीडितम्

८. विदूषकः—(सरोषम्) भो वअस्स णं णिव्विण्णो एव्व तु
एत्तिअं कालं एदाणं जीवन्तमुआणं कदे इमं ईदिसं वणवासं
दुक्खं अणुहवन्तो । ता पसीद दाणिपि दाव गुरुचलणसु
स्सूसानिब्वन्धादो निअत्तिश्च इच्छाभोअरमणीअं रज्जसु
अणुहवीअदु ।

९. नाय—वयस्य न सम्यगभिहितं त्वया । कुतः—
तिष्ठन् भाति पितुः पुरो भुवि यथा सिंहासने किं तथा
यत्संवाहयतः सुखं तु चरणौ तातस्य किं राजके ।
किं भुक्ते भुवनत्रये धृतिरसौ भुक्तोज्झिते यां गुरो-
रायासः खलु राज्यमुज्झितगुरोस्तत्रास्ति कश्चिद्गुणः ॥ ६ ॥

१०. विदू—(आत्मगतम्) अहो एदस्स गुरुचलणसुस्सूसाणुराओ
(विचिन्त्य) भोदु ता एदंपि दाव भणिस्सं । (प्रकाशम्) भो
वअस्सणक्खु अहं रज्जसुहं एव्व केवलं उहिसिअ एव्वं भणा
अण्णापि दाव करणीअं अत्थि एव्व ।

८. भो वयस्य ननु निर्विण्ण एव त्वमेतावन्तं कालमेतयोर्जीवन्मृतयो
कृते इदमीदृशं वनवासदुःखमनुभवन् । तत्प्रसीद इदानीमा-
तावद्गुरुचरणशुश्रूषानिर्वन्धान्निवृत्य इच्छाभोगरमणीयं राज्यं
सुखमनुभूयताम् ।

१०. अहो एतस्य गुरुचरणशुश्रूषानुरागः भवतु तदेतदपि तावद्भा-
ष्यामि । भो वयस्य न खल्वहं राज्यसुखमेव केवलमु-
च्यैवं भणामि अन्यदपि तावत्करणीयमस्येव ।

६. शार्दूलविक्रीडितम् ।

प्रथमोऽङ्कः

५

तु ११. नाय—(सस्मितम्) वयस्य, ननु कृतमेव यत्करणीयम् । पश्य
मास तावत्—
णसु

न्याय्ये वर्त्मनि योजिताः प्रकृतयः सन्तः सुसंस्थापिता
नीतो बन्धुजनस्तथात्मसमतां राज्ये च रक्षा कृता ।
दत्तो दत्तमनोरथाधिकफलः कल्पद्रुमोऽप्यर्थिने
किं कर्तव्यमतः परं वद सखे यत्ते स्थितं चेतसि ॥ ७ ॥

॥ १२. विदू—भो वत्स अच्चन्तसाहसिओ मदङ्गहदओ दे पडि-
वक्खो । तस्सि च समासण्णठ्ठिदे पहाणामच्चसमधिठ्ठिदं पि
तुएविणा रज्जं सुठ्ठिदं त्ति ण मे पडिहादि ।

ओ १३. नाय—धिङ्मुखं । किं मंतङ्गो राज्यं हरिष्यतीति शङ्कसे ?

भ १४. विदू—अध इ ।

णा १५. नाय—यद्येवं ततः किम् । ननु स्वशरीरतः प्रभृति परार्थमेव
सर्वं मया परिकल्प्यते । यच्च स्वयं न दीयते तत्तातानुरोधात्
तत्किमनेन राज्यवस्तुना चिन्तितेन । वरं ताताज्ञैवानुष्ठिता ।
आज्ञप्तश्चास्मि तातेन यथा—‘वत्स जीमूतवाहन ! बहुदि-
वसपरिभोगदूरीकृतसमित्कुशकुसुममुपभुक्तमूलफलकन्दनीवा-
रप्रायमिदं स्थानं वर्तते । तदितो मलयपर्वतं गत्वा तस्मि-

१२. भो वयस्य अत्यन्तसाहसिको मतङ्गहतकस्ते प्रतिपक्षः । तस्मि-
श्च समासन्नस्थिते प्रधानामात्यसमधिष्ठितमपि त्वया विना
राज्यं सुस्थितमिति न मे प्रतिभाति ।

१४. अथ. किम् ।

७. शार्दूलविक्रीडितम्

निवासयोग्यं किञ्चिदाश्रमपदं निरूपये—इति । तदेहि
मलयपर्वतमेव गच्छावः ।

१६. विदू—जं आणवेदि ।

(इत्युभौ परिक्रामतः)

विदू—(अग्रतोऽवलोक्य) भो बअस्स एसो, क्खु सरसघणचन्द-
णवणुस्सङ्गपरिमिलणलग्गबहलपरिमलो विसमतडोपहदजज्ज-
रिदणिइइरुच्छलिदसिसिसीअरासारवाही पढमसङ्गमुक्कण्ठि-
अपिआकण्ठगहो विअ मग्गपरिस्समं अवणअन्तो रोमञ्चेदि
पिअवअस्सं मलअमारुओ ।

१७. नाय—(निरूप्य सविस्मयम्) अये प्राप्ता एव वयं मलयपर्वतम् ।

(समन्तादवलोक्य) अहो रामणीयकमस्य मलयाचलस्य—तथा हि

माद्यत्कुञ्जरगण्डभित्तिकषणैर्भग्नस्रवचन्दनः

क्रन्दत्कन्दरगह्वरो जलनिधेरास्फालितो वीचिभिः ।

पादालक्तकरक्तमौक्तिकशिलः सिद्धाङ्गनानां गतै-

र्दृष्टोऽयं मलयाचलः किमपि मे चेतः करोत्युत्सुकम् ॥ ८

तेदेह्यत्रारुह्य निवासयोग्यं किञ्चिदाश्रमपदं निरूपयावः ।

१६. यद्भवानाज्ञापयति ।

भो वयस्य ! एष खलु सरसघनचन्दनवनोत्सङ्गपरिमिलनलग्नब-
हलपरिमलो विषमतटोपहतजर्जरितनिर्झरोच्छलितशिशिरशी-
करासारवाही प्रथमसङ्गमोत्कण्ठितप्रियाकण्ठग्रह इव मार्गपरि-
श्रममपनयन् रोमाञ्चयति प्रियवयस्यं मलयमारुतः ।

८. शार्दूलविक्रीडितम्

प्रथमोऽङ्कः

१८. विदू—एवं करोह्य । (अग्रतः स्थित्वा) एदु भवं ।

(आरोहणं नाटयतः)

१९. नाय—(दक्षिणाक्षिस्पन्दनं सूचयित्वा विमृश्य) सखे,

दक्षिणं स्पन्दते चक्षुः फलाकाङ्क्षा न मे कचित् ।

न च मिथ्या मुनिवचः कथयिष्यति किं निन्दम् ॥ ९

२०. विदू—भो वहस्स आसण्णं ते पिअं णिवेदेदि ।

२१. नाय—एवं नाम यथाह भवान् ।

२२. विदू—(विलोक्य) भो वअस्स पेक्ख पेक्ख एदं क्खु सवि-
सेसघणसिणिद्धपाअवविसोहिअं सुरहिहविगन्धगब्भिदुहाम-
धूमणिग्गमं अणुविग्गमुहनिसण्णसावअगणं तवोवणं विअ
लक्खीअदि ।

२३. नाय—सम्यगुपलक्षितम् तपोवनमेवैतत् । तथा हि—

वासोर्थं दययेव नातिपृथग्वः कृत्तास्तरूणां त्वचो

भग्नानेकजंरत्कमण्डलु नभः स्वच्छं पयो नैर्झरम् ।

दृश्यन्ते त्रुटितोज्झिताश्च वटुभिर्मौञ्ज्यः कचिन्मेखला

नित्याकर्णनया शुकेन च पदं साम्नाभिदं पठ्यते ॥ १०

१८. एवं कुर्वः । एतु भवान् ।

२०. भो वयस्य आसन्नं ते प्रियं निवेदेयति ।

२२. भो वयस्य प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व एतत्खलु सविशेषघनस्निग्धपादपवि-
शोभितं सुरभिर्हविर्गन्धगर्भितोहामधूमनिर्गममनुद्विग्नसुखनिष-

० एणशावकगणं तपोवनमिव लक्ष्यते ।

नागानन्दे

तदेहि प्रविश्य विलोकयावः ।

(प्रवेशं नाटयतः)

नाय—(सविस्मयं विलोक्य) अहो नु खलु मुदितमुनिजनप्रविचार्य-
माणसन्दिग्धवेदवाक्यविस्तरस्य पठद्बहुवदुजनच्छिद्यमानार्द्रा-
द्रसमिधस्तापसकुमारिकापूर्यमाणबालधृक्षालवालस्य प्रशान्तरम-
णीयता तपोवनस्य । इह हि—

मधुरमिव वदन्ति स्वागतं भृङ्गनादै-

नतिमिव फलनम्रैः कुर्वतेऽमी शिरोभिः ।

मम ददत इवार्थं पुष्पवृष्टिं किरन्तः

कथमतिथिसपर्यां शिक्षिताश्शाखिनोऽपि ॥ ११

तन्निवासयोग्यमिदं तपोवनम् मन्ये भविष्यतीह वसतामस्माकं
परा निर्वृतिः ।

२४. विदू—(इतस्ततो विलोक्य) भो वअस्स किं क्खुं एदे इसिव-
लिअकन्धरा निच्चलमुहनिस्सरन्तदरदलिअदब्भकवला समु-
ण्णमिददिण्णैककण्णा सुहसंमीलिदलोअणा आअण्णंता विअ
हरिणालक्खी अन्दि ।

२५. नाय—(६ कर्णं दत्वा) सखे ! सम्यगुपलक्षितम् । तथा हि—

२४. भो वयस्य किं खल्वेते ईषद्वलितकन्धरा निश्चलमुखनिःसरदर-
दलितदर्भकबलाः समुन्नमितदत्तैककर्णाः सुखसंमीलितलोचना
आकर्णयन्त इव हरिणा लक्ष्यन्ते ।

११ मालिनी ।

स्थानप्राप्त्या दधानं प्रकटितंगमकं मन्द्रतारव्यवस्थां
निर्हादिन्या विपञ्च्या मिलितमलिखतेनेव तन्त्रीखनेन ।
एते दन्तान्तरालस्थिततृणकवलच्छेदशब्दं नियम्य
व्याजिह्वाङ्गाः कुरङ्गाः स्फुटललितपदं गीतमाकर्णयन्ति ॥ १२

२६. विदू—भो वअस्स को उण एसो तवोवणे गाअदि ।

२७. नाय—यथैताः कोमलाङ्गुलितलाभिहन्यमाना नातिस्फुटं कण-
न्ति तन्त्र्यः तथा काकलीप्रधानं गीयत इति तर्कयामि ।
(अङ्गुल्यग्रेणाग्रतो निर्दिशन्) अस्मिन् देवतायतने देवतामा-
राधयन्ती काचिद्व्ययोषिदुपवीणयति ।

२८. विदू—भो वअस्स एहि अहे वि एदं देवदाअदणं पेक्खम्ह ।

२९. नाय—साधूक्तं भवता । वन्द्याः खलु देवताः । (उपसर्पन्सहस्रा-
स्थित्वा) वयस्य कदाचिद्द्रुमनहोऽयं स्त्रीजनो भविष्यति ।
तदनेन त्वावत्तमालगुल्मकेनान्तरितौ देवतादर्शनावसरं प्रति-
पालयावः । (तथा कुरुतः)

(ततः प्रविशति भूमावुपविष्टा वीणां वादयन्ती मलयवती चेटी च)

३०. नायिका—(संस्कृतमाश्रित्य गायति)

उत्फुल्लकमलकेसरपरागगौरैद्युते मम हि गौरि ।

अभिवाञ्छितं प्रसिध्यतु भगवति युष्मत्प्रसादेन ॥ १३ ॥

२६. भो वयस्य कः पुनरेष तपोवने गायति ।

२८. भो वयस्य एह्यवामप्येतदेवतायतनं प्रेक्षावहे ।

१२. सगंधरा. १३. आर्या.

१०

नागानन्दे

३१. नाय—(गीतमाकर्ण्य) वयस्य अहो गीतमहो वादितम् ।
तथा हि—

व्यक्तिर्व्यञ्जनधातुना दशविधेनाप्यत्र लब्धामुना
विस्पष्टो द्रुतमध्यलम्बितपरिच्छिन्नस्त्रिधाः लयः ।
गोपुच्छप्रमुखाः क्रमेण यतयस्तिस्त्रोऽपि संपादिता-
स्तत्त्वौघानुगताश्च वाद्यविधयः सम्यक्त्रयो दर्शिताः ॥ १४॥

३२. चेटी—(सप्रणयम्) भट्टिदारिए चिरं क्व तुए वादिदं । ण
क्व दे पडिस्समो अग्गहत्थाणं

३३. नायि—(साधिक्षेपम्) हस्से चदुरिए गौरिए पुरदो वीणं वाद-
अन्तीए कुदो मे पडिस्समो अग्गहत्थाणं ।

३४. चेटी—भट्टिदारिए णं भणामि-किं एदाए णिक्करुणाए पुरदो
वीणावादिदेण जा एत्तिअं कालं कण्णकाजणदुक्करेहिं णि-
अमोववासेहिं आराधअन्तीए ण दे पसाअं देसेदि ।

३२. भट्टिदारिके चिरं खलु त्वया वादितम् । न खलु ते परिश्रमोऽग्र-
हस्तानाम् ।

३३. हस्से चतुरिके गौर्याः पुरतो वीणां वादयन्त्याः कुतो मे परि-
श्रमोऽग्रहस्तानाम् ।

३४. भट्टिदारिके ननु भणामि किमेतस्या निष्करुणायाः पुरतो
वीणावादितेन यैतावन्तं कालं कन्यकाजनदुष्करैर्नियमोपवासै-
राराधयन्त्या न ते प्रसादं दर्शयति ।

१४. शार्दूलविक्रीडितम्.

३५. विदू—भो वअस्स ^{५०}आ क्खु एसा । ता किं ण पेक्खम्ह

३६. नाय—को दोषः । ^{कन्यका} कन्यका हि निर्दोषदर्शना भवन्ति । किन्तु
कदाचिदस्मान् दृष्ट्वा बालभावसुलभलज्जासाध्वसान्न चिरमिह
तिष्ठेत् । तदनेनैव तमालान्तरेण पश्यावः ।

(उभौ तथा पश्यतः)

३७. विदू—(विलोक्य सविस्मयम्) भो वअस्स पेक्ख पेक्ख अच्च
रिअं अच्चरिअं । ण केवलं वीणाविण्णाणेण एव कण्णाणं सुहं
करेदि इमिणा वीणाविण्णाणाणुरूवेण रूवेण वि अच्छीणं सुहं
उप्पादेदि । का उण एसा भविस्सदि—किं दाव देवी अहवा
णाअकण्णआ आहो विज्जाहरदारिआ उत सिद्धकुलसंभवेत्ति ।

३८. नाय—(सस्पृहमवलोक्यन्) वयस्य ! केयमिति नावगच्छामि ।
एतत्पुनरहं जानामि—

स्वर्गस्त्री यदि तत्कृतार्थमभवच्चक्षुःसहस्रं हरे-
र्नागी चेन्न रसातलं शशभृता शून्यं मुखेऽस्याः सति ।
जातिर्नः सकलान्यजातिजयिनी विद्याधरी चेदियं
स्यात्सिद्धान्वयजा यदि त्रिभुवने सिद्धाः प्रसिद्धास्ततः ॥

३५. भो वयस्य कन्यका खल्वेषा । तत् किं न प्रेक्षावहे ।

३७. भो वयस्य प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व आश्चर्यमाश्चर्यम् न केवलं वीणावि-
ज्ञानेनैव कर्णानां सुखं करोति अनेन वीणाविज्ञानानुरूपेण
रूपेणाप्यक्षणां सुखमुत्पादयति—किं तावदेवी अथवा नाग-
० कन्यका आहोविद्याधरदारिका उत सिद्धकुलसंभवेति ।

१५. शार्दूलविक्रीडितम्.

३९. विदू—(नायकमवलोक्य सहर्षमाश्रितम्) दिट्ठिआ चिरस्स दाव
कालस्स पडिदो क्खु एसो गोअरे मम्महस्स । (आत्मानं निर्दिश्य
भोजनमभिनीय) अहवा णहि णहि मम एव्व एकस्स बह्वणस्स ।

४०. चेटी—(सप्रणयम्) भट्ठिदारिए णं भणामि—किं दाणिं. एदाए
अकिदाह्वादाए णिक्करुणाए देवीए पुरदो वाइदेण । (इति वीणा माक्षि-
पति)

४१. नायि—(सकोपम्) हञ्जे मा भअवदिं गोरिं अधिकिखव । णं
अज्ज किदो मे भअवदीए पसाओ ।

४२. चेटी—(सहर्षम्) भट्ठिदारिए कहेहि दाव कीदिसो सो ?

४३. नायि—हञ्जे जानामि अज्ज सिविणए एदं एव्व वीणं वादअ-
न्ती भअवदीए गोरीए भणिहि—‘वच्छे परितुट्ठहि दे
एदिणा वीणाविण्णाणादिसएण इमाए च अबलाजणदुक्कराए

३९. दिष्ट्या चिरस्य ताव त्कालस्य पतितः खल्वेषु गोचरे मन्म-
थस्य । अथवा नहि नहि ममैवैकस्य ब्राह्मणस्य ।

४०. भर्तृदारिके ननु भणामि—किमिदानीमेतस्या अकृताह्वादाया
निष्करुणाया देव्याः पुरतो वादितेन ।

४१. हञ्जे मा भगवतीं गौरी मधिक्षिप । नन्वद्य कृतो मे भगवत्या
प्रसादः ।

४२. भर्तृदारिके कथय तावत्कीदृशः सः ।

४३. हञ्जे जानामि अद्य स्वप्न एतामेव वीणां वादयन्ती भगवत्या
गौर्या भणितास्मि—‘वत्से परितुष्टास्मि ते एतेन वीणाविज्ञा-

असाधारणाए एदिणा मञ्जोवरि भक्तीए । ता विज्जाहरचक्रवर्ती
दे अइरेण एव पाणिग्रहणं णिवत्तइस्सदि त्ति ।

४४. चेटी—(सहर्षम्) भट्टिदारिए जइ एवं ता कीस सिविणओ
त्ति भणसि । णं हिअअट्टिदो वरो एव भवदीए देवीए
• दिण्णो ।

४५. विट्—भो वंअस्स अवसरो क्खु अह्माणं देवीदंसणस्स । ता
एहि उवसप्पह्वा ।

४६. नाय—न तावत्प्रविशामि ।

(विट्—अनिच्छन्तमपि नायकं बलादार्कषति)

(उभौ देवालयं प्रविशतः)

४७. विट्—(उपसृत्य) सोत्थिं भोदीए । भोदि सच्चकं एव चटुरिआ
भणादि । वरो इदो एव दे एसो देवीए दिण्णो ।

४८. नायि—(ससाध्वसमुत्तिष्ठन्ती नायकमुद्दिश्यापवार्यं) हज्जे को णु क्खु
एसो ।

नातिशयेन अनया च अवलाजनदुष्करया असाधारणया
ममोपरि भक्त्या । तस्माद्विद्याधरचक्रवर्ती तेऽचिरेणैव पाणि-
ग्रहणं निर्वर्तयिष्यति' इति ।

४४. भट्टिदारिके यद्येवं तत्कस्मात्स्वप्न इति भणसि । ननु हृदयस्थितो
वर एव भगवत्या देव्या दत्तः ।

४५. भो वयस्य अवसरः खल्वावयोर्देवीदर्शनस्य । तदेष्टुपसर्पावः ।

४७. स्वस्ति भवत्यै । भवति! सत्यमेव चतुरिका भणति । वर इत एव
ते एष देव्या दत्तः ।

४८. हज्जे को नु खल्वेषः ।

४९. चेटी—(नायकं निरूप्यापवार्य) एदसए अणणसदिसाए आकिदी-
ए एसो सो भअवदीए गोरीए पसादोत्ति तक्केमि ।

(नायिका सलजं सस्पृहं च नायकमवलोकयति)

५०. नाय—तनुरियं तरलायतलोचने

श्वसितकम्पितपीनघनस्तनि ।

श्रममलं तपसैव गता पुनः

किमिति संभ्रमधारिणि खिद्यते ॥

१६

५१. नायि—(अपवार्य) हज्जे अदिसद्धसेण ण सक्कुणोमि एदस्स
सम्मुहं ठादुं । (नायकं सलजं तिर्यक्पश्यन्ती किञ्चित्परावृत्तमुखी
तिष्ठति)

५२. चेटी—भट्टिदारिए किं एदं ।

५३. नायि—हज्जे न सक्कुणोमि एदस्स अच्चासण्णे चिट्ठिदुं । ताएहि
अण्णदो गच्छम्ह । (इत्युत्थातुमिच्छति)

५४. विदू—भो मिच्च भाअदि खु एसा । अहं पुव्वपठिदविज्जाब-
लेण सम्पदं एणां मुहुत्तअं धारेमि । (विमृश्य) भोदि किं एत्थ

४९. एतयानन्यसदृशयाकृत्यैष स भगवत्या गौर्याः प्रसाद इति
तर्कयामि ।

५१. हज्जे अतिसाध्वसेन न शक्नोम्येतस्य सम्मुखं स्थातुम् ।

५२. भट्टिदारिके, किमेतत् ।

५३. हज्जे न शक्नोम्येतस्यात्यासन्ने स्थातुम् । तदेहान्यतो गच्छावः ।

५४. भो मित्र बिभेति खल्वेषा । अहं पूर्वपठितविद्याबलेन साम्प्रत-

१६. द्रुतविलम्बितम्.

तुम्हाणं तवोवणे ईदिसो आकारो जं आअदो अदिही वअण-
मेत्तकेणवि ण संभावीअदि ।

५५. चेटी—(नायकमवलोक्य स्वगतम्) अणुरज्जदि विअ एत्थ एदाए
दिट्ठी । भवदु एवं दाव भणिस्सं । (प्रकाशम्) भट्टिदारिए
जुत्तं भणादि बम्हणो । उचिदो क्खु दे अदिहिजणसत्कारो ।
ता कीस एदस्सि महाणुभावे एवं पडिवत्तिमुढा चिट्ठसि ।
अहवाचिट्ठुतुमं अंहं एव्व जहाणुरूवं करिस्सं । (नायकमुद्दिश्य)
साअदं महाभाअस्स आसणपडिग्गहेण अलंकरेदु इमं पदेसं
अज्जो ।

५६. विदू—भो वअस्स सोहणं एसा चदुरिआ भणादि । एववि-
सिअ मुहुत्तअं वीसमम्हं ।

५७. नाय—युक्तमाह भवान् । (इत्युपविशतः)

मेनां मुहूर्तं धारयामि । भवति! किमत्र युष्माकं तपोवन ईदृश
आचारो, यदागतोऽतिथिर्वचनमात्रेणापि न संभाव्यते ।

५५. अनुरज्यत इवात्रैतस्या दृष्टिः । भवत्वेवं तावद्गुणिष्यामि ।
भट्टिदारिके युक्तं भणति ब्राह्मणः । उचितः खलु तेऽतिथि-
जनसत्कारः । तत्किमेतस्मिन्महानुभाव एवं प्रतिपत्तिमूढा
तिष्ठसि । अथवा तिष्ठ त्वम् अहमेव यथानुरूपं करिष्यामि ।
स्वागतं महाभागस्य । आसनपरिग्रहेणालंकारीत्वमं प्रदेश-
मार्यः ।

५६. भो वयस्य शोभनमेवा चतुरिका भणति । उपविश्य मुहूर्तं
विश्रान्त्यावः ।

५८. नायि—(चेष्टिकामुद्दिश्य) अइ परिहाससीले मा एव्वं करेहि ।
जइ कदावि कोवि तावसो पेक्खदि तदो मं अविणीदेत्ति
संभावेदि ।

(ततः प्रविशति तापसः)

५९. तापसः—आज्ञापितोऽस्मि कुलपतिना कौशिकेन यथा 'वत्स
शाण्डिल्य पितुराज्ञया सिद्धयुवराजमित्रावसुर्भविष्यद्विद्याधर-
चक्रवर्तिनं कुमारजीमूतवाहनमिहैव मलयपर्वते कापि वर्तमानं
भगिन्या मलयवत्या वरहेतोर्द्रष्टुमद्य गतः । तच्च प्रतीक्षमा-
णाया मलयवत्याः कदाचिन्मध्यन्दिनसवनवेलातिक्रामेत् ।
तदेनामाहूयागच्छ'—इति । ततो यावद्गौरीगृहमेव गत्वा
मलयवतीमाकार्यं गच्छामि । (परिक्रम्य भूमिं निरूप्य सविस्मयम्)
अये कस्य पुनरियं पांसुलप्रदेशे प्रकाशचक्रचिह्ना पदपंक्तिः ।
(पुरतो जीमूतवाहनं निर्दिश्य) नूनमस्यैवेयं महानुभावस्य पदवी ।
तथा हि—

उष्णीषः स्फुट एष मूर्धनि विभात्यूर्णोयमन्तर्भ्रुवो-
श्चक्षुस्तामरसानुकारि हरिणा वक्षःस्थलं स्पर्धते ।
चक्राङ्गं च यथा पदद्वयमिदं मन्ये तथा कोऽप्ययं
नो विद्याधरचक्रवर्तिपदवीमप्राप्य विश्राम्यति ॥ १७ ॥

५८. अयि परिहासशीले मैवं कुरु । यदि कदापि तापसः प्रेक्षते
ततो मामविनीतेति सम्भावयति ।

१७. शार्दूलविक्रीडितम्.

अथवा कृतं संदेहेन । व्यक्तमनेनैव जीमूतवाहनेन भवि-
तव्यम् । (मलयवतीं निरूप्य) अये इयमपि राजपुत्री मलयवती ।
(उभौविलोक्य) चिरात्खलु युक्तकारी विधिः स्याद्यदि युगल-
मेतदन्योन्यानुरूपं घटयेत् । (उपसृत्य नायकं निर्दिश्य) स्वास्ति
भवते ।

६०. नाय—भगवन् ! जीमूतवाहनोऽभिवादयते । (उत्थातुमिच्छति)

६१. ताप—अलमलमभ्युत्थानेन । ननु 'सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ।
इति भवानेवास्माकं पूज्यः । तद्यथासुखं स्वीयताम् ।

६२. नायि—अज्ज पणमामि ।

६३. ताप—(नायिकां निर्दिश्य) वत्से ! अनुरूपमर्तृगामिनी भूयाः ।
राजपुत्रि ! त्वामाह कुलपतिः कौशिकः—यथानातिक्रामति
मध्यन्दिनसवनवेला तत्त्वरितमागम्यतामिति ।

६४. नायि—जं गुरुजणो आणवेदि । (इत्युत्थाय निःश्वस्य च स्वगतम्)

एकतो गुरुवअणं अण्णत्तो दइअदंसणसुहं चि ।

गमणागमणविमूढं अज्जवि दोलाइ मे हिअअम् ॥ १८ ॥

(सलज्जं सानुरागं च नायकं तिर्यक्पश्यन्ती तापससहिता निष्क्रान्ता)

६५. नाय—(सोत्कण्ठं निःश्वस्य नायिकां पश्यन्)

६२. आर्य, प्रणमामि ।

६४. यद्गुरुजन आज्ञापयति ।

एकतो गुरुवचनमन्यतो दयितदर्शनसुखमिति ।

गमुनागमनविमूढमद्यापि दोलायते मे हृदयम् ॥

१८. आर्या.

Naga.—2

अनया जघनाभोगभरमन्थरयातया ।

अन्यतोऽपि व्रजन्त्या मे हृदये निहितं पदम् ॥ १९ ॥

६६. विदू—भो दिष्टं जं पेक्खिदव्वं । सुदं जं सोदव्वं । ता दाणिं
मज्झण्णसूरसन्दावदिउणिदो विअ मे जठरग्गी धमधमाअदि
ताएहि निक्कमम्ह जेण बम्हणो अदिही भविअ मुणिजणस-
आसादो लद्धेहिं कन्दमूलफलेहिं वि दाव पाणधारणं
करिस्सं ।

६७. नाय—(ऊर्ध्वमवलोक्य) अयेऽयं मध्यमध्यास्ते नभस्तलस्य
भगवान्सहस्रदीधितिः । तथा हि —

तापात्तत्क्षणघृष्टचन्दनरसापाण्डू कपोलौ वहन्
संसक्तैर्निजकर्णतालपवनैः संवीज्यमानाननः ।

संप्रत्येषु विशेषसिक्तहृदयो हस्तोज्झितैः सीकरैः

ग्लायच्छलकदुःसहामिव दशां धत्ते गजानां प्रतिः ॥ २० ॥

तदेह्यावामपि गच्छावः ।

(इति निष्क्रान्तौ)

इति प्रथमोऽङ्कः ।

६६. भो दृष्टं यत्प्रेक्षितव्यम् । श्रुतं यच्छ्रोतव्यम् । तदिदानीं मध्याह्न-
सूर्यसंतापद्विगुणित इव मे जठराग्निर्धमधमायते । तदेहि
निष्क्रामावः येन ब्राह्मणोऽतिथिर्भूत्वा मुनिजनसकाशालब्धैः
कन्दमूलफलैरपि प्राणधारणं करिष्ये ।

१९. श्लोकः. २०. शार्दूलविक्रीडितम्.

द्वितीयोऽङ्कः

॥ प्रवेशकः ॥

(ततः प्रविशति चेटी)

१. चेटी—आणत्तम्हि भट्टिदारिआए मलअवदीए जहा—‘हञ्जे मणोहरिए अज्ज चिरअदि मे भादुओ अज्जमित्तावसू । ता लहु गदुअ जाणेहि आअदो ण वेत्ति । ता जहाणत्तं अणु-चिट्ठामि । (परिक्रम्य नेपथ्याभिमुखमवलोक्य) का उण एसा तुरि-दतुरिदं इदो एव्व आअच्छदि । (निरूप्य) अए कहं चउरिआ ।

(ततः प्रविशति द्वितीया चेटी)

प्रथमा—(उपसृत्य) हला चउरिए किं णिमित्तं उण मं परिहरिअ तुए एव्वं तुवरिदाए गच्छीअदि ।

२. द्वितीया—हला मणोहरिए आणत्तम्हि भट्टिदारिआए मलअव-दीए—‘हञ्जे चउरिए कुसुमावचअपडिस्समणीसहं मे सरीरं । सरदादवज्जणिदो अअं मे संदावो अहिअदरं बाधेदि । ता

१. आज्ञप्तास्मि भर्तृदारिकया मलयवत्या यथा—‘हञ्जे मनोहरिके अद्य चिरयति मे भ्रातार्यमित्रावसुः । तल्लघु गत्वा जानीहि किमागतो न वा’ इति । तद्यथाज्ञप्तमनुतिष्ठामि । का पुनरेषा त्वरितत्वरितमित एवागच्छति । अये कथं चतुरिका । हला चतुरिके किं निमित्तं पुनर्मां परिहृत्य त्वयैवं त्वरितया गम्यते ।

२. हलु मनोहरिके आज्ञप्तास्मि भर्तृदारिकया मलयवत्या—‘हञ्जे चतुरिके कुसुमावचयपरिश्रमनिःसहं मे शरीरम् । शरदातप-

गच्छ तुमं बालकदलीदलपरिक्लिप्ते चन्दणलदाघरे चन्दम-
णिसिलाअलं सज्जीकरेहि' ति । अणुचिट्ठिदं अ मए जहा
आणत्तं । जाव गदुअ भट्टिदारिआए णिवेदेदु ।

३. प्रथमा—जइ एव्वं ता लहु गदुअ णिवेदेहि । जेण से तहिं
गदाए उवसमिस्सदि संदावो ।

४. द्वितीया—(विहस्यात्मगतम्) ण ईरिसो से संदावो जो एव्वं उव-
समिस्सदि । विचित्तरमणीअं चन्दणलदाघरं पेक्खन्तीए
अहिअदरो संदावो भविस्सदित्ति तळेमि । (प्रकाशम्] ता
गच्छ तुमं । अहं पि सज्जीकित्तं मणिसिलाअलं ति गदुअ
भट्टिदारिआए णिवेदेमि ।

प्रवेशकः ।

जनितोऽयं मे संतापोऽधिकतरं बाधते । तद्गच्छ त्वं बालक-
दलीदलपरिक्षिप्ते चन्दनलतागृहे चन्द्रमणिशिलातलं सज्जीकृ-
रु'—इति । अनुष्ठितं च मया यथाज्ञप्तम् । यावद्गत्वा भर्तृ-
दारिकायै निवेदयामि ।

३. यद्येवं तल्लु गत्वा निवेदय । येनास्यास्तत्र गताया उपशमिष्यति
संतापः ।

४. नेहशस्तस्याः संतापोयं य एवमुपशमिष्यति । विचित्ररमणीयं
चन्दनलतागृहं प्रेक्षमाणाया अधिकतरः संतापो भविष्यतीति
तर्कयामि । तद्गच्छ त्वम् । अहमपि 'सज्जीकृतं मणिशिलात-
लमिति गत्वा भर्तृदारिकायै निवेदयामि । (इत्युभे निष्क्रान्ते)

(ततः प्रविशति सोत्कण्ठा मलयवती चेटी च)

५. नायिका—(निःश्वस्यात्मगतम्) अइ हिअअ तथा णाम तस्सि जणे लज्जाए मं परंमुहीकरिअ दाणिं अप्पण्णा तहिं एव्व गदोसित्ति अहो दे अप्पंभरित्तणं । (प्रकाशम्) हञ्जे आदेसेहि मे भअवदीए आअदणं ।

६. चेटी—णं चन्दणलदाघरं भट्टिदारिआ पत्थिदा ।

७. नायि—(सलज्जम्) हञ्जे सुट्ठ तुए सुमराविदहि ता एहि तहिं एव्व गच्छह ।

८. चेटी—एदु एदु भट्टिदारिआ । (इति चतुरिका तदेव चन्दनलतागृहं याति) ।

नायि—(अन्यतो गच्छति)

चेटी—(पृष्ठतो दृष्ट्वा सोद्वेगमात्मगतम्) अहो से सुण्णहिअअत्तणं कहं तं एव्व देवीभवणं पत्थिदा । (प्रकाशम्) भट्टिदारिए णं इदो चन्दणलदाघरं ता इदो एहि दाव ।

५. अयि हृदय तथा नाम तस्मिञ्जने लज्जया मां पराङ्मुखीकृत्य इदानीमात्मना तत्रैव गतोऽसीति अहो त आत्मंभरित्वम् । हञ्जे चतुरिके आदेशय मे भगवत्या आयतनम् ।

६. ननु चन्दनलतागृहं भर्तृदारिका प्रस्थिता ।

७. हञ्जे सुष्ठु त्वया स्मारितास्मि । तदेहि तत्रैव गच्छावः ।

८. एतु एतु भर्तृदारिका ।

अहोऽस्याः शून्यहृदयत्वम् । कथं तदेव देवीभवनं प्रस्थिता ।

भर्तृदारिके नन्वितश्चन्दनलतागृहम् तदित एहि तावत् ।

नायि—(सविलक्षस्मितं तथा करोति)

चेटी—इदं चन्दणलदाघरं ता पविसिअ चन्दमणिशिलाअले
उवविसिअ समस्ससदु भट्टिदारिआ । (उभे उपविशतः)

९. नायि—(निःश्वस्यात्मगतम्) भअवं कुसुमाउह । जेण तुमं रुव-
सोहाए णिज्जिदोसि तस्स तुए ण किंपि किदं मज्झ उण अण-
वरद्धाएवि अवलेत्ति करिअ पहरन्तो ण लज्जेसि । (आत्मानं
निर्वर्ण्य मदनावस्थां नाटयन्ती प्रकाशम्) हज्जे कीस उण घणपल्ल-
वणिरुद्धसूरकिरणं तं एव चन्दणलदाघरं ण मे अज्जवि
संदावदुःखं अवणेदि ।

१०. चेटी—(सस्मितम्) जाणामि अहं एत्थ सन्दावस्स कालणं ।
किं उण असंभाविणी भट्टिदारिआ ण तं पडिवज्जिस्सदि ।

११. नायि—(आत्मगतम्) कहं लक्खिदा विअ अहं एदाए ।
तधावि पुच्छिस्सं । (प्रकाशम्) हज्जे किं तं जं ण पडिव-

इदं चन्दनलतागृहम् तत्प्रविश्य चन्द्रमणिशीलितल उपविश्य
समाश्रयितु भर्तृदारिकाः ।

९. भगवन् कुसुमायुध येन त्वं रूपशोभया निर्जितोऽसि तस्य त्वया
न किमपि कृतम् मम पुनरपराद्धाया अप्यबलेति कृत्वा प्रह-
रन्न लज्जसे हज्जे कस्मात्पुनर्धनपल्लवनिरुद्धसूर्यकिरणं तदेव
चन्दनलतागृहं न मेऽद्यापि संतापदुःखमपनयति ।

१०. जानाम्यहमत्र सन्तापस्य कारणम् किं पुनरसंभाविनी भर्तृ-
दारिका न तत्प्रतिपत्स्यते ।

११. कथं लक्षितेवाहमेतया ! तथापि पृच्छामि । हज्जे, किं तद्

जिअदि । ता कहेहि दाव किं तं कालणं ।

१२. चेटी—एसो दे हिअअट्टिदो वरो ।

१३. नायि—(सहर्षं ससंभ्रममुत्थाय द्वित्राणि पदानि गत्वा) कहिं कहिंसो ।

१४. चेटी—(उत्थाय सस्मितम्) भट्टिदारिए सो को ।

(नायि—सलज्ज मुपविश्याधोमुखी तिष्ठति)

चेटी—भट्टिदारिए णं एदहि वत्तुकामा—एसो दे हिअअट्टिदो वरो एव्व देवीए दिण्णो सिविणए । पच्छ वि क्खणं एव्व पविमुक्कुसुमबाणो विअ मअरद्धजो भट्टिदारिआए दिट्ठो । सो दे इमस्स संदावस्स कालणं जेण एदं सहावसी-अलंपि चन्दणलदाघरं ण दे संदावदुक्खं अवणेदि ।

१५. नायि—(चतुरिकाया अलंकं स्पृशन्ती) हञ्जे चउरिआ क्खु तुमं । किं दे अवरं पच्छादीअदि । ता कहइस्सं ।

यन्न प्रतिपद्यते ? तत् कथय तावत्किं तत् कारणम् ?

१२. एष ते हृदयस्थितो वरः ।

१३. कुत्र कुत्र सः ?

१४. भर्तृदारिके स कः ?

भर्तृदारिके नन्वेतदस्मि वत्तुकामा एष ते हृदयस्थितो वर एव देव्या दत्तः स्वप्ने । पश्चादपि क्षणमेव प्रविमुक्कुसुमबाण इव मकरध्वजो भर्तृदारिकया दृष्टः । स तेऽस्य संतापस्य कारणम् येनैतत्स्वभावशीतलमपि चन्दनलतागृहं न ते संताप-दुःखमपनयति ।

१५. हृञ्जे चतुरिका खलुं त्वम् ! किं तेऽपरं प्रच्छाद्यते । तत्कथयिष्यामि ।

१६. चेटी—भट्टिदारिए दाणिं एव्वं कहिदं । किं बहुणा पलवि-
देण । अलं संभमेण कामसंदावेण अ ! जइ अहं चउरिआ
तदा सोवि भट्टिदारिएअं अवेक्खन्तो ण मुहुत्तअंपि अण्णेहिं
अहिरमिस्सदि । एदंपि मए लक्खिदं एव्व !

१७. नायि—(सात्वम्) हज्जे कुदो अह्माणं एरिसी भाअहेअदा ।

१८. चेटी—भट्टिदारिए मा एव्वं भण । किं महुसुअणो वच्छत्थ-
लेण लच्छीं अणुव्वहन्तो णिव्वुदो होदि ।

१९. नायि—किं सअणो पिअं वज्जिअ अण्यं भणिदुं जाणेदि ।
सहि अदो वि मे संदावो अधिअदरं वाधेदि । जं सो महा-
णुभावोवाआमेत्तकेण वि अकिदपडिवत्ती अदक्खिणोत्ति मं
संभावइस्सदि । (इति रोदिति)

१६. भर्तृदारिके इदानीमेव कथितम् ! किं बहुना प्रलपितेन । अलं
संभ्रमेण कामसंतापेन च ! यद्यहं चतुरिका तदा सोऽपि
भर्तृदारिकामप्रेक्षमाणो न मुहूर्तमप्यन्यैरभिरंस्यते । एतदपि
मया लक्षितमिव !

१७. हज्जे, कुतोऽस्माकमीदृशी भागधेयता ?

१८. भर्तृदारिके, मैवं भण । "किं मधुसूदनो वक्षःस्थलेन लक्ष्मी-
मनुद्वहन्निवृत्तो भवति" ?

१९. किं स्वजनः प्रियं वर्जयित्वान्यद्भणितुं जानाति ! सखि अतोऽपि
मे संतापोऽधिकतरं वाधते । यत्स महानुभावो वाङ्मात्रेणा-
प्यकृतप्रतिपत्तिरदक्षिणेति मां संभावयति ।

२०. चेटी—भट्टिदारिए मा° रोद । अहवा कंह ण रोदिस्सदि ।
 अदिसअं से हिअअसंदावो वाधेदि । ता किं दाणि एत्थ
 करइस्सं । ता जाव चन्दणलदापल्लवरसं से हिअए दाइस्सं ।
 (उत्थाय चन्दनपल्लवं गृहीत्वा निष्पीड्य रसं हृदये ददाति) भट्टिदारिए
 णं भणामि मा रोद ! अअं क्खु थणव डुलदिण्णो चन्दणपल्ल-
 वरसो इमेहिं अविरदपडन्तेहिं वाप्फविन्दूहिं उह्मीकिदो ण दे
 हिअअस्स संदावदुक्खं अवणोदि । (कदलीपत्रमादाय वीजयति)

२१. नायि—(हस्तेन तां निवारयति) सहि । मा वीजेहि ! उहो
 क्खु प्रसो कदलीदलमारुओ ।

२२. चेटी—भट्टिदारिए मा इमस्स दोसं कहेहि ।

कुणसि घणतरुणचन्दणपल्लवसंसंग्गसीअलं पि इमं ।

णीसासेहिं तुमं एव्व कदलीदलमारुअं उह्मं ॥ १ ॥

२०. भर्तृदारिके मा रुदिहि । अथवा कथं न रोदिष्यति । अतिशय-
 मस्या हृदयसंतापो वाधते ! तत्किमिदानीमत्र करिष्यामि ।
 तद्यावच्चन्दनलतापल्लवरसमस्या हृदये दास्यामि । भर्तृदारिके
 ननु भणामि मा रुदिहि । अयं खलु स्तनवर्तुलदत्तश्चन्दन-
 पल्लवरस एभिरविरतपतद्भिर्वाष्पविन्दुभिरुष्णीकृतो न ते हृद-
 यस्य संतापदुःखमपनयति ।

२१. सखि मा वीजय ! उष्णः खल्वेष कदलीदलमारुतः ।

२२. भर्तृदारिके मास्य दोषं कथय ।

करोषि घनतरुणचन्दनपल्लवसंसर्गशीतलमपीमम् ।

० निश्चासैस्त्वमेव कदलीदलमारुतमुष्णम् ॥

२६

नागानन्दे

२३. नायि—(साक्षम्) सहि अत्थि कोवि इमस्स संदावस्स उव-
समोवाओ ।

२४. चेटी—भट्टिदारिण्णं अत्थि जइ सो एव्व इहागच्छदि ।
(ततः प्रविशति नायको विदूषकश्च)

२५. नायकः—

व्यावृत्त्यैव सितासितेक्षणरुचा तानाश्रमे शाखिनः

कुर्वन्त्या विटपावसक्तविलसत्कृष्णाजिनौधानिव ।

यदृष्टोऽस्मि तथा मुनेरपि पुरस्तेनैव मध्याहते

पुष्पेष्टो भवता मुधैव किमिति क्षिप्यन्त एते शराः ॥ २॥

२६. विदूषकः—भो वअस्स कहिं क्खु गदं दे तं धीरस्तणं ।

२७. नाय—वयस्य ननु धीर एवासि । कुतः—

नीताः किं न निशाः शशाङ्कधवला नाघ्रातमिन्दीवरं

किं नोन्मीलितमालतीसुरभयः सोढाः प्रदोषानिलाः ।

शङ्काराः कमलाकरे मधुलिहां किं वा मर्या न श्रुता

निर्व्याजं विधुरेष्वधीर इति मां येनाभिधत्ते भवान् ॥ ३॥

(विचिन्त्य) अथवा सम्यगभिहितं वयस्येन नन्वधीर एवासि।

स्त्रीहृदयेन न सोढाः क्षिप्ताः कुसुमेष्ववोऽप्यनङ्गेन ।

येनाद्यैप पुरस्तव वदामि धीर इति स कथ महम् ॥ ४॥

२३. सखि अस्ति कोऽप्यस्य संतापस्योपशमोपायः ।

२४. भट्टिदारिके अस्ति यदि स एवेहागच्छति ।

२६. भो वयस्य कुत्र खलु गतं ते तद्धीरत्वम् ।

२, ३. शार्दूलविक्रीडितम्.

४. आर्या.

२८. विदू—(आत्मगतम्) एवं अधीरत्तणं पड्विज्जन्देण आवि-
क्किदो अणेण महन्दो हिअअस्स आवेगो ! ता जाव कहं
एव्व एदं अक्खिवामि । (प्रकाशम्) भो वअस्स, कीस-
उण अज्ज तुमं लहु एव्व गुरुजणं सुस्सुसिअ इह आगदो ।
२९. नाय—वयस्य स्थाने खलु भवतः प्रश्नः ! कस्य वान्यस्यैत-
त्कथनीयम् । अद्य खलु स्वप्ने जानामि—सैव प्रियतमा
(अङ्गुल्या निर्दिशन्) अत्र चन्दनलतागृहे चन्द्रकान्तमणिशि-
लायामुपविष्टा प्रणयकुपिता किमपि मामुपालभमानेव रुदती
मया दृष्टा । तदिच्छामि स्वप्नानुभूतदयितासमागमरम्येऽस्मि-
न्नेव प्रदेशे दिवसशेषमतिवाहयितुम् । तदेहि गच्छावः ।
३०. विदू—एदु एदु भवं । (परिक्रामतः)
३१. चेटी—(कर्णं दत्त्वा ससंभ्रमम्) भट्टिदारिए पदसदो विअ
सुणीअदि ।
३२. नायि—(ससंभ्रममात्मानं पश्यन्ती) हज्जे, मा ईरिसं आआरं
पेक्खिअ को वि मे विअअं तुलइस्सदि । ता उठ्ठेहि इमिणा
-
२८. एव मधीरत्वं प्रतिपद्यमानेनाविष्कृतोऽनेन महान् हृदयस्यावेगः
तद्यावत्कथमेवैनमाक्षिपामि । भो वयस्य, कस्मात्पुनरद्य त्वं
लघ्वेव गुरुजनं शुश्रूषयित्वेहागतः ।
३०. एतु एतु भवान् ।
३१. भट्टिदारिके, पदशब्द इव श्रूयते !
३२. हज्जे, मेदृशमाकारं प्रेक्ष्य कोऽपि मे हृदयं तुल्यिष्यति । त-

२८

नागानन्दे

रत्तासोअपाअवेण अन्तरिदाओ पेक्खह्म को एसो त्ति ।

(तथा कुरुतः)

३३. विदू—एदं तं चन्दणलदाघरं ता एहि पविसह्म !

(नाट्येन प्रविशतः)

३४. नाय—(विलोक्य)

चन्दनलतागृहमिदं सचन्द्रमणिशिलमपि प्रियं न मम ।

चन्द्राननया रहितं चद्रिकया मुखमिव निशायाः ॥ ५ ॥

३५. चेटी—(दृष्ट्वा) भट्टिदारिए दिट्ठिआ वड्ढसे । सो तव्व दे एसो हिअअवल्लहो जणो ।

३६. नायि—(दृष्ट्वा सहर्षं ससाध्वसं च) हञ्जे, एणं पेक्खिअ अदि-
सद्धसेण ण सक्कुणोमि इह एव्व आसण्णे चिट्ठिदुं । कदा वि
एसो मं पेक्खदि । ता एहि अण्णदो गच्छम्ह । (सोत्कम्पं पदं
दत्वा) हञ्जे वेवदि मे वामोरु ।

दुत्तिष्ठ अनेन रक्ताशोकपादपेनान्तरिते प्रेक्षावहे क एष इति ।

३३. एतत्तच्चन्दनलतागृहम् । तदेहि प्रविशावः ।

३५. भट्टिदारिके दिष्ट्या वर्धसे । स एव त एष हृदयवल्लभो जनः ।

३६. हञ्जे एनं प्रेक्ष्यातिसाध्वसेन न शक्नोमीहैवासन्ने स्थातुम् !
कदाप्येष मां प्रेक्षते तदेहान्यतो गच्छावः । हञ्जे वेपते मे
वामोरुः ॥

५. आर्या.

३७. चेटी—(विहस्य) अइ कादरे इह द्विदं तुमे कां पेक्खदि णं
 विसुमरिदो एव्व दे एसो अग्गदो रत्तासोअपादवो ता इह.
 एव्व उवविसिअ चिट्ठम्ह । (तथा कुरुतः)

३८. विदू—(निरूप्य) भो वअस्स एसा सा चन्द्रमणिसिला ।

(नाय—सवाष्पं निःश्वसिति)

३९. चेटी—भट्टिदारिण आलावो वि सुणीअदि । ता अवहिदहि-
 अआओ सुणेम्ह । (उभे आकर्ण्यतः)

४०. विदू—(हस्तेन चालयन्) भो वअस्स णं भणामि एसा सा.
 चन्द्रमणिसिलेत्ति ।

४१. नाय—वयस्य सम्यगुपलक्षितं भवता ! (हस्तेन निर्दिश्य)

शशिमणिशिला सेयं यस्यां विपाण्डुरमाननं

करकिसलये कृत्वा वामे घनश्वसितोद्गमा ।

चिरयति मयि व्यक्ताकूता मनाक्स्फुरिताधरा

निर्यमितमनोमन्युर्दृष्ट्वा मया रुदती प्रिया ॥ ६ ॥

तत्तस्यामेव चन्द्रमणिशिलायामुपविशामः ।

(उभावुपविशतः)

३७. अयि कातरे, इह स्थितां त्वां कः प्रेक्षते ? ननु विस्मृत एव
 त एवोऽग्रतो रक्ताशोकपादपः । तदिहैवोपविश्य तिष्ठावः ।

३८. भो वयस्य, एसा सा चन्द्रमणिशिला ।

३९. भट्टिदारिके आलापोऽपि श्रूयते । तदवाहितहृदये शृणुवः ।

४०. भो वयस्य ननु भणाम्येषा सा चन्द्रमणिशिलेत्ति ।

६. हरिणी.

४२. नायि—(विचिन्त्य) हञ्जे का उण एसा हविस्सदि ।
 ४३. चेटी—भट्टिदारिए जधा अम्हे ओवारिदा एदं पेक्खम्हू, मा
 णाम तुमं पि एवं दिट्ठा ।
 ४४. नायि—जुज्जइ एदं ! क उण पणअकुविदं पिअजणं हिअए
 कदुअ मन्तेदि ।
 ४५. चेटी—भट्टिदारिए मा ईरिसं आसङ्क ! पुणो वि दाव
 सुणेम्ह ।
 ४६. विदू—(आत्मगतम्) अहिरमदि एसो एदाए कहाए ! ता भोदु,
 एदं एव्व वादइस्सं । (प्रकाशम्) भो वअस्स, तदो सा रुददी
 तुए किं भणिदा ?
 ४७. नाय—वयस्य, इदमुक्ता

निष्यन्दत इवानेन मुखचन्द्रोदयेन ते ।

एतद्वाष्पाम्बुना सिक्तं चन्द्रकान्तशिलातलम् ॥ ७ ॥

४२. हञ्जे का पुन रेषा भविष्यति ।
 ४३. भट्टिदारिके यथावामपवारिते एनं प्रेक्षावहे मा नाम त्वमप्येवं
 दृष्टा ।
 ४४. युज्यत एतत् कं पुनः प्रणयकुपितं प्रियजनं हृदये कृत्वा
 मन्त्रयते ।
 ४५. भट्टिदारिके मेदृशमाशङ्क ! पुनरपि तावच्छृणुवः ।
 ४६. अभिरमत एष एतया कथया ! तद्भवतु, एतामेव वादयिष्यामि ।
 भो वयस्य, ततः सा रुदती त्वया किं भणिता ?

७. श्लोकः.

४८. नार्यि—(सरोषम्) चउरिए अत्थि किंचि अदो वि अवरं
सोदव्वं (सास्रम्) ता एहि गच्छह्व ।

४९. चेटी—(हस्ते गृहीत्वा) भट्टिदारिए मा एव्वं भण । जेण
तुमं दिट्ठा सो अण्णं भणिस्सदित्ति णहि मे हिअअं पत्ताअदि ।
ता कहावसाणं एव्व पडिवालएम्ह ।

५०. नाय—वयस्यं जाने तामेवास्यां शिलायामालिख्य तथा चित्र-
गतमात्मानं विनोदयामीति । तदित एव गिरितटान्मनःशि-
लाशकलान्यादायागच्छ ।

५१. विदू—जं भवं आणवेदि । (परिक्रम्य गृहीत्वोपसृत्य) भो तुए
एक्को वण्णओ आण्णाविदो । मए उण इह पव्वदे सुलहा
पञ्चजाईआ वण्णआ आणीदा । ता आलिहदु भवं ।
(एवं वर्णकानुपनयति)

५२. नाय—वयस्य साधु कृतम् । (गृहीत्वा शिलायां तामालिखन् सरो-
मास्रम्) सखे पइय पइय ।

अक्लिष्टविम्बशोभाधरस्य नयनोत्सवस्य शशिन इव ।

दयितामुखस्य रेखा सुखयति नः प्रथमदृष्टेयम् ॥ ८ ॥

(इति लिखति)

४८. चतुरिके अस्ति किंचिदतोऽप्यपरं श्रोतव्यम् तदेहि गच्छावः ।

४९. भर्तृदारिके मैवं भण । येन त्वं दृष्टा सोऽन्यद्भूणिष्यतीति नहि
मे हृदयं प्रत्येति । तत्कथावसानमेव प्रतिपालय्यावः ।

५१. यद्भवानाज्ञापयति । भो त्वयैको वर्णक आज्ञापितः मया पुन-
रिह पर्वते सुलभाः पञ्चजातीया वर्णका आनीताः । तदालि-
खतु भवान् ।

८. आर्या.

३२

नागानन्दे

५३. विदू—(सकौतुकं निर्वर्ण्य) भो वधस्स अपच्चक्खेपि एवञ्च णाम
रूअं लिहीअदि । अहो अच्चरिअं ।

५४. नाय—(सस्मितम्) वयस्य, किमत्राश्चर्यम्?

प्रिया सन्निहितैवेयं संकल्पैः स्थापिता पुरः ।

दृष्ट्वा दृष्ट्वा लिखाम्येनां यदि तत्कोऽत्र विस्मयः ॥ ९ ॥

५५. नायि—(सालम्) चउरिए जाणिदं क्खु कहावसाणं । ता एहि
मित्तावसुं पेक्खम्ह ।

५६. चेटी—(सविषादमात्मगतम्) कइं जीविदणिरपेक्खो विअ से
आलावो । (प्रकाशम्) भट्टिदारिए णं गदा एव्व तहिं मणो-
हरिआ । ता कदाचि भट्टा मित्तावसू इह एव्व आअच्छदि ।

(ततः प्रविशति मित्रावसुः)

५७. मित्रावसुः—आज्ञापितोऽस्मि तातेन यथा—‘वत्स मित्रा-
वसो! कुमारजीमूतवाहनोऽस्माभिरिहासन्नतरः परीक्षितः कृतो
योग्यो वरः तदस्मै वत्सा मलयवती प्रतिपाद्यताम्’—इति ।
अहं तु स्नेहपराधीनतयान्यदेव किमप्यवस्थान्तरमनुभवामि ।
यतः—

५३. भो वयस्य अप्रत्यक्षेऽप्येवं नाम रूपं लिख्यते । अहो आश्चर्यम् ।

५५. चतुरिके ज्ञातं खलु कथावसानम् । तदेहि मित्रावसुं प्रेक्षावहे ।

५६. कथं जीवितनिरपेक्ष इवास्या आलापः । भट्टदारिके ननु गतैव
‘तत्र मनोहरिका । तत्कदाचिद्भर्ता मित्रावसुरिहैवागच्छति ।

९. श्लोकः.

यद्विद्याधरराजवंशतिलकः प्राज्ञः सतां संमतो
 रूपेणाप्रतिमः पराक्रमधनो विद्वान्विनीतो युवा ।
 यच्चासूनपि संत्यजेत्करुणया सत्त्वार्थमभ्युद्यत-
 स्तेनासौ ददतः स्वसारमतुलां तुष्टिर्विषादश्च मे ॥ १० ॥

श्रुतं च मयासौ जीमूतवाहनोऽत्रैव गौर्याश्रमसंबद्धे चन्दन-
 लतागृहे वर्तत इति । तदेतच्चन्दनलतागृहम् यावत्प्रविशामि ।
 (इति प्रविशति)

५८. विदू—(ससंभ्रम मवलोक्य) भो वअस्स पच्छादेहि इमिणा कद-
 लीवत्तेण इमं चित्तगदं कण्णअं । एसो क्खु सिद्धजुवराअमि-
 त्तावसू इह आगदो कैदावि पेक्खिस्सदि ।

(नाय—कदलीपत्रेण चित्तमाच्छादयति)

५९. मित्रा—(प्रविश्य) भो कुमार, मित्रावसुः प्रणमति ।

६०. नाय—(दृष्ट्वा) मित्रावसो ! स्वागतम् ? इहोपविश्यताम् ।

६१. चेटी—भट्टिदारिए आअदो भट्टा मितावसू ।

६२. नयि—हज्जे, पिअं मे ।

६३. नाय—मित्रावसो ! अपि कुशली सिद्धराजो विश्वावसुः ?

६४. मित्रा—कुशली तातः । तदादेशेनास्मि त्वत्सकाशमागतः ।

५८. भो वयस्य प्रच्छादयानेन कदलीपत्रेणेमां चित्तगतं कन्यकाम् ।

एष खलु सिद्धयुवराजमित्रावसुरिहागतः कदापि प्रेक्षिष्यते ।

६१. भर्तृदारिके आगतो भर्ता मित्रावसुः ।

६२. हज्जे, प्रियं मे ।

१०. शार्दूलविक्रीडितम्.

Naga.—3

६५. नाय—किमाह तवभवान् ?
 ६६. नायि—(स्वगतम्) सुणिस्सं दाव किं तादेण संदिट्ठं ।
 ६७. मित्रा—इदमाह तातः—अस्ति मे दुहिता मलयवती नाय
 जीवितमिवास्य सर्वस्यापि सिद्धराजान्वयस्य । सा मया
 तुभ्यं प्रदत्ता तदियं प्रतिगृह्यताम् इति ।
 ६८. चेटी—(विहस्य सहर्षम्) भट्टिदारिए किं ण कुप्पसि दाणिं ।
 ६९. नायि—(सस्मितं सलज्जं चाधोमुखी स्थित्वा) हञ्जे, मा हस ।
 किं विंसुमरिदं दे एअस्स अण्णहिअअत्तणं ।
 ७०. नाय—(अपवार्य) वयस्य संकटे पतिताः स्मः ।
 ७१. विदू—(अपवार्य) भो जानामि ण तं वज्जिअ अण्णस्सि
 चित्तं दे अहिरमदि ता जया तथा जं किंपि भणिअ विसज्जी
 अदु एसो ।
 ७२. नायि—(सरोषमात्मगतम्) हदास को वा एदं ण जाणेदि ।
 ७३. नाय—मित्रावसो क इव्वह नेच्छति भवद्धिः सह श्लाघ्य-
 मीदृशं संबन्धम् किन्तु न शक्यते चित्तमन्यतः प्रवृत्तमन्यतः
 प्रवर्तयितुम् । अतो नाहमेनां प्रतिग्रहीतुमुत्सहे ।

(नायि—मूर्च्छां नाटयति)

६६. श्रोष्यामि तावत् किं तातेन संदिष्टम् ।
 ६८. भर्तृदारिके किं न कुप्यसीदानीम् ।
 ६९. हञ्जे मा हस किं विस्मृतं त एतस्यान्यहृदयत्वम् ।
 ७१. भो जानामि न तां वर्जयित्वान्यस्मिंश्चित्तं तेऽभिरमते । तद्यथा
 तथा यत्किंचिदपि भणित्वा विस्तृज्यतामेषः ।
 ७२. हताश को वैतन्न जानाति ।

७४. चेटी—समस्ससिदु समस्ससिदु भट्टिदारीआ ।

७५. विदू—भो पराहीणो क्खु एसो किं एदेण अणुणीदेण गुरुअणं से गदुअ अब्भत्थेहि ।

७६. मित्रा—(खगतम्) साधूक्तमनेन नायं गुरुजनवचन मतिक्रामंति । अस्य गुरुरप्यस्मिन्नेव गौर्याश्रमे प्रतिवसति तद्यावद्भवास्य पित्रोर्मलयवर्ती प्रतिपादयामि ।

(नायि—समाश्वसिति)

मित्रा—(प्रकाशम्) एवं निवेदितात्मनोऽस्मान्प्रत्याचक्षाणः कुमार एव बहुतरं जानाति ।

७७. नायि—(सरोषं विहस्य) कहां पच्छाक्खाणलहू मित्तावसू पुणोवि किं पि मन्तेदि ।

(मित्रावसुर्निष्क्रान्तः)

नायि—(आत्मगतम्, सास्रमात्मानं पश्यन्ती) किं मह एदिणा दोहगकलङ्कमइलेन अचन्तदुःखभाइणा अज्ज वि सरीरेण धारिदेणता एव्व असोअपाअवे इमाए अदिमुत्तलदाए उब्बन्धिअ अप्पाणं वावादइस्सं । ता एवं दाव । (प्रकाशं विलक्षस्मि-

७४. समाश्वसितु समाश्वसितु भर्तृदारिका ।

७५. भो पराधीनः खल्वेषः किमेतेनानुनीतेन गुरुजनमस्य गत्वाभ्यर्थय ।

७६. कथं प्रत्याख्यानलघुर्मित्रावसुः पुनरपि किमपि मन्त्रयते ।

किं समैतेन दौर्भाग्यकलङ्कमलिनेनात्यन्तदुःखभागिनाद्यापि शरीरेण धारितेन तदिहैवाशोकपादपेऽनयातिमुत्कलतयोद्ब्रध्या-

तेन) हञ्जे पेक्ख दाव मित्तावसू दूरं गदो णं वेत्ति जेण अ
वि इदो गमिस्सं ।

७८. चेटी—(कतिचित्पदानि गत्वालोक्य स्वगतम्) अण्णारिसं से हि
अं पेक्खामि ण दाव अगो गमिस्सं । इह एव आवारि
पेक्खामि किं एसा पडिवज्जदित्ति ।

७९. नायि—(दिशो विलोक्य पाशं पाणौ गृहीत्वां सात्त्वम्) भवदि गो
जइ तुए जम्मे मे ण कितो पसाओ, ता अण्णस्सिं पि जम्मा
न्तरे जधा ण ईदिंसी दुक्खभाइणी होमि तथा करोहि
(कण्ठे पाशमर्पयति)

८०. चेटी—(दृष्ट्वा ससंभ्रममुपसृत्य) परिताअध परिताअध ए
भट्टि दारिआ उव्वन्धिअ अप्पाणं वावादेदि ।

८१. नाय—(ससंभ्रम मुपसृत्य) कासौ कासौ ।

त्मानं व्यापादायिष्यामि । तदेवं तावत् । हञ्जे प्रेक्षस्व ताव
न्मित्रावसुर्दूरं गतो न वेत्ति येनाहमपीतो गमिष्यामि ।

७८. अन्यादृशमस्या हृदयं प्रेक्षे न तावदग्रे गमिष्यामि । इहैवाप
वारिता प्रेक्षे किमेषा प्रतिपद्यत इति ।

७९. भगवति गौरि, यदि त्वयेह जन्मनि मे न कृतः प्रसादः
तदन्यस्मिन्नपि जन्मान्तरे यथा नेदृशी दुःखभागिनी भवति
तथा कुरु ।

८०. परित्रायध्वं परित्रायध्वम् । एषा भर्तृदारिकोद्वध्यात्मानं व्या
पादयति ।

८२. चेटी—इअं असोअपाअर्वे ।

८३. नाय—(सहर्षमवलोक्य) कथं सैवेयमस्मन्मनोरथभूमिः । (नायिकां पाणौ गृहीत्वा लतापाशमाक्षिपति)

न खलु न खलु मुग्धे साहसं कार्यमीदृक्

व्यपनय कैरमेतं पल्लवामं लतायाः ।

कुसुममपि विचेतुं यो न मन्ये समर्थः

कलयति स कथं ते पाशमुद्वन्धनाय ॥ ११ ॥

८४. नायि—(ससाध्वसम्) हज्जे, को उण एसो (सम्यङ्निरूप्य सरोषं हस्तमाक्षिपति) अये मुञ्च मुञ्च अग्गहत्थं को तुमं णिवारिदुं

कहं मरणेवि तुमं अब्भत्थणीओ ।

८५. नाय—

कण्ठे हारलतायोग्ये येन पाशस्त्वयार्पितः ।

गृहीतः सापग्राधोऽयं स कथं मुच्यते करः ॥ १२ ॥

८६. विदू—(चेटीमुपसृत्य) भोदि किं उण से इमस्स मरणव्वसाअम्स कारणं ।

८७. चेटी—णं एसो एव्व दे पिअवअस्सो ।

८२. इयमशोकपादपे !

८४. हज्जे कः पुनरेषः अये मुञ्च मुञ्चाग्रहस्तम् कस्त्वं निवारयितुम् कथं मरणेऽपि त्वमभ्यर्थनीयः ।

८६. भवति किं पुनरस्या. अस्य मरणव्यवसायस्य कारणम् ।

८७. नन्वेष. एव ते प्रियवयस्यः ।

३८

नागानन्दे

८८. नाय—कथमहमेवास्या मरणव्यवसायकारणम् तदेतन्नख-
त्वहमवगच्छामि !

८९. विदू—भोदि कहां विअ ।

/९०. चेटी—(साकूतम्) जा सा दे पिअवअस्सेण कावि हिअअव-
ल्लाह सिलाअले आलिहिआ ताए पक्खवादिणा एदेण
पीडबादअन्तस्सवि मिच्चावसुणो णाहं पडिग्गिहीदेत्ति जाद-
णिब्बेदाए एदं व्ववसिदं ।

९१. नाय—(सहर्षमात्मगतम्) कथमियमेवासौ विश्वावसो दुहिता
मलयवती । अथवा "रत्नाकरादृते कुत श्रन्द्रलेखायाः प्रसूतिः"
हा कथं वञ्चितोऽस्म्यनया !

९२. विदू—भोदि, जइ एव्वं, ता अणवरद्धो दाणीं पिअवअस्सो
एसा क्खु आलिहिदा ! अहवा, जइ मम ण पत्तीअसि,
तदो सअं एव्वं गदुअ सिलाअळे पेक्खदु भोदि ।

(नायि—सहर्षं सलज्जं च नायकं पश्यन्ती हस्तमाकर्षति)

८९. भवति कथमिव ।

९०. या सा ते प्रियवयस्येन कापि हृदयवल्लभा शिलातले आलि-
खिता तस्यां पक्षपातिनैतेन प्रतिपादयतोऽपि मित्रावसोर्नाहं
प्रतिगृहीतेति जातनिर्वेदयैतद्वच्यवसितम् ।

९२. भवति, यद्येवं, तदनपराद्ध इदानीं प्रियवयस्यः । एषा
खल्वालिखिता ! अथवा, यदि मम न प्रत्येषि, ततः स्व-
मेव गत्वा शिलातले प्रेक्षतां भवती ।

९३. नाय—(सस्मितम्) न तावन्मुश्यामि यावन्मम हृदयवल्लभां
शिलाया मालिखितां न पश्यसि ।

(सर्वे चन्दनलतागृहं प्रविशन्ति)

९४. विदू—(कदलीपत्रमपनीय) भोदि, पेक्ख पेक्ख एदं से हिअ-
अवल्लहं जणं ।

९५. नायि—(निरूप्यापंवार्य च सस्मितम्) चउरिए, अहं विअ आलि-
हिदा ?

९६. चेटी—(चित्राकृतिं नायिकां च निर्वर्ण्य) भट्टिदारिए किं भणासि
अहं विअ आलिहिदेत्ति । ईदिसं से सारिच्छं जेण ण
जाणीअदि किं दाव मणिसिलाए भट्टिदारिआए पडिबिम्बं
संकन्तं आदु तुमं आलिहिदेत्ति ।

९७. नायि—(विहस्य) हञ्जे दुज्जणीकिदम्हि इमिणा मं चित्तगदं
दंसअन्तेण ।

९८. विदू—भो भो पिण्वुत्तो दाणिं ते गन्धव्वो विवाहो । ता

९४. भवति प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व एतमस्य हृदयवल्लभं जनम् ।

९५. चतुरिके, अहमिवालिखिता ?

९६. भर्तृदारिके किं भणस्यहमिवालिलिखितेति । ईदृशमस्याः सादृश्यं
येन न ज्ञायते किं तावन्मणिशिलायां भर्तृदारिकायाः प्रति-
बिम्बं संक्रान्तम् अथवा त्वमालिखितेति ।

९७. हञ्जे दुर्जनीकृतास्म्यंनेन मां चित्रगतां दर्शयता ।

९८. भो भो निर्वृत्त इदानीं ते गान्धर्वो विवाहः । तन्मुख

मुञ्च दाव से अगहत्थं । एसा खु कावि तुरिदतुरिदा
इदो एव आअच्छदि ।

(नाय—ईषत्सितं कृत्वा नायिकां मुञ्चति)
(ततः प्रविशति चेटी]

९९. चेटी—(सहर्षं सहसोपसृत्य) भट्टिदारिए दिट्ठिआ वट्ठसे ।
पडिच्छिदा तुमं भट्टिणो जीमूतवाहनस्स गुरुहिं ।

१००. विदू—(नृत्यन्) ही ही भो ! संपुण्णा मनोरथा पिअव-
अस्सस्स । अहवा णहि णहि, भोदीए मलअवदीए ।
अहवा ण एदाणं, (भोजनमभिनयन्) मम एव एक्कस्स
बम्हणस्स ।

१०१. चेटी—(नायिकासुदिश्य) भाणत्तद्धि जुवराअमित्तावसुणा
जघा—अज्ज एव मलअवदीए विवाहूस्सवस्स मङ्गलं
संवुत्तं भविस्सदि । ता लहु तं गेण्हिअ आअच्छत्ति । ता
एहि गच्छम्ह ।

तावदस्या अग्रहस्तम् । एषा खलु कापि त्वरितत्वरिता इत
एवागच्छति ।

९९. भर्तृदारिके ! दिष्ट्या वर्धसे ? । प्रतीष्टा त्वं भर्तुर्जीमूतवाहनस्य
गुरुभिः ।

१००. ही ही भो ! संपूर्णा मनोरथाः प्रियवयस्यस्य । अथवा
नहि नहि भवत्या मलयवत्याः । अथवा नैतयोः ममैवैकस्य
ब्राह्मणस्य ।

१०१. आज्ञप्तासि युवराजमित्रावसुना, यथा अद्यैव मलयवत्या
विवाहोत्सवस्य मङ्गलं संवृत्तं भविष्यति । तल्लयु तां गृहीत्वा-
गच्छ इति । तदेहि गच्छावः ।

१०२. विदू—आः गदासि खलु तुमं दासीए धीए एदं गेण्हिअ ।
वअस्सेण किं इध एव्व अवत्थिदव्वं ।

१०३. चेटी—(विहस्य) हदास मा तुवर । तुम्हाणंवि ण्हवणकं
आगदं एव्व ।

(नायि सानुरागं सलज्जं च नायकं पश्यन्ती सपरिवारा निष्क्रान्ता)

१०४. (नेपथ्ये वैतालिकः पठति)

वृष्ट्या पिष्टातकस्य द्युतिमिह मलये मेरुतुल्यां दधानः

सद्यः सिन्दूरधूलीकृतदिवसमुखारम्भसन्ध्यातपश्रीः ।

उद्गीतैरङ्गनानां सममनुरणयन्नूपुरारावहृदै-

रुद्राहस्नानवेलां कथयति भवतः सिद्धये सिद्धलोकः ॥१३॥

१०५. विदू—(समाकर्ण्य) भो वअस्स दिट्ठिआ आअदं ण्हवणकं ।

१०६. नाय—(सहर्षं) संखे यद्येवं तत्किमिदानीमिह स्थितेन । तदा-
गच्छ आवामपि तातं नमस्कृत्य स्नानभूमिमेव गच्छावः ।

अन्योन्यप्रीतिकृतां संमानरूपानुरागकुलवयसाम् ।

केषाञ्चिदेव मन्ये समागमो भवति पुण्यवताम् ॥ १४ ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे)

इति द्वितीयोऽङ्कः ।

१०२. आः गतासि खलु त्वं दास्याः पुत्रि एनां गृहीत्वा । वयस्येन
किमिहैवावस्थातव्यम् ।

१०३. हताश मा त्वरस्व । युष्माकमपि रूपनक्तमागतमेव ।

१०५. भो वयस्य दिष्ट्या आगतं रूपनक्तम् ।

तृतीयोऽङ्कः

(ततः प्रविशति मत्तो विचित्रविह्वलवेषश्चषकहस्तो

विटः स्कन्धारोपितसुराभाण्डश्चेटश्च)

१. विटः—(सहर्षम्)

णिच्चं जो पिवइ सुरं जणस्स पिअसङ्गमं च जो कुणइ ।
मण्णे दो विअ देवा वलदेवो कामदेवो अ ॥ १ ॥

(घूर्णमानः) सहलं क्खु मह सेहरअस्स जीविअं ।

वच्छत्थलम्मि दइआ णोलुप्पलवासिआ मुहे मइरा ।
सीसम्मि अ सेहरओ णिच्चं विअ संठ्ठिदो जस्स ॥ २ ॥

(प्रस्खलन्) अरे को मं चालेदि । (सहर्षम्) अवस्सं णोमालिआ
मं परिहसेदि ।

२. चेटः—भट्टक ण दाव अज्जवि आअच्छदि णोमालिआ ।

भर्तः न तावदद्याप्यागच्छति नवमालिका ।

१. नित्यं यः पिवति सुरां जनस्य प्रियसंगमं च यः कुरुते ।

मन्ये द्वावेव देवौ बलदेवः कामदेवश्च ॥

सफलं खलु मम शेखरकस्य जीवितम् ।

वक्षः स्थले दायिता नीलोत्पलवासिता मुखे मदिरा ।

शीर्षे च शेखरको नित्यमिव संस्थितो यस्य ॥

अरे को मां चालयति अवश्यं नवमालिका मां परिहसति ।

१, २. आर्या.

३. विटः—(सरोषम्) पढमपहरे एवम मलअवदीए विवाहमङ्गलं
संवुत्तं । ता कीस सा दाणिं पहादेवि ण आअच्छदि ।
(विचिन्त्यसहर्षम्) अहवा अज्ज इमस्सि मलअवदीविवाहमङ्गल-
महूसवे सब्बो एव णिअपणइणीजणसणाहो सिद्धविज्जाहर-
लोओ कुसुमाअरुज्जाणे आवाणअसुहं अणुभविस्सदित्ति
तक्कोमि । तहिं एव गोमालिआ मं अवेक्खमाणा चिट्ठदि ।
ता अहं पि तहिं एव गमिस्सं । कीदिसो गोमालिआए
विणा सेहरओ । (स्वलम् परिक्रामति)

४. चेटः—एदु एदु भट्टके एदं कुसुमाअरुज्जाणं ता पविसदु भट्टके ।

(उभौ प्रवेशं नाटयतः)

(ततः प्रविशति स्कन्धन्यस्तवस्त्रयुगलो विदूषकः)

५. विदूषकः—सुदं क्खुं मए अज्ज पिअवअस्सो वसुमाकरुज्जाणं
गमिस्सदित्ति ता जाव तहिं एव गमिस्सं । परिकम्मावलो-

३. प्रथमप्रहरं एव मलयवत्या विवाहमङ्गलं संवृत्तम् । तत्कस्मा-
त्सेदानीं प्रभातेऽपि नागच्छति अथवाद्यास्मिन्मलयवतीवि-
वाहमङ्गलमहोत्सवे सर्व एव निजप्रणयिनीजनसहायः सिद्ध-
विद्याधरलोकः कुसुमाकरोद्यान आपानकुसुममनुभविष्यतीति
तर्कयामि । तत्रैव नवमालिका मामवेक्षमाणा तिष्ठति तद्दह-
मपि तत्रैव गमिष्यामि । कीदृशो नवमालिकया विना शेख-
रकः ।

४. एतु एतु भट्टारकः इदं कुसुमाकरोद्यानम् तत्प्रविशतु भट्टारकः ।

५. श्रुतं खलु मयाअद्य प्रियवयस्यः कुसुमाकरोद्यानं गमिष्यतीति

क्य च) एदं कुसुमाकरुज्जाणं ता पविस्सं । (प्रविश्य भ्रमरवाधां
नाटयन्) अरे कीस उण एदे दुट्ठमहुअरा मं एव्व अभिहवन्दि
(आत्मानमाग्राय) भो दु जाणिदं जं तं मलअवदीए बन्धुजणेण
जामादुअस्स पिअवअस्सोत्ति कदुअ सबहुमाणं सुगन्धवण्ण-
कोहिं विलित्तो हि संताणअसेहरं च मे सीसे पिनद्धं सो
क्खु एसो अच्चाअरो अणत्थीभूदो ता किं दाणिं एत्थ
करिस्सं अहवा एदेन एव्व मलअवदीए सआसादो लद्धेण-
रत्तसुअजुगलेण इत्थिआवेसं विहिअ उत्तरीअक दावगुण्ठणो
गमिस्सं । पेक्खामि दाव किं मे दासीएपुत्ता दुट्ठमहुअरा
करिस्सन्ति ।

६. विटः—(निरूप्य सहर्षम्) अरे चेड (अङ्गुल्या निर्दिशन् सहासम्) एसा
क्खु णोमालिआ मं पेक्खिअ अहं चिरस्स आअदोत्ति

तद्यावत्तत्रैव गमिष्यामि । इदं कुसुमाकरोद्यानम् तत्प्रविशामि
अरे कस्मात्पुनरेते दुष्टमधुकरा मामेवाभिभवन्ति भवन्तु
ज्ञातम् यत्तन्मलयवत्या बन्धुजनेन जामातुः प्रियवस्य इति
कृत्वा सबहुमानं सुगन्धवर्णकैर्विलिप्तोऽस्मि संतानकशेखरश्च
मम शीर्षे पिनद्धः स खल्वेषोऽत्यादरोऽनर्थीभूतः तत्किमि-
दानीमत्र करिष्यामि अथवा एतेनैव मलयवत्याः सकाशा-
लब्धेन रक्तांशुकयुगलेन स्त्रीवेषं विधायोत्तरीयकृतावगुण्ठनो
गमिष्यामि । प्रेक्षे तावत्किं मे दास्याः पुत्रा दुष्टमधुकराः
करिष्यन्ति । (तथा करोति)

६. अरे चेत ! एषा खलु नवमालिका मां प्रेक्ष्य अहं चिरस्यागत इति

कदुअकुविदा अवगुण्ठणं करिअ अण्णदो गच्छदि ता कण्ठे.
गेह्मिअ पसादोमि णं (सहसोपसल्ल विदूषकं कण्ठे गृहीत्वा मुखे
ताम्बूलं दातुमिच्छति)

७. विदू—(मद्यगन्धं सूचयन्) दूरं रे दूरं (इति नासिकां पिधाय परावृत्य
स्थित्वा) कहं एक्काणं दुट्ठमहुअराणं सआसादो परिभट्ठो दाणिं
अण्णस्स दुट्ठमहुअरस्स मुहे पडिदोहि ?

८. विटः—कहं कोवेण परम्मुहीभूदा भोटु पाएसुपडिअ पसादोमि
(प्रणामं कुर्वन्विदूषकस्य चरणावात्मनः शिरसि कृत्वा) पसीद
णोमालिए पसीद !

(ततः प्रविशति चेटी)

९. चेटी—आणत्तम्हि भट्ठिद्वारिआए मलअवदीए जणणीए । हज्जे
णोमालिए कुसुमाकरुज्जाणं गदुअ उज्जाणवालिअं पल्लविअं
भणाहि—अज्ज सविसेसं तमालवीहिअं सज्जीकरोहि मलअव-
दीए सहिदेण जामादुणा तत्थ गन्तव्वं—त्ति । आणत्ता च
कृत्वा कुपितावगुण्ठनं कृत्वान्यतो गच्छति ! तत्कण्ठे गृही-
त्वा प्रसादयाम्येनाम् ।

७. दूरं रे दूरं कथमेकेषां दुष्टमधुकराणां सकाशात्परिभ्रष्ट इदानी-
मन्यस्य दुष्टमधुकरस्य मुखे पतितोसि ।

८. कथं कोपेन पराङ्मुखीभूता भवतु पादयोः पतित्वा प्रसाद-
यामि । प्रसीद नवमालिके प्रसीद ।

९. आज्ञप्तास्मि भर्तृदारिकाया मलयवत्या जनन्या । हज्जे नवमालिके
कुसुमाकरोद्यानं गत्वोद्यानपालिकां पल्लविकां भण—अद्य सवि-
शेषं तमालवीथिकां सज्जीकुरु मलयवत्या सहितेन जामात्रा तत्र

मए पल्लविआ । ता जाव रअणीविरहजणिदुक्कणं पिअव-
अस्सं सेहरअं अण्णेसामि । (दृष्ट्वा) एसो सेहरओ । (सरोषम्)
कहं अण्णं कं पि इत्थिअं पसादेदि । ता इह ठिदा एव्व
जाणामि का एसेत्ति ।

१०. विटः—(सहर्षम्)

हरिहरपिदामहाणं पि गन्विदो जो ण जाणए णमिदुं ॥
सो सेहरओ चलणेसु तुञ्ज णोमालिए पडइ ॥ ३ ॥

११. विटू—अरे दासीए पुत्ता मत्तवालआ कुदो एत्थ णोमालिआ।

१२. चेटी—(निरूप्य सस्मितम्) कहं अहंत्ति करिअ मदपरवसेण
सेहरएण अज्जअत्तेओ पसादीअदि । ता जाव अलीअकोवं
करिअदुवेवि एदे परिहसिस्सं ।

गन्तव्यमिति । आज्ञप्ता च मया पल्लविका । तद्यावद्रजनी-
विरहजनितोत्कण्ठं प्रियवयस्यं शेखरंकमन्विष्यामि । एष
शेखरकः । कथमन्यां कामपि स्त्रियं प्रसादयति । तदिह
स्थितैव जानामि का एषेति ।

१०. हरिहरपितामहानामपि गर्वितो यो न जानाति नन्तुम् ।

स शेखरकश्चरणयोस्तव नवमालिके पतति ॥

११. अरे दास्याः पुत्र मत्तवालक कुतोऽत्र नवमालिका ।

१२. कथमहमिति कृत्वा मदपरवशेन शेखरकेणार्यान्नेयः प्रसाद्यते !
तद्यावदलीककोपं कृत्वा द्वावप्येतौ परिहसिष्यामि ।

३. आर्या.

१३. चेटः—(चेटीं दृष्ट्वा शेखरकं हस्तेन गृहीत्वा चालयन्) भट्टक मुञ्च
एदं । ण भोदि एसा गोमालिआ । एसा उण रोसारत्तेहिं
लोअणेहिं पेक्खन्ती इदो एव्व आअच्छदि ।

१४. चेटी—(उपसृत्य) सेहरअ का क्खु एसा पसादीअदि ।

१५. विट्—(अवगुण्ठनमपनीय) अहं मन्दभाअधेआए पुत्तो ।

१६. विटः—(विदूषकं निरूप्य सरोषमुत्थाय च) अरे कविलमक्कडअ ।
तुमं पि मं सेहरअं पदारोसि । (मुखे चपेटां दत्त्वा) अरे चेडा
गेण्ह एदं जाव गोमालिअं पसादेमि ।

१७. चेटः—जं भट्टको आणवेदि ।

१८. विटः—(विदूषकं विमुच्य चेत्याः पादयोः पतति) प्रसीद गोमा-
लिए प्रसीद ।

१९. विट्—(स्वगतम्) एसो क्खु अवक्कमिदुं अवसरो । (पला-
यितुमिच्छति)

(चेटः—विदूषकं यज्ञोपवीते गृह्णाति तच्च नुव्यति)

१३. भर्तुर्मुखैतां न भवत्येषा नवमालिका । एषा पुना रोषारक्ताभ्यां
लोचनाभ्यां प्रेक्षमाणा इत एवागच्छति ।

१४. शेखरक ! का खल्वेषा प्रसाद्यते ।

१५. अहं मन्दभागधेयायाः पुत्रः ।

१६. अरे कपिलमर्कटक । त्व मपि मां शेखरकं प्रतारयसि अरे चेट
गृहाणैनं यावन्नवमालिकां प्रसादयामि ।

१७. यद्धर्ताज्ञापयति ।

१८. प्रसीद नवमालिके प्रसीद ।

१९. एष खल्वपक्रमितुमवसरः ।

२०. विटः—कहिं कहिं कविलमकडअ पलाअसि । (तदुत्तरीयेण कण्ठे
बद्धापकर्षति)
२१. विटू—भोदि णोमालिए पसीद मोचेहि मं ।
२२. चेटी—(विहस्य) जइ भूमीए सीसं णिवेसिअ पाएसु मे
पडसि ता मोचइस्सं ।
२३. विटू—(सरोषं सकम्पं च) भो । गन्धर्वराजमित्तो वम्हणो
भविअं दासीए धीआए पाएसु पडिस्सं ।
२४. चेटी—(अङ्गुल्या तर्जयन्ती सस्मितम्) दाणिं एव्व पाडइस्सं ।
सेहरअ उठ्ठेहि । पसण्णा क्खु दे अहं । (कण्ठे गृह्णाति)
एसो उण जामादुअस्स पिअवअस्सो वम्हणो तुए खली-
किदो । एदं सुणिअ कदापि भट्ठा मितावसू कोवं करेदि ।
ता आदरेण सम्माणेहि एणं ।

-
२०. कं क कपिलमर्कटक ! पलायसे ?
२१. भवति नवमालिके प्रसीद मोचय माम् ।
२२. यदि भूमौ शीर्षं निवेश्य पादयो र्मे पतसि तन्मोचयिष्यामि ।
२३. भो गन्धर्वराजमित्रं ब्राह्मणो भूत्वा दास्याः पुत्र्याः पादयोः
पतिष्यामि ।
२४. इदानीमेव पातयिष्यामि । शेखरक उत्तिष्ठ । प्रसन्ना खलु
तेऽहम् । एष पुनर्जामातुः प्रियवयस्यो ब्राह्मणस्त्वया खली-
कृतः । एतच्छ्रुत्वा कदापि भर्ता मित्रवसुः कोपं करोति ।
तदादरेण संमानयैनम् ।

२५. विटः—जं गोमालिआ 'आणवेदि । (विदूषकं कण्ठे गृहीत्वा)
अज्ज तुमं संबन्धिओत्ति करिअ मए परिहसिदो । (मस्तकं
घूर्णयन्) किं सच्चं एव्व सेहरओ मत्तवालओ ।

२६. विदू—णहि णहि ।

२७. विटः—(सहर्षम्) ता किदो परिहासो । (उत्तरीयं वर्तुलीकृत्य विदू-
षकायासनं ददाति) इह उवविसदु संबन्धिओ ।

२८. विदू—(स्वगतम्) दिट्ठिआ अवगदो विअ से मदावेगो
(उपविशति)

२९. विटः—णोमालिए तुमंपि एदस्स समीवे उवविस जेण दुवेपि
तुहो समं एव्व संमाणइस्सं ।

चेटी—(विहस्योपविशति)

विटः—रे चेड सुभरिअं क्खु एदं चसकं करोहि अच्छसुराए ।

चेटः—(नाट्येन चषकभरणं करोति)

२५. यन्नवमालिकाज्ञापयति । आर्य त्वं संबन्धीति कृत्वा मया परि-
हासितः । किं सत्यमेव शेखरको मत्तवालकः ।

२६. नहि नहि ।

२७. तत्कृतः परिहासः । इहोपविशतु संबन्धी ।

२८. दिष्ट्यापगत इवास्य मदावेगः ।

२९. नवमालिके त्वमप्येतस्य समीप उपविश येन द्वावपि युवां
सममेव संमानयिष्यामि ।

रे चेट सुभरितं खल्वेतच्चषकं कुर्वच्छसुरया ।

Naga.—4

विटः—(खशिरः शेखरात्पुष्पाणि गृहीत्वा चषके विन्यस्य जानुभ्यां स्थित्वा

नवमालिकाया उपनयेति) गोमालिए चक्खिअ देहि एदं एदस्स ।

३०. चेटी—(सस्मितम्) जं सेहरओ भणादि । (तथा कृत्वा विटस्यार्पयति)

३१. विटः—(विदूषकाय चषकमर्पयन्) एदं गोमालिआमुद्वसंसग्ग-
वासविसेसवाडुदरसं सेहरआदो अण्णेण कैणवि अणास्सादिद-
पुरुव्वं ता पिव एदं किं दे अदोवि अवरं संमाणं करिस्सं ।

३२. विदू—(सविलक्षस्मितम्) सेहरअ बह्मणो क्खु अहं ।

३३. विटः—जइ तुमं बह्मणो ता कहिं दे दाव बह्मसुत्तं ।

३४. विदू—(यज्ञोपवीतं खशरीरेऽदृष्ट्वा) तं क्खु इमिणा चेडेण कट्ठि-
अमाणस्स मे छिण्णं ।

३५. चेटी—(विहस्य) जइ एव्वं ता वेदक्खराइंपि दाव कतिचि
उदाहर ।

नवमालिके आस्वाद्य दद्येतदेतस्य ।

३०. यच्छेखरको भणति ।

३१. एतन्नवमालिकामुखसंसर्गवासविशेषवर्धितरसं शेखरकादन्येन
केनाप्यनास्वादितपूर्वम् तत्पिबैतत् । किं तेऽतोऽप्यपरं संमाणं
करिष्यामि ।

३२. शेखरक ब्राह्मणः खल्वहम् ।

३३. यदि त्वं ब्राह्मणस्तत् क ते तावद्ब्रह्मसूत्रम् ।

३४. तत्खल्वनेन चेदेन कृष्यमाणस्य मे छिन्नम् ।

३५. यद्येवं तद्वेदाक्षराण्यपि कतिचिदुदाहर ।

३६. विदू—भोदि इमिणा सीधुगन्धेण पिणद्धाइं मे वेदक्खराइं ।
अहवा किं मह भोदीए सह विवादेण एसोदे बम्हणो पाएसु
पडदि । (इति पादयोः पतितुमिच्छति)

३७. चेट्टी—(हस्ताभ्यां निवार्य) मा क्खु मा क्खु एवं करेदु
अज्जो । (शीखरकं प्रति) सेहरअ ओसर ओसर । सच्चं
क्खु बम्हणो एसो । (विदूषकस्य पादयोः पतित्वा) अज्ज ण तुए
कुविदव्वं । संबन्धिआणुरुवो क्खु एसो मए परिहासो किदो ।

३८. विटः—अहं वि एणं पसादेमि । (पादयोर्निपत्य) मरिसअदु
मरिसअदु अज्जो मदपरवसेण जे मए अवरद्धं । जेण अहं
णोमालिआए सह आवाणअं गमिस्सं ।

३९. विदू—मरिसिदं मए सव्वं । गच्छह तुम्हे । जाव अहं वि
पिअवअस्सं पेक्खामि ।

(इति निष्क्रान्ता विटश्चेट्टश्चेटी च)

३६. भवति अनैन सीधुगन्धेन पिणद्धानि मे वेदाक्षराणि । अथवा
किं मम भवत्या सह विवादेन एष ते ब्राह्मणः पादयोः पतति ।

३७. मा खलु मा खल्वेवं करोत्वार्यः । शीखरक अपसरापसर ।
सत्यं खलु ब्राह्मण एषः । आर्य न त्वया कुपितव्यम् । संब-
न्धिकानुरूपः खल्वेष मया परिहासः कृतः ।

३८. अहमप्येनं प्रसादयामि । मर्षयतु मर्षयत्वार्यो मदपरवशेनयन्म-
यापराद्धम् । येनाहं नवमालिकया सहापानं गमिष्यामि ।

३९. मूर्षितं मया सर्वम् । गच्छतं युवाम् । यावदहमपि प्रियव-
यस्यं प्रेक्षे ।

विदू—दिट्टिआ अदिकन्तो बम्हणस्स अकालमिञ्चू । ता जाव
अहं वि मत्तबालअसङ्गदूसिदो इह दिग्घिकाए ण्हाइअ पेक्खामि
पिअवअस्सं । (तथा कृत्वा नेपथ्याभिमुखमवलोक्य) एसो क्खु
पिअवअस्सो रुविणीं विअ सअंवरलच्छीं मलअवदीं हत्थे
अवलम्बिअ इदो एव्व आअच्छदि ता जाव गदुअं से
पस्सपरिवत्ती होमि ।

(ततः प्रविशति विवाहवेषालङ्कृतो नायको मलयवती विभवतश्च परिवारः)

४०. नायकः—(मलयवतीं निरूप्य)

दृष्टा दृष्टिमधो दधाति कुरुते नालापमाभाषिता
शय्यायां परिवृत्य तिष्ठति बलादालिङ्गिता वेपते ।
निर्यान्तीषु सखीषु वासभवनाभिर्गन्तुमेवेहते
जाता वामतयैव मेऽद्य सुतरां ग्रीत्यै नवोढा प्रिया ॥४॥

(मलयवतीं पश्यन्) प्रिये मलयवति !

हुङ्कारैर्ददता मया प्रतिवचो यन्मौनमासेवितं
यदावानलदीप्तिभिस्तनुरियं चन्द्रातपैस्तापिता ।

दिष्ट्या अतिक्रान्तो ब्राह्मणस्याकालमृत्युः तद्यावदहमपि मत्तबा-
लकसङ्गदूषित इह दीर्घिकायां स्नात्वा प्रेक्षे प्रियवयस्यम् ।
एष खलु प्रियवयस्यो रूपिणीमिव स्वयंवरलक्ष्मीं मलयवतीं
हस्तेऽवलम्ब्य इत एवागच्छति । तद्यावद्भूत्वास्य पार्श्वपरिवर्ती
भवामि ।

४, ५. शार्दूलविक्रीडितम्.

ध्यातं यत्सुबहून्यनन्यमनंसा नक्तंदिनानि प्रिये

तस्यैतत्तपसः फलं मुखमिदं पश्यामि यत्तेऽधुना ॥ ५ ॥

४१. नायि—(अपवार्य) हस्ते चउरिए ण केवलं दंसणीओ पिअं
विभणिदुं जाणादि ।

४२. चेटी—(विहस्य) अइ पंडिवक्खवादिणि सच्चं एव्व एदं ।
किं एत्थ पिअवंअणं ।

४३. नाय—चतुरिके आदेशय मार्गं कुसुमाकरोद्यानस्य ।

४४. चेटी—एदु एदु भट्टा ।

४५. (परिक्रामन्नायिकां निर्दिश्य) स्वैरं स्वैरमागच्छतु भवती । यतः—

खेदाय स्तनभारं एव किमु ते मध्यस्य हारोऽपर-

स्ताम्यत्यूरुयुगं नितम्बभरतः काञ्च्याऽनया किं पुनः ।

शक्तिः पादयुगस्य नोरुयुगलं वोढुं कुतो नूपुरौ

साङ्गैरेव विभूषितासि वहसि क्लेशाय किं मण्डनम् ॥ ६ ॥

४६. चेटी—एदं कखु तं कुसुमाअरुज्जाणं । ता पविसदु भट्टा ।

(सर्वे प्रविशन्ति)

४७. नाय—(समन्तादवलोक्य) अहो नु कुसुमाकरोद्यानस्य

पराश्रीः । इह हि—

४१. हस्ते चतुरिके न केवलं दर्शनीयः प्रियमपि भणितुं जानाति ।

४२. अयि प्रतिपक्षपातिनि सत्यमेवैतत् । किमत्र प्रियवचनम् ।

४४. एतु एतु भर्ता ।

४६. स्नातृवल्लु तत्कुसुमाकरोद्यानम् । तत् प्रविशतु भर्ता ।

६. शार्दूलविक्रीडितम्.

निष्यन्दश्चन्दनानां शिशिरयति लतामण्डपे कुट्टिमन्तान्
 श्रुत्वा धारागृहाणां ध्वनिमनुतनुते ताण्डवं नीलकण्ठः ।
 यन्त्रोन्मुक्तश्च वेगाच्चलति विटपिनां पूरयन्नालवाला-
 नापातोत्पीडहेलाहतकुसुमरजःपिञ्जरोऽयं जलौघः ॥ ७ ॥

अपि च—

अमी गीतारम्भैर्मुखरितलतामण्डपभुवः

परागैः पुष्पाणां प्रकटपटवासव्यतिकराः ।

पिबन्तः पर्याप्तं सह सहचरीभिर्मधुरसं

समन्तादापानोत्सवमनुभवन्तीव मधुपाः ॥ ८ ॥

४८. विदू—(उपसृत्य) जेदु जेदु भवं । सोत्थि भोदीए ।

४९. नाय—वयस्य चिरादायातोऽसि ।

५०. विदू—भो वअस्स लहु एव्व आअदोम्हि । किं उण विवा-
 हमङ्गलमहूसव मिलिदसिद्ध विज्जाहरावाण अदंसणकोदूहलेण
 परिब्भमन्तो एत्तिअं वेलं विलम्बिदोम्हि । ता पिअवअस्सो
 पदं पेक्खदु ।

५१. नाय—एवं यथाह भवान् (समन्तादवलोक्य) वयस्य पश्य
 पश्य—

४८. जयतु जयतु भवान् । स्वस्ति भवत्यै ।

५०. भो वयस्य लघ्वेवागतोऽसि । किं पुनर्विवाहमङ्गलमहोत्सव-
 मिलितसिद्धविद्याधरापानकदर्शनकौतूहलेन परिभ्रमन्नेतावर्ती
 वेलां विलम्बितोऽसि । तत्प्रियवस्योऽप्येतत् प्रेक्षताम् ।

७. स्रग्धरा.

८. शिखरिणी.

दिग्धाङ्गा हरिचन्दनेन दधतः संतानकानां स्रजो
 माणिक्याभरणप्रभाव्यतिकरैश्चित्रीकृताच्छांशुकाः ।
 सार्धं सिद्धजनैर्मधूनि दयितापीतावशिष्टान्यमी
 मिश्रीभूय पिबन्ति चन्दनंतरुच्छायासु विद्याधराः ॥ ९ ॥
 तदेहि वयमपि तमालवीथिकां गच्छामः ।

(सर्वे परिक्रामन्ति)

५२. विदू—एसा क्खु तमालवीहिआ । एदं सरदसंदावखेदिदं
 भोदीए वअणं लक्खीअदि । ता इह एक्ख फलिहमणिसि.
 लादले उपविसदु ।

५३. नाय—वयस्य सम्यगुपलक्षितम् ।

एतन्मुखं प्रियायाः शशिनं क्षिप्त्वा कपोलयोः कान्त्या ।

तापानुरक्तमधुना कमलं ध्रुवमीहते जेतुम् ॥ १० ॥

(मलयवर्ती हस्ते गृहीत्वा) प्रिये इहोपविशामः ।

(सर्वे उपविशन्ति)

नाय—(नायिकाया मुखमुन्नमय्य पश्यन्) प्रिये वृथैव त्वमस्माभिः
 कुसुमाकरोद्यानकुतूहलिभिः खेदितसि । कुतः—

एतत्ते भ्रूलतोद्भासि पाटलाधरपल्लवम् ।

मुखं नन्दनमुद्यानमतोऽन्यत्केवलं वनम् ॥ ११ ॥

५२. एषा खलु तमालवीथिका । एतच्छरत्संतापखेदितं भवत्या वदनं
 लक्ष्यते । तदिहैव स्फटिकमणिशिलातल उपविशतु ।

९. शार्दूलविक्रीडितम्.

१०. आर्य.

११. श्लोकः.

५४. चेटी—(सस्मितं विदूषकं निर्दिश्य) सुदं तुए भट्टिदारिआ कंह वण्णीअदि ।
५५. विदू—चउरिए मा एव्वं गव्वमुव्वह अह्माणं वि मज्झे दंसणीओ जणो अत्थि एव्व । केवलं मत्सरेण को वि ण वण्णेदि ।
५६. चेटी—(सस्मितम्) अज्ज अहं तुमं वण्णोमि ।
५७. विदू—(सहर्षम्) भोदि जीवाविदो ह्मि ता करेदु भोदी पसाद जेण एसो मं पुणो वि ण भणादि जधा तुमं ईदिसो कविलमकडाआरो त्ति ।
५८. चेटी—अज्ज तुमं मए विवाहजागरणे णिहाअमाणो णिमीलिअअक्खो सोहणो दिट्ठो । ता तह एव्व चिट्ठ जेण वण्णोमि ।

(विदू तथा करोति)

५४. श्रुतं त्वया भर्तृदारिका कथं वर्ण्यते ।
५५. चतुरिके मैवं गर्वमुद्वह । अस्माकमपि मध्ये दर्शनीयो जनोऽस्त्येव केवलं मत्सरेण कोऽपि न वर्णयति ।
५६. आर्य अहं त्वां वर्णयामि ।
५७. भवति जीवितोऽस्मि तत्करोतु भवती प्रसादम् येनैष मां पुनरपि न भणति यथा त्वमीदृशस्तादृशः कपिलमर्कटाकार इति ।
५८. आर्य त्वं मया विवाहजागरणे निर्द्रायमाणो निमीलिताक्षः शोभनो दृष्टः । तत्तथैव तिष्ठ येन वर्णयामि ।

चेटी—(खगतम्) जाध एसो णिमीलिअक्खो चिट्ठइ ताव
णीलरसाणुआरिणा तमालपल्लवरसेण मुहं से कालीकरिस्सं ।

(उत्थाय तमालपल्लवग्रहणं तन्निपीडनं च नाटयति
नायको नायिका च विदूषकं पश्यतः ।)

५९. नाय—वयस्य धन्यः खल्वसि योऽस्मासु तिष्ठत्सु त्वमेव
वर्ण्यसे ।

(चेटी तमालरसेन विदूषकस्य मुखं कालीकरोति)
(नायि नायकस्य मुखं दृष्ट्वा स्मितंकरोति)

नाय—(नायिकामुखं दृष्ट्वा)

स्मितपुष्पोद्गमोऽयं ते दृश्यतेऽधरपल्लवे ।

फलं त्वन्यत्र मुग्धाक्षि चक्षुषोर्मम पश्यतः ॥ १२ ॥

६०. विदू—चेडिए किं तुए किदं ।

६१. चेटी—णं वण्णिदोसि ।

६२. विदू—(हस्तेन मुखं प्रमृज्य हस्तं दृष्ट्वा सरोषं दण्डकाष्ठमुद्यम्य) आः
दासीए धीआए राअउलं ववु एदं । किं दे करिस्सं (नायकं

यावदेष निमीलिताक्षस्तिष्ठति तावन्नीलरसानुकारिणा तमाल-
पल्लवरसेन मुखमस्य कालीकरिष्यामि ।

६०. चेटी किं त्वया कृतम् ।

६१. ननु वर्णितोऽसि ।

६२. आः दास्याः पुत्रि । राजकुलं खल्वेतत् । किं ते करिष्यामि ।

१२. श्लोकः.

निर्दिश्य) भो तुम्हाणं पुरदो एव्व अहं दासिएधीआए खली-
किदो । ता किं मह इह द्विदेण । अण्णदो गमिस्सं दाव ।

(निष्कामति)

६३. चेटी—सच्चं क्खु कुविदो मे अज्जअत्तेओ । जाव अणुगदुअ
पसादइस्सं । (गन्तुमिच्छति)

६४. नायि—हज्जे चउरिए कंहं मं एआइणीं उज्झिअ गच्छसि ।

६५. चेटी—(नायकमुद्दिश्य सस्मितम्) एव्वं एआइणी चिरं होहि ।

(इति निष्क्रान्ताः)

६६. नाय—(नायिकाया मुखं पश्यन्)

दिनकरकरामृष्टं विभ्रद्ध्यति परिपाटलां

दशनकिरणैः संसर्पाद्भिः स्फुटीकृतकेसरम् ।

अयि मुखमिदं मुग्धे सत्यं समं कमलेन ते

मधु मधुकरः किंवैतस्मिन्निबन्धन विभाव्यते ॥ १३ ॥

(नायि विहस्य मुखमन्यतो नयति)

(नाय पुनस्तदेव पठति)

(प्रविश्य पटाक्षेपेण)

भो युवयोः पुरत एवाहं दास्याः पुत्र्या खलीकृतः । तत्किं
ममेह स्थितेन । अन्यतो गमिष्यामि तावत् । (निष्कामति)

६३. सत्यं खलु कुपितो मे आर्यात्रेयः । यावदनुगम्य प्रसादयि-
ष्यामि ।

६४. हज्जे चतुरिके कथं मामेकाकिनीमुज्झित्वा गच्छसि ।

६५. एवमेकाकिनी चिरं भव ।

६७. चेटा—(सहसोपसृत्य) एषो क्व अजमित्तावसू कञ्जेण केण-
वि कुमारं पेक्खिदुं आअदो ।

६८. नाय—प्रिये गच्छ त्वमात्मनो गृहम् । अहमपि मित्रावसुं
दृष्ट्वा त्वरितमागत एव ।

(नायि चेटया सह निष्क्रान्ता)

(ततः प्रविशति मित्रावसुः)

६९. मित्रावसुः—

अनिहत्य तं सपत्नं कथमिव जीमूतवाहनस्याहम् ।

कथयिष्यामि हतं तव राज्यं रिपुणेति निर्लज्जः ॥ १४ ॥

अनिवेद्य च न युक्तं गन्तुमिति निवेद्य गच्छामि ।

(इत्युपसर्पति)

७०. नाय—(मित्रावसुं दृष्ट्वा) मित्रावसो इत आस्यताम् ।

(मित्रा उपविशति)

नाय—(निरूप्य) मित्रावसो संरब्ध इव लक्ष्यसे ।

७१. मित्रा—कः खलु मतङ्गहतके संरम्भः ।

७२. नाय—किं कृतं मतङ्गेन ।

७३. मित्रा—खनाशाय किल युष्मदीयं राज्यं समाक्रान्तम् ।

७४. नाय—(सहर्षमात्मगतम्) अपि नाम सत्यमेतत्स्यात् ।

७५. मित्रा—अतस्तदुच्छिन्नय आज्ञां दातुमर्हति कुमारः किं बहुना—

संसर्पद्भिः समन्तात्कृतसकलवियन्मार्गयानैर्विमानैः

कुर्वाणाः प्रावृषीव स्थगितरविरुचः श्यामतां वासरस्य ।

६७. एष खल्वार्यमित्रावसुः कार्येण केनापि कुमारकं प्रेक्षितुमागतः ।

१४. आर्या.

एते याताश्च सद्यस्तव वचनमितः प्राप्य युद्धाय सिद्धाः
सिद्धं चोद्धृतशत्रुक्षयभयविनमद्राजकं ते स्वराज्यम् ॥ १५ ॥

अथवा किं बलौघैः—

एकाकिनापि हि मया रभसावकृष्ट-

निस्त्रिशदीधितिसटाभरभासुरेण ।

अद्रेर्निपत्य हरिणेव मतङ्गजेन्द्र-

माजौ मतङ्गहतकं हतमेव विद्धि ॥ १६ ॥

७६. नाय—(आत्मगतं कणौ पिधाय) अहह दारुणमभिहितम् । अथवा
एवं तावत् । (प्रकाशम्) मित्रावसो कियदेतत् । बहुतरमपि
बाहुशालिनि त्वयि संभाव्यते । किन्तु-

स्वशरीरमपि परार्थं यः खलु दद्यादयाचितः कृपया ।

राज्यस्य कृते स कथं प्राणिवधक्रौर्यमनुमनुते ॥ १७ ॥

अपि च, क्लेशान्विहाय ममान्यत्र शत्रुबुद्धिरेव नास्ति । तद्यदि
तेऽस्मात्प्रियं कर्तुमीप्सितं तदनुकम्प्यतामसौ क्लेशवशीकृतस्त-
पस्वी ।

७७. मित्रा—(सामर्थं सहासं च) कथं नानुकम्प्यत ईदृशोऽसावस्माक-
मुपकारी कृतज्ञश्च ।

७८. नाय—(स्वगतम्) प्रत्यग्रकोपाक्षिप्तचेतास्तावदयं न शक्यते
निवर्तयितुम् । तदेवं तावत् (प्रकाशम्) मित्रावसो उत्तिष्ठ ।
अभ्यन्तरमेव प्रविशावः । तत्रैव त्वां बोधयिष्यामि । संप्रति
हि परिणतमहः ।

तृतीयोऽङ्कः

६१.

तथा हि—

निद्रामुद्राप्रबन्धान्मधुकरमनिशं पद्मकोशादपास्य-
 त्राशापूरैककर्मप्रवणनिज्ञकरप्रीणिताशेषविश्वः ।
 दृष्टः सिद्धैः प्रयुक्तस्तुतिमुखरमुखैरस्तमप्येष यास्य-
 न्नेकः श्लाघ्यो विवस्वान् परहितकरणायैव यस्य प्रयासः ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे)

इति तृतीयोऽङ्कः ।

चतुर्थोऽङ्कः

(ततः प्रविशति कञ्चुकी गृहीतरक्तवस्त्रयुगलः प्रतीहारश्च)

१- कञ्चुकी—

अन्तःपुराणां विहितव्यवस्थः

पदे पदेऽहं स्खलितानि रक्षन् ।

जरातुरः संप्रति दण्डनीत्या

सर्वं नृपस्यानुकरोमि वृत्तम् ॥ १ ॥

२. प्रतीहारः—आर्य वसुभद्र क भवान् प्रस्थितः ।

३. कञ्चु—आदिष्टोऽस्मि देव्या महाराजमित्रावसुजनन्या यथा—
कञ्चुकिंस्त्वया दशरात्रं यावन्मलयवत्या जामातुश्च रक्तवा-
सांसि नेतव्यानि—इति । राजदुहिता मलयवती च
श्वशुरकुले वर्तते । जीमूतवाहनोऽपि युवराजमित्रावसुना
सह समुद्रवेलां द्रष्टुमद्य गत इति मया श्रुतम् । तन्न जाने किं
राजपुत्र्याः सकाशं गच्छाम्युताहो जामातुरिति ।

४. प्रती—आर्य वरं राजपुत्र्याः सकाशं गन्तव्यम् । तन्न कदाचि-
दियत्नां, वेलायां जानातापि प्रत्यागत एव भविष्यति ।

५. कञ्चु—सुनन्द साधूपदिष्टम् । भवता पुनः क गम्यते ।

६. प्रती—अहमपि महाराजविश्वावसुना समादिष्टः यथा—सुनन्द
गच्छ मित्रावसुं ब्रूहि । अस्मिन्दीपप्रतिपदुत्सवे मलयवत्या

१. उपजातिः

जामातुश्चैतदुत्सवानुरूपं यत्किञ्चित्प्रदीयते । तदागल्य निरूप्य-
तामिति । तद्गच्छतु राजपुत्रीसकाशमार्थः । अहमपि युव-
राजमित्रावसोरानयनाय गच्छामि ।

(इति निष्क्रान्तौ)

विष्कम्भकः ।

(ततः प्रविशति जीमूतवाहनो मित्रावसुश्च)

७. नायकः—

शय्या शालिलमासनं शुचिशिला सत्र द्रुमाणामघः

शीतं निर्झरवारि पानमशनं कन्दाः सहाया मृगाः ।

इत्यप्रार्थितलभ्यसर्वविभवे दोषोऽयमेको वने

दुष्प्रापार्थिनि यत्परार्थघटनावन्ध्यैर्वृथा स्थीयते ॥ २ ॥

८. मित्रावसुः—(ऊर्ध्वमवलोक्य) कुमार त्वर्यताम् त्वर्यताम् । सम-
योऽयं चलितुमम्बुराशेः ।

९. नाय—(आकर्ष्य) सम्यगुपलक्षितम् ।

उन्मज्जलकुञ्जरेन्द्ररभसास्फालानुबन्धोद्धतः

सर्वाः पर्वतकन्दरोदरभुवः कुर्वन् प्रतिध्वानिनीः ।

उच्चैरुच्चरति ध्वनिः श्रुतिपथोन्माथी यथायं तथा

प्रायः प्रेङ्खदसंख्यशङ्खधवला वेलेयमागच्छति ॥ ३ ॥

१०. मित्रा—नन्वियमागतैव पश्य—

कवलितलवङ्गपल्लवकरिमकरोद्गारसुरभिणा पयसा ।

एषा समुद्रवेला रत्नद्युतिरञ्जिता भाति ॥ ४ ॥

२, ३. शार्दूलविक्रीडितम्.

४. आर्या.

तदेहस्माज्जलप्रसरणमार्गादपक्रम्यानेनैव गिरिसानुसमीपमा-
गेण परिक्रामावः ।

११. नायकः—(परिक्रम्य अवलोक्य च) मित्रावसो पश्य पश्य
शरत्समयपाण्डुभिः पयोदपटलैः प्रावृताः प्रालेयाचलशिखर-
श्रियमुद्रहन्त्येते मलयाचलसानवः ।

१२. मित्रावसुः—कुमार नैवामी मलयाचलसानवः । नागानामस्थि-
संघाताः खल्वेते ।

१३. नाय—(सोद्वेगम्) कष्टम् ! किं निमित्तं पुनरिमे संघातमृत्यवो
जाताः ।

१४. मित्रा—कुमार नैवामी संघातमृत्यवः । श्रूयतां यथैतत्—पुरा
किल स्वपक्षपवनापास्तसमर्त्तसागरजलस्तरसा रसातलादु-
द्धृत्योद्धृत्य भुजङ्गाननुदिनं समाहारयति स्म वैनतेयः ।

१५. नाय—(सोद्वेगम्) कष्टमतिदुष्करं कर्म करोत्यसौ । ततस्ततः ।

१६. मित्रा—ततः सकलनागलोकेविनाशशङ्किना नागाराजेन वासु-
किना गरुत्मानमिहितः ।

१७. नाय—(सादरम्) किं मां प्रथमं भक्षयेति ।

१८. मित्रा—नहिं नहिं ।

१९. नाय—किमन्यत् ।

२०. मित्रा—इदममिहितम्—गरुत्मन् त्वदभिपातसंत्रासात्सहस्रशः
स्रवन्ति भुजङ्गमाङ्गनानां गर्भाः । शिशवश्च पञ्चत्वमुपयान्ति
एवं संततिविच्छेदोऽस्माकम् । भवतश्च स्वार्थहानिः । तद्यदर्थ-
मभिपतति भवान्नागालोकं तमेकैकमनुदिनमहं समुद्रतटस्थि-
तस्य ते प्रेषयामि ।

२१. नाय—कष्टं किलैवं रक्षिता नागराजेन पन्नगाः ।

जिह्वासहस्रद्वितयस्य मध्ये नैकापि किं तादृगभूद्रसज्ञा ।

एषोऽहिरक्षार्थमहिद्विषेऽद्य दत्तो मयात्मेति यया ब्रवीति ॥५॥

ततस्ततः—

२२. मित्रा—प्रतिपन्नं तत्पक्षिराजेन—

इत्येकशः प्रतिदिनं विहितव्यवस्थो

यान् भक्षयत्यहिपतीनिह पक्षिराजः ।

यास्यन्ति यान्ति च गताश्च दिनैर्विवृद्धिं

तेषाममी तुहिनशैलरुचोऽस्थिकूटाः ॥ ६ ॥

२३. नाय—(साश्चर्यम्)

सर्वाशुचिनिधानस्य कृतघ्नस्य विनाशिनः ।

शरीरकस्यापि कृते मृदाः पापानि कुर्वते ॥ ७ ॥

कथमपर्यवसानेयं विपत्तिर्नागानामापतिता । (आत्मगतम्)

अपि नाम शक्नोम्यहं स्वशरीरदानादेकस्यापि फणभृतः

प्राणरक्षां कर्तुम् ।

(ततः प्रविशति प्रतीहारः)

२४. प्रतीहारः—आरूढोऽस्मि गिरिशिखरम् । यावन्मित्रावसुम-

न्विष्यामि । (परिक्रम्य) अयं मित्रावसुर्जामातुः समीपे तिष्ठति ।

(उपसृत्य प्रणम्य च) विजयेतां कुमारौ ।

२५. मित्रा—सुनन्द ! किंनिमित्तमिहागमनं ते ? ।

(प्रती कर्णे कथयति)

मित्रा—कुमार तातो मामाह्वयति ।

२६. नाय—गम्यताम् ।

२७. मित्रा—कुमारेणापि बहुप्रत्यवायेऽस्मिन्प्रदेशे कुतूहलिना न चिरं स्थातव्यम् । (इति प्रतीहारेण सह निष्क्रान्तः)

२८. नाय—यावदहमप्यस्माद्विरिशिखरादवतीर्य समुद्रतटमवलोकयामि । (परिक्रामति)

२९. (नेपथ्ये) हा पुत्तअ । शङ्खचूड । कहं वावादिअमाणो किल मए अज्ज तुमं पेक्खिदव्वो ।

३०. नायकः—(आकर्ष्य) अये योषित इवार्तप्रलापः । तद्यावदुपसृत्य केयं कुतो वास्या भयमिति स्फुटीकरोमि । (परिक्रामति)

(ततः प्रविशति रुदत्या वृद्धया जनन्यानुगम्यमानः
शङ्खचूडो गोपायितवस्त्रयुगलश्च किङ्करः)

३१. वृद्धा—हा पुत्तअ शङ्खचूड ! कहं वावादिअमाणो किल मए अज्ज तुमं पेक्खिदव्वो । (चिवुके गृहीत्वा) इमिणा मुहचन्देण विरहिदं मज्झ हिअअं अन्धआरीभविस्सदि पाआलं वि ।

३२. शङ्खचूडः—अम्ब किमेवमतिविक्खवतया सुतरां नः पीडयसि ।

२९. हा पुत्तक शङ्खचूड । कथं व्यापाद्यमानः किल मयाद्य त्वं प्रेक्षितव्यः ।

३१. हा पुत्तक शङ्खचूड । कथं व्यापाद्यमानः किल मयाद्य त्वं प्रेक्षितव्यः । अनेन मुखचन्द्रेण विरहितं मम हृदयमन्धकारी-भविष्यति पातालमपि ।

चतुर्थोऽङ्कः

६७

३३. वृद्धा—(चिरं निर्वर्ण्य पुत्रस्याङ्गानि स्पृशन्ती) हा पुत्तअ । कहं एदं दे अदिठ्सूरकिरणं सुउमारं सरीरं णिग्घण्हिअओ गरुडो आहारइस्सदि । (कण्ठे गृहीत्वा तारं रोदिति)

३४. शङ्ख—अम्ब अलं परिदेवितेन । पइय—

क्रोडीकरोति प्रथमं यदा जातमनित्यता ।

धात्रीव जननी पश्चात्तदा शोकस्य कः क्रमः ॥ ८ ॥

(गन्तुमिच्छति)

३५. वृद्धा—पुत्तअ मुहुत्तअं पि चिट्ठ । दाव दे वअणं पेक्खामि ।

३६. किङ्करः—(साक्षेपम्) एहि कुमार सङ्खचूड एहि किं तुज्झ मादाए भणन्तीए पुत्तसिणेहमोहिदा क्खु एसो ण जाणेदि लाअकज्जं ।

३७. शङ्ख—अयमागच्छामि ।

३८. किङ्क—(आत्मगतम्) आणीदो क्खु एसो मए वज्झसिलसामीवं जाव एदं वज्झचिहं लत्तंसुअजुअलं देइअ वज्झसिलं दंसेमि ।

३३. हा पुत्रक कथमेतत्तेऽदृष्टसूर्यकिरणं सुकुमारं शरीरं निर्घृणहृदयो गरुड आहारयिष्यति ।

३५. पुत्रक मुहूर्तकमपि तिष्ठ । यावत्ते वदनं प्रेक्षे ।

३६. एहि कुमार शङ्खचूड एहि किं ते माता भणन्त्या पुत्रस्तेहमोहिता खल्वेषा न जानाति राजकार्यम् ।

३८. आनीतः खल्वेष मया वध्यशिलासमीपम् । यावदेनं वध्यचिह्नं रक्तांशुकयुगलं दत्त्वा वध्यशिलां दर्शयामि ।

८. श्लोकः.

३९. नाय—(दृष्ट्वा) अये इयमसौ 'योषित् । (शङ्खचूडं दृष्ट्वा) नून-
मनेनास्याः सुतेन भवितव्यं यदर्थमाक्रन्दति । (समन्तादवलोक्य)
नखल्वस्याः किञ्चिद्भयकारणं पश्यामि कुतोऽस्या भयं भवि-
ष्यति किमुपसृत्य पृच्छामि अथवा प्रसक्त एवायमालापः ।
कदाचिदत एवास्याभिव्यक्तिर्भविष्यति तद्विद्वत्पान्तरितस्ताव-
च्छृणोमि (तथाकरोति)

४०. किङ्क—(सास्रं कृताञ्जलिः) कुमार शङ्खचूड एषो सामिणो आदेशो
त्ति करिअ ईदिसं णितुरं मन्तीअदि ।

४१. शङ्ख—भद्र कथय ।

४२. किङ्क—णाअलोअसामी वासुई दे आणवेदि ।

४३. शङ्ख—(शिरस्यञ्जलिं कृत्वासादरम्) किमाज्ञापयति स्वामी ।

४४. किङ्क—एदं लत्तंसुअजुअलं पलिहाय आलुह वज्झसिलं ।
जेण तुमं रत्तंसुअचिण्होवलक्खिदं गरुडो गेण्हिअ आहालं
करेदि त्ति ।

४५. नाय—कष्टमयमसौ तपस्वी वासुकिना परित्यक्तो गरुत्मत
आहाराय दत्तः ।

४०. कुमार शङ्खचूड एष स्वामिन आदेश इति कृत्वेदृशं निष्ठुरं
मन्थ्यते ।

४२. नागलोकस्वामी वासुकिस्त आज्ञापयति ।

४४. एतद्रक्तांशुकयुगलं परिधायारुहं वध्यशिलाम् । येन त्वां रक्तां-
शुकचिह्नोपलक्षितं गरुडो गृहीत्वाहारं करोतीति ।

४६. किङ्क—सङ्खचूड गेण्ह एदं (इति वज्रयुगलमर्पयति)
 ४७. शङ्ख—(सादरम्) उपनय । (इति गृहीत्वा) गृहीतः शिरसि स्वा-
 म्यादेशः ।
 ४८. वृद्धा—(पुत्रस्य हस्ते वांससी दृष्ट्वा सोरस्ताडम्) हा वच्छ एदं क्खु
 वज्झपाडसण्णिमं संभावी अदि । (इतिमूर्च्छिता पतति)
 ४९. किङ्क—आसण्णां क्खु गरुडस्स आगमणवेला ता लहु अव-
 कमेमि । (इति निष्क्रान्तः)
 ५०. शङ्ख—अम्ब समाश्वसिहि समाश्वसिहि ।
 ५१. वृद्धा—(समाश्वस्य साक्षम्) हा जाद हा पुत्त हा मणोरहसत-
 लद्ध ! हा भत्त ! हा विणअसाअर । कहिं दे उण ईदिशं
 पुण्णिमाचन्दसरिच्छं मुहं पेक्खिस्सं । (कण्ठे गृहीत्वा रोदिति)
 ५२. नाय—अहो नैर्घण्यं गरुत्मतः । अपि च—
 मूढाया मुहुरश्रुसंततिमुचः कृत्वा प्रलापान्वहन्
 कस्त्राता तव पुत्रकेति कृपणां दिक्षु क्षिपन्त्या दृशम् ।
 अङ्गे मातुरवस्थितं शिशुमिमं त्यक्त्वा घृणामश्रुत-
 श्रञ्चुनैव खगाधिपस्य हृदयं वज्रेण मन्ये कृतम् ॥ ९ ॥

४६. शङ्खचूड गृहाणेदम् ।

४८. हा वत्स एतत्खलु वज्रपातसंनिभं संभाव्यते ।

४९. आसन्ना खलु गरुडस्यागमनवेला । तल्लघ्वपक्रामामि ।

५१. हा जात हा पुत्र हा मनोरथशतलब्ध हा भक्त हा विनय-
 सागर क ते पुनरीदृशं पूर्णिमाचन्द्रसदृशं मुखं प्रेक्षिष्ये ।

९. शार्दूलविक्रीडितम्.

५३. शङ्ख—(दुःखातिशयान्मातुर्हृदयस्फोटं शङ्कमानो मातरं प्रति)
 यैरत्यन्तदयापरैर्न विहिता बन्ध्यार्थिनां प्रार्थना
 यैः कारुण्यपरिग्रहान्न गणितः स्वार्थः परार्थं प्रति ।
 ये नित्यं परदुःखदुःखितधियस्ते साधवोऽस्तं गता
 मातः संहर बाष्पवेगमधुना कस्याग्रतो रुध्यते ॥ १० ॥

(स्वहस्तेन मातुरश्रूणि मार्जयन्) अम्ब किमिति वैकुण्ठ्यं ते मातः
 समाश्वसिहि समाश्वसिहि ।

५४. वृद्धा—(साक्षम्) पुत्तअ । कहं समस्ससिदव्वं । किं एक्को एव्व
 पुत्तओ त्ति कटुअ जादाणुकव्वेण ण निवारिदो णाअराएण
 वासुइणा । हा किदन्दहदअ अ कहं दाणिं तुए णिगिघण्णहि-
 अएण एव्वं अविच्छिण्णे जीअलोए मह पुत्तो ण विसुम-
 रिदो । सव्वधा हदम्हि मन्दभाइणी ।

५५. नाय—(सकरुणम्)

आर्तं कण्ठगतप्राणं परित्यक्तं स्वबान्धवैः ।

त्राये नैनं यदि ततः कः शरीरेण मे गुणः ॥ ११ ॥

तद्यावदुपसर्पामि ।

५४. पुत्रक । कथं समाश्वसितव्यम् । किं एक एव पुत्रक इति कृत्वा
 जातानुकम्पेन न निवारितो नागराजेन वासुकिना । हा
 कृतान्तहतक ! कथमिदानीं त्वया निर्घृणहृदयेनैवमविच्छिन्ने
 जीवलोके मम पुत्रो न विस्मृतः सर्वथा हतास्मि मन्दभा-
 गिनी ।

१०. शार्दूलविकीर्णितम्.

११. श्लोकः

५६. शङ्ख—अम्ब संस्तम्भयीत्मानम् ।

५७. वृद्धा—हापुत्तअ सङ्खचूड जदा णाअलोअपरिरक्खएण वासु-
इणा परिच्चतोसि तदा को दे अवरो परित्ताणं करिस्सदि
जेणाहं समस्ससिमि ।

५८. नाय—(सत्वरमुपसृत्य) नन्वहमहम् ।

५९. वृद्धा—(ससंभ्रमं, गरुडभ्रान्त्या खोत्तरीयेण पुत्रमाच्छादयन्ती नायकमुप-
सृत्य) विणआणन्दण खादेहि मं । अज्ज अहं दे णाअराएण
आहारणिमित्तं परिकप्पिदा ।

६०. नाय—(सवाष्पम्) अहो पुत्रवात्सल्यम् ।

अस्या विलोक्य मन्ये पुत्रस्नेहेन विरुवत्वमिदम् ।

अकरुणहृदयः करुणां करिष्यति भुजङ्गशत्रुरपि ॥ १२ ॥

६१. शङ्ख—अम्ब अलमलं त्रासेन । न खल्वयं नागशत्रुः पश्य—

महाहिमस्तिष्कविभेदमुक्त-

रक्तच्छटाचर्चितचण्डचञ्चुः ।

कासौ गरुत्मान् क च नाम सौम्यः

सत्त्वस्वभावाकृतिरेष साधुः ॥ १३ ॥

५७. हा पुत्रक शङ्खचूड ? यदा नागलोकपरिरक्षकेण वासुकिना
परित्यक्तोऽसि तदा कस्तेऽपरः परित्राणं करिष्यति येनाहं
समाश्रयसिमि ।

५९. विनतानन्दन खादय माम् । अद्याहं ते नागराजेनाहारनिमित्तं
परिकल्पिता ।

७२

नागानन्दे

६२. वृद्धा—पुत अहं क्खु तुज्झ मरणभीदा सव्वं पि जीअलोअं गरुडमअं पेक्खामि ।

६३. नाय—अम्ब मा भैषीः । नन्वहं विद्याधरस्तव पुत्ररक्षणार्थ-
मेवागतः अतस्त्वं धीरा भव ।

६४. वृद्धा—(सहर्षम्) पुतअ पुणोवि एताइं अक्खराइं भण ।

६५. नाय—किमनेन पुनः पुनरभिहितेन ननु कर्मणैव संपाद-
यामि ।

६६. वृद्धा—(शिरस्यज्जालिं वद्ध्वा) पुतअ चिरं जीव ।

६७. नाय—

ममैतदम्बार्षय वध्यचिह्नं प्रावृत्य यद्वै विनतास्तुताय ।

पुत्रस्य ते जीवितरक्षणार्थं स्वदेहमाहारयितुं ददामि ॥ १४ ॥

६८. वृद्धा—(कणौ पिधाय) पडिहदं अमङ्गलं जाद तुमं सङ्खचूड-
णिव्विसेसो एव्व पुतओ अहवा सङ्खचूडाओ वि अहिअ-
अरो जो एव्वं वन्धुजणपरिच्चत्तं पि मे पुतअं णिअसरीरदा-
णेण परिरक्खिदुमिच्छसि ।

३२. पुत्र अहं खलु तव मरणभीता सर्वमपि जीवलोकं गरुडमयं
प्रेक्षे ।

६४. पुत्रक ! पुनरप्येतान्यक्षराणि भण ।

६६. पुत्रक ! चिरं जीव ।

६८. प्रतिहतममङ्गलम् । जात ! त्वं शङ्खचूडनिर्विशेष एव पुत्रकः
अथवा शङ्खचूडादप्यधिकतरो य एवं वन्धुजनपरित्यक्तमपि मे
पुत्रकं निजशरीरदानेन परिरक्षितुमिच्छसि ।

१४. उपजातिः.

६९. शङ्ख—(सविषादम्) अहो जगद्विपरीतमस्य महासत्त्वस्य चेतः ।
कुतः—

विश्वामित्रः श्वमांसं श्वपच इव पुराभक्ष्यद्यन्निमित्तं
नाडीजङ्घो निजघ्ने कृततदुपकृतिर्यत्कृते गौतमेन ।
पुत्रोऽयं कश्यपस्य प्रतिदिनमुरगानन्ति ताक्षर्यो यदर्थं
प्राणांस्तानेष साधुस्तृणमिव कृपया यः परार्थं जहाति ॥

(नायकमुद्दिश्य) भो महात्मन् ! दर्शिता त्वयेयमात्मप्राणप्रदान-
व्यवसायनिर्व्याजा मयि दयालुता । तदलमनेन निर्वन्धेन ।
पश्य—

जायन्ते च म्रियन्ते च मादृशाः क्षुद्रजन्तवः ।
परार्थं वद्वक्त्राणां त्वादृशामुद्भवः कुतः ॥ १६ ॥
तत्किमनेन निर्वन्धेन प्रसीद मुच्यतामयमध्यवसायः ।

७०. नाय—(शंखचूडं करे गृहीत्वा) कुमार शङ्खचूड ! न मे चिराल-
ब्धावसरस्यास्य परार्थसंपादनामनोरथस्यान्तरायं कर्तुमर्हसि ।
तदलं विकल्पेन । दीयतां मे वध्यचिह्नम् ।

७१. शङ्ख—भो महात्मन् ! हे साहसिकाग्रणीः ! किं वृथा प्रयासेन ।
न खलु शङ्खचूडः शङ्खधवलं शङ्खपालकुलं मल्लिनीकरिष्यति ।
अथानुकम्पनीया वयं तदियमस्माद्विपत्तिविक्रवम्बा यथा न
परित्यजति जीवितं तथाभ्युपायश्चिन्त्यताम् ।

७२. नाय—किमत्र चिन्त्यते । ननु चिन्तित एवोपायः । स च
त्वदायत्तः ।

७४

नागानन्दे

७३. शङ्ख—क इव ।

७४. नाय—

प्रियते प्रियमाणे या त्वयि जीवति जीवति ।

तां यदीच्छसि जीवन्तीं रक्षतमानं ममासुभिः ॥ १७ ॥

अयमेवाभ्युपायः । तदर्पय वध्यचिह्नम् यावदनेनात्मानमा-
च्छाद्य वध्यशिलामारोहामि । त्वमपि जननीं पुरस्कृत्यास्मा-
त्प्रदेशान्निवर्तस्व । कदाचिदियमालोक्य सन्निकृष्टमाघातस्थानं
स्त्रीस्वभावकातरतया प्राणाञ्जह्यात् । किं न पश्यति भवानिदं
विपन्नपन्नगानेककङ्कालसंकुलं महाश्मशानम् । तथा हि—

चञ्चच्चञ्च्वाग्रकृत्तच्युतपिशितलवग्राससंवृद्धगर्ध-

गृधैरावद्धपक्षद्वितयविधुतिभिर्वद्धसान्द्रान्धकारे ।

यत्रोद्दामं भ्रमन्त्यः शमितशिखिशिखाश्रेणयोऽस्मिञ्जिवाना-
मस्रस्रोतस्यजस्रस्रुतबहुलवसावासविस्त्रे स्वनन्ति ॥ १८ ॥

७५. शङ्ख—कथं न पश्यामि ।

प्रतिदिनमशून्यमहिना हारेण विनायकाहितग्रीति ।

शशिधवल्लाथिकपालं वपुरिव रौद्रं श्मशानमिदम् ॥ १९ ॥

तद्रच्छ ! किमेभिः सामोपन्यासैः आसन्नः खलु गरुडागम-
नसमयः (मातुरग्रतो जानुभ्यां स्थित्वा शिरोनिहिताञ्जलिः) अम्ब!
त्वमपि निवर्तस्वेदानीम् ।

१७. श्लोकः.

१८. स्रग्धरा.

१९. आर्या.

समुत्पत्स्यामहे मातर्यस्यां यस्यां गतौ वयम् ।

तस्यां तस्यां प्रियसुते माता भूयास्त्वमेव नः ॥ २० ॥

(पादयोः पतति)

७६. वृद्धा—(साक्षम्) हा कहं अवच्छिन्नं से वअणं पुत्तअ णक्खु-
तुमं उज्झिअ अण्णदो मे पाआ वहन्ति ता अहं तुए एव्व-
सह मरिस्सं ।

७७. शङ्ख—(उत्थाय) यावदहमप्यस्मादुत्तरेणादूरे भगवन्तं दक्षिण-
गोकर्णं प्रदक्षिणीकृत्य स्वाम्यादेशमनुतिष्ठामि । (मात्रा सह
निष्क्रान्तः)

७८. नाय—^{मे}संपन्नं मेऽभिलषितम् । तत्को नामाभ्युपायः ।

(ततः प्रविशति सह वाससा कञ्चुकी)

७९. कञ्चुकी—इदं रक्तांशुकयुगलं देव्या मित्रावसुजनन्या कुमा-
राय प्रेषितम् । तदेतत्परिधत्तां कुमारः ।

८०. नाय—(दृष्ट्वा सहर्षमात्मगतम्) दिष्ट्या सिद्धमभिवाञ्छितमनेना-
तर्कितोपनतेन रक्तांशुकयुगलेन (प्रकाशम्) कञ्चुकिन्नुपनय ।

(कञ्चु रक्तवसनद्वयमर्पयति)

नाय—(गृहीत्वा परिधाय स्वगतम्) सफलीभूतो मे मलयवत्या
पाणिग्रहः (प्रकाशम्) कञ्चुकिन् ! गम्यताम् । तद्वचनादभिवा-
दनीया देवी ।

८१. कञ्चु—यदाज्ञापयति कुमारः । (इति निष्क्रान्तः)

७६. हा कथमपश्चिममस्य वचनम् पुत्रक ! न खलुत्वामुज्झित्वान्यतो
मे पादौ वहतः तदहमपि त्वयैव सह मरिष्यामि ।

२०. श्लोकः

८२. नाय—

वासोयुगमिदं रक्तं प्राप्ते काले समागतम् ।

करोति महतीं प्रीतिं परार्थैकदृशो मम ॥ २१ ॥

(दिशोऽवलोक्य) यथा चायं चलितमलयाचलशिलाचयः प्रचण्डो नभस्वांस्तथा तर्कयाम्यासन्नीभूतः पक्षिराज इति स तथा हि

तुल्याः संवर्तकाभ्रैः पिदधति गगनं पङ्क्तयः पक्षतीनां
तीरे वेगानिलोऽम्भः क्षिपति भुव इव प्लावनायाम्बुराशेः ।कुर्वन्कल्पान्तशङ्कां सपदि च सभयं वीक्षितो दिग्द्विपेन्द्रै-
र्देहोद्योतैर्दशाशः कपिशयति मुहुर्द्वादशादित्यदीप्तिः ॥ २२ ॥तद्यावदसौ नागच्छेच्छङ्खचूडस्तावत्स्वरिततरमिमां वध्यशिला-
मारोहामि । (तथा कृत्वोपविश्य शिलास्पर्शं नाटयन्) अहो
स्पर्शोऽयमस्याः—

न तथा सुखयति मन्ये मलयवती मलयचन्दनसार्द्रा ।

अभिवाञ्छितार्थसिध्यै वध्यशिलेयं यथाश्लिष्टा ॥ २३ ॥

अथवा किं मलयवत्या—

शयितेन मातुरङ्गे विश्रब्धं शैशवे न यत्प्राप्तम् ।

लब्धं सुखं मयास्या वध्यशिलायास्तदुत्सङ्गे ॥ २४ ॥

तदयमागतो गरुत्मान् यावदात्मानमाच्छाद्य तिष्ठामि ।

(तथाकरोति)

(ततः प्रविशति गरुडः)

८३. गरुडः—

दृष्ट्वा बिम्बं हिमांशोर्भयकृतवलयां संस्तरन् शेषमूर्तिं
सानन्दं स्यन्दनाश्रयस्रस्रविचलिते पूर्णिण दृष्टोऽग्रजेन ।

एष प्रान्तापसर्पज्जलधरपटलैरायतीभूतपक्षः

प्राप्तो वेलामहीध्रं मलयमहमहिग्रासगृध्रुः क्षणेन ॥ २५ ॥

८४. नाय—(सपरितोषम्)

संरक्षता पन्नगमद्य पुण्यं मयार्जितं यत्स्वशरीरदानात् ।

भवे भवे तेन ममैव भूयात्परोपकाराय शरीरलाभः ॥ २६ ॥

८५. गरु—(नायकं निर्वर्ण्य) ।

अस्मिन्वध्यशिलातले निपतितं शेषानहीन् रक्षितुं

निर्भिद्याशनिदण्डचण्डतरया चञ्च्वाधुना वक्षसि ।

भोक्तुं भोगिनमुद्धराभि तरसा रक्ताम्बरप्रावृतं

दिग्धं मद्भयदीर्यमाणहृदयप्रस्यन्दिनेवासृजा ॥ २७ ॥

(इत्यभिपत्य नायकं गृह्णाति)

(नेपथ्ये दुन्दुभिध्वनिः पुष्पवृष्टिश्च)

गरु—(सविस्मयम्) अये दुन्दुभिध्वनिः पुष्पवृष्टिश्च । (ऊर्ध्व-
मवलोक्याकर्ण्य च)

आमोदानन्दितालनिर्पतति किमियं पुष्पवृष्टिर्नभस्तः

स्वर्गे किं चैष चक्रं मुखरयति दिशां दुन्दुभीनां निनादः ।

(विहस्य)

२५. स्रग्धरा.

२६ उपजातिः.

२७. शार्दूलविक्रीडितम्.

आं ज्ञातं सोऽपि मन्ये मम जवमरुता काम्पितः परिजातो
मन्द्रं संवर्तकाभ्रैरिदमपि रणितं जातसंहारशङ्कैः ॥ २८ ॥

८६. नाय—(आत्मगतम्) दिष्ट्या कृतार्थोऽस्मि ।

८७. गरु—(नायकं कवल्यन्)

नागानां रक्षिता भाति गुरुरेष यथा मम ।

तथा सर्पाशनाकाङ्क्षां व्यक्तमद्यापनेष्यति ॥ २९ ॥

तद्यावदेनं गृहीत्वा मलयपर्वतमारुह्य यथेष्टमाहारयामि ।

(इति जीमूतवाहनं गृहीत्वा निष्क्रान्तः)

इति चतुर्थोऽङ्कः ।

पञ्चमोऽङ्कः

(ततः प्रविशति प्रतीहारः)

१. प्रतीहारः—

स्वर्गहोद्यानगतेऽपि स्निग्धे पापं विशङ्क्यते स्नेहात् ।

किमु दृष्टवहपायप्रतिभयकान्तारमध्यस्थे ॥ १ ॥

तथा हि । जीमूतवाहनो जलधिवेलावलोकनकुतूहली निष्क्रान्तश्चिरयतीति दुःखमास्ते महाराजविश्वावसुः । तत्समादिष्टोऽस्मि तेन । यथा—सुनन्द श्रुतं मया संनिहितगरुडप्रतिभयमुद्देशं जामाता जीमूतवाहनो गत इति । शङ्कित एवास्म्यनेन वृत्तान्तेन । तत्स्वरितं विज्ञायागच्छ किमसौ गृहमागतो न वा—इति । तद्यावत्तत्र गच्छामि । (परिक्रामन्नप्रतो विलोक्य) अये अयमसौ राजर्षिर्जीमूतवाहनस्य पिता जीमूतकेतुरुदजाङ्गणे सहधर्मचारिण्या राजपुत्र्या बध्वा चोपास्यमानस्तिष्ठति । तथा हि—

क्षौमे भङ्गवती तरङ्गतरले फेनाम्बुतुल्ये वहन्

जाह्नव्येव विराजितः सुषयसा देव्या महापुण्यया ।

धत्ते तोयनिधेरयं सुसदृशीं जीमूतकेतुः श्रियं .

यस्यैषान्तिकवर्तिनी मलयवत्याभाति वेला यथा ॥ २ ॥

तद्यावदुपसर्पामि ।

(ततः प्रविशत्यासनस्थः पत्नीवधूसमेतो जीमूतकेतुः)

१. आर्या.

२. शार्दूलविक्रीडितम्.

२. जीमूतकेतुः—

मुक्तानि यौवनसुखानि यशो विकीर्णं
राज्ये स्थितं स्थिरधिया चरितं तपोऽपि ।

श्लाघ्यः सुतः सुसदृशान्वयजा स्नुषेयं
चिन्त्यो मया ननु कृतार्थतयाद्य मृत्युः ॥ ३ ॥

३. प्रती—(सहसोपसृल्य) जीमूतवाहनस्य—

४. जीमू—(कर्णौ पिधाय) शान्तं पापं शान्तं पापम् ।

५. वृद्धा—पडिहदममङ्गलम् ।

६. नायिका—(स्वगतम्) वेवदि मे हिअअं इमिणा दुण्णिमित्तेण ।

७. जीमू—भद्र किं जीमूतवाहनस्य ।

८. प्रती—जीमूतवाहनस्य वार्तामन्वेष्टुं प्रेषितोऽस्मि युष्मदन्तिकं
महाराजविश्रावसुना ।

९. जीमू—किमसंनिहितस्तत्र मे पुत्रः ?

१०. प्रती—अथ किम् ।

११. वृद्धा—(सविषादम्) महाराज जइ तहिं ण सण्णिहिदो ता कहिं
गदो मे पुत्तओ भविस्मदि ।

५. प्रतिहतममङ्गलम् ।

६. वेपते मे हृदयमनेन दुर्निमित्तेन ।

११. महाराज यदि तत्र न संनिहितः तत्कुत्र गतो मे पुत्रको
भविष्यति ।

३. वसन्ततिलकम्.

१२. जीमू—नियतमस्मत्प्राणयात्तार्थं नितान्तं दूरं गतो भविष्यति ।

१३. नायि—(सविषादमात्मगतम्) अहं उण अज्जउत्तं अपेक्खन्ती
अण्णं एव्व किं पि आसङ्केमि ।

१४. प्रती—आज्ञापयतु महाराजः किं मया स्वामिने निवेदनीयम् ।

१५. जीमू—(वामाक्षिस्पन्दनं सूचयन्) जीमूतवाहनश्चिरयतीति पर्या-
कुलोऽस्मि हृदयेन ।

स्फुरसि किमदक्षिणक्षेण मुहुर्मुहुः कथयितुं ममानिष्टम् ।

हतचक्षुरपहतं ते स्फुरितं मम पुत्रकः कुशलो ॥ ४ ॥

(ऊर्ध्वमवलोक्य) अयमेव त्रिभुवनैकचक्षुर्भगवान् सहस्रदीधितिः

स्फुटं जीमूतवाहनस्य श्रेयः करिष्यति । (अवलोक्य सविस्मयम्)

आलोक्यमानमतिलोचनदुःखदायि

रक्तच्छटा निजमरीचिरुचो विमुञ्चत् ।

उत्पातवाततरलीकृततारकाभ-

मेतत्पुरः पतति किं सहसा नभस्तः ॥ ५ ॥

कथं चरणयोरेव निपतितम् ।

(सर्वे सविस्मयं निरूपयन्ति)

जीमू—अये कथं लग्नसरसमांसश्चूडामणिः । कस्य पुनरयं
स्यात् ।

१६. वृद्धा—(सविषादम्) महाराज पुत्तअस्स विअ एदं चूडारअणं ।

१३. अहं पुनरार्यपुत्रमप्रेक्षमाणान्यदेव किमप्याशङ्के ।

१६. महाराज पुत्रकस्यैवैतच्चूडारत्नम् ।

४. आर्या. ५. वसन्ततिलकम्.

Naga.—6

८२

नागानन्दे

१७. नाथि—(अपवार्थ) मा एव्वं भण ।

१८. प्रती—महाराज मैवमविज्ञाय विह्वोऽभूः । अत्र हि ताक्ष्येण
भक्ष्यमाणानां नागाधिपानामनेकशो नखमुखोत्खाताः पत-
न्येते शिरोमणयः ।

१९. जीमू—देवि सोपपत्तिकमभिहितं सुनन्देन । कदाचिदेवमपि
स्यात् ।

२०. वृद्धा—सुनन्द कदावि एत्तिआए वेलाए ससुरघरंएव्व
आअदो भविस्सदि मे पुत्तो । ता गच्छ जाणिअ लहु संपा-
देहि ।

२१. प्रती—यदाज्ञापयति देवी । (इति निष्क्रान्तः)

२२. जीमू—देवि अपि नाम नागचूडामणिरयं स्यात् ।

(ततः प्रविशति रक्तवस्त्रसंवृतः शङ्खचूडः)

२३. शङ्खचूडः—(साक्षम्) कष्टं भोः कष्टम् । मुषितोऽस्मि दैवेन

गोकर्णमर्णवतटे त्वरितं प्रणम्य

प्राप्तोऽस्मि तां खलु भुजङ्गमवध्यभूमिम् ।

आदाय तं नखमुखक्षतवक्षसं च

विद्याधरं गगनमुत्पतितो गरुत्मान् ॥ ६ ॥

१७. मैवं भण ।

२०. सुनन्द कदापीयत्या वेलया श्वशुरगृहमेवागतो भविष्यति मे
पुत्रः । तद्गच्छ ज्ञात्वा लघु संपादय ।

६. वसन्ततिलकम्.

(रुदन्) हा महासत्त्व*। हा परमकारुणिक । हा निष्कारण-
बान्धव । हा परदुःखदुःखित । हा विपद्वारिनिधिपतित-
जनोद्धरणपोत । हा परोपकारतृणीकृतदत्तदेह ! क नु खलु
गतोऽसि । प्रयच्छ मे प्रतिवचनम् । (आत्मानमुद्दिश्य) हा
• हतोऽस्मि मन्दभाग्यः । हा शङ्खचूडहतक ! किं त्वया कृतम्।

नाहित्राणात्कीर्तिरेकाहमाप्ता

मया

नापि श्लाघ्या स्वामिनोऽनुष्ठिताज्ञा ।

दत्त्वात्मानं रक्षितोऽन्येन शोच्यो

हा धिक्कष्टं तेन वा वञ्चितोऽस्मि ॥ ७ ॥

तन्नाहमेवंविधः क्षणमपि जीवन्नुपहास्यमात्मानं करोमि ।
यावदेनां रुधिरधारामनुगन्तुं प्रयतिष्ये । (भूसौ दत्तदृष्टिः परि-
क्रामन्)

आदावुत्पीडपृथ्वीं प्रविरलपतितस्थूलविन्दुं ततोऽग्रे
ग्रावस्वापावशीर्णप्रसृततनुकणां कीटकीर्णां स्थलीषु ।
दुर्लक्ष्यां धातुपीठे वनतरुशिखरे स्त्याननीलस्वरूपा-
मेनां तार्क्ष्यं दिदृक्षुर्निपुणमनुसरन् रक्तधारां व्रजामि ॥ ८ ॥

२४. वृद्धा—(ससाध्वसम्) महाराज एसो कोवि रुदिअवअणो
इदो एव्व तुरिदं आअच्छन्तो हिअअं मे आकुलीकरोदि ।
ता जाणीअदु दाव को एसो त्ति ।

२४. महाराज एष कोऽपि रुदितवदन इत एव त्वारितमागच्छन्
हृदयं मे आकुलीकरोति । तज्ज्ञायतां तावत्क एष इति ।

२५. जीमू—यथाह देवी ।
२६. शङ्ख—हा त्रिभुवनैकचूडामणे । हा परार्थदत्तदेह । क मया द्रष्टव्योऽसि मुषितोऽस्मि भो मुषितोऽस्मि । (इति क्रन्दति)
२७. जीमू—(आकर्ष्य सहर्षम्) देवि मुञ्च विषादम् । अस्यायं चूडामणिर्नूनं मांसलोभात्केनापि पक्षिणा मस्तका दुत्स्वार्थानीयमानो ऽस्मिन्प्रदेशे पतितः ।
२८. वृद्धा—(सहर्षं मलयवतीमालिङ्ग्य) अविधवे धीरा होहि । न क्खु ईदिसी आकिदी एरिसं वेहन्वदुःखं अणुहोदि ।
२९. नायि—(सहर्षम्) अम्ब तुम्हाणं आसिसां प्रभाएण । (इति पादयोः पतति)
३०. जीमू—(शंखचूडमुपसृत्य) वत्स किं त्वं चूडामणिरपहृतः ।
३१. शङ्ख—आर्यं न ममैव त्रिभुवनस्यापि ।
३२. जीमू—कथं मिव ।
३३. शङ्ख—दुःखातिभाराद्वाष्पोपरुद्धकण्ठो न शक्नोमि कथयितुम् ।
३४. जीमू—

आवेदय ममात्मीयं पुत्र दुःखं सुदुःसहम् ।

मयि संक्रान्तमेतत्ते येन सह्यं भविष्यति ॥ ९ ॥

२८. अविधवे धीरा भव । न खल्वीदृश्याकृतिरीदृशं वैधव्यदुःखमनुभवति ।

२९. अम्ब युष्माकमाशिषां प्रभावेन ।

३५. शङ्ख—श्रूयताम् शङ्खचूडो नाम नागः खल्वहम् वैनतेयस्याहारार्थमवसरप्राप्तो वासुकिना प्रेषितः । किं वा विस्तरेण कदाचिदिदं रुधिरधारापद्धतिः पांसुभिरवकीर्यमाणा दुर्लक्ष्यतामुपयास्यति । अतः संक्षेपतः कथयामि—

विद्याधरेण केनापि करुणाविष्टचेतसा ।

मम संरक्षिताः प्राणा दत्त्वात्मानं गरुत्मते ॥ १० ॥

३६. जीमू—जीमूतवाहनात् कोऽन्य एवं परहितव्यसनी वत्स ननु स्फुटमेवोच्यतां पुत्रेण ते जीमूतवाहनेनेति । हा हतोऽस्मि भाग्यः ।

३७. वृद्धा—हा पुत्तअ किं तुए एदं किदं ।

३८. नायि—हा कहं सखीभूदं मे दुण्णिमित्तं ।

(सर्वे मोहं गच्छन्ति)

३९. शङ्ख—(साक्षम्) अये नूनमेतौ पितरौ तस्य महासत्त्वस्य कथमप्रियवादिना मयैवेमामवस्थां नीतौ अथवा विषधरवदनाद्विषमन्तरेण किमन्यन्निष्क्रामति अहो प्राणप्रदस्य सुसदृशं प्रत्युपकृतं जीमूतवाहनस्य शङ्खचूडेन तत्किमधुनैवात्मानं व्यापादयामि अथवा समाश्वसयामि तावदेतौ । तात समाश्वसिहि अम्ब समाश्वसिहि ।

(उभौ समाश्वसितः)

३७. हा पुत्रक किं त्वयैतत्कृतम् ।

३८. हा कुथं सखीभूतं मे दुर्निमित्तम् ।

८६

नागानन्दे

४०. वृद्धा—(मलयवतीमुद्दिश्य) वच्छे उठेहि । मा रोअ अहोवि किं
जीमूदवाहणेण विणा जीवह्य ता समस्सस दाव ।

४१. नायि—(समाश्वस्य) हा अज्जउत्त । कहिं दाणिं मए तुमं
पेक्खिदन्थो ।

४२. जीमू—हा वत्स गुरुजनशुश्रूषाभिज्ञ !

चूडामणिं चरणयोर्मम पातयता त्वया ।

लोकान्तरगतेनापि नोज्झितो विनयक्रमः ॥ ११ ॥

(चूडामणिं गृहीत्वा) हा वत्स ! कथमेतावन्मान्नदर्शनः संवृत्तोऽ
सि । (हृदये दत्वा) अहह—

भक्त्यातिदूरमवनाववनम्रमौलेः

शश्वत्तव प्रणमतश्चरणौ मदीयौ ।

चूडामणिर्निकषणैर्मत्तुगोऽप्ययं हि

गाढं विघटयति मे हृदयं कथं नु ॥ १२ ॥

४३. वृद्धा—हा पुत्त जीमूदवाहण जस्स दे गुरुअणसुस्सूतं वज्जि-
अ अण्णं सुहं ण रोअदि सो कहं विअ दाणिं पिदरं उज्झिअ
सग्गसुहं अणुभवितुं गदोसि ।

४०. वत्से उत्तिष्ठ । मा रुदिहि । वयमपि किं जीमूतवाहनेन विना
जीवामः ? तत्समाश्वसिहि तावत् ।

४१. हा आर्यपुत्र केदानीं मया त्वं प्रेक्षितव्यः ।

४३. हा पुत्र जीमूतवाहन यस्मै ते गुरुजनशुश्रूषां वर्जयित्वान्य-
त्सुखं न रोचते स कथमिवेदानीं पितरमुज्झित्वा स्वर्गसुख-
मनुभवितुं गतोऽस्मि ।

११. श्लोकः

१२. वसन्ततिलकम्.

४४. जीमू—(साक्षम्) देवि वयं किं जीमूतवाहनेन विनापि जीवा-
मो येनैवं प्रलपसि ।
४५. नायि—(पादयोर्निपत्य कृताञ्जलिः) ताद देहि मे अज्जउत्तस्स
अंगाहरणचिह्नं चूडारअणं जेण पदं हिअए करिअ जलणप्प-
• वैसेण अवणेमि अत्तणो संदावदुक्खं ।
४६. जीमू—अयि पतिव्रते । किमेवमाकुलासि ननु सर्वेषामेवास्मा-
कमयं निश्चयः ।
४७. वृद्धा—महाराज ता किं पडिवालिअदि ।
४८. जीमू—देवि न किञ्चित् । किन्त्वाहिताग्नेर्नान्येनाग्निना
संस्कारो विहितः । अतोऽग्निहोत्रशरणदग्नीनादायात्मनमुद्धी-
पयामः ।
४९. शङ्ख—(स्वगतम्) कष्टं ममैकस्य पापस्य कृते सकलमेवेदं
विद्याधरकुलमुत्सन्नम् । तदेवं तावत् । (प्रकाशम्) तात न
खल्वेवमनिश्चिदैव युक्तं साहसमनुष्ठातुम् । विचित्ताणि विधि-
विलसितीनि । कदाचिन्नायं नाग इति विज्ञाय जीवन्तमेव
जीमूतवाहनं परित्यजेन्नागशत्रुः । तदनयैव रुधिरधारया
वैनतेयमनुसरामः ।
५०. वृद्धा—सव्वधा देवदाणं पसाएण जीवन्तं एव्व पुत्तअं
पेक्खिस्सं ।
-
४५. तात देहि मे आर्यपुत्रस्याङ्गाभरणचिह्नं चूडारत्नम् येनैतद् हृदये
कृत्वा ज्वलनप्रवेशेनापनयाम्यात्मनः संतापदुःखम् ।
४७. महाराज तत्किं प्रतिपाल्यते ।
५०. सर्वैषां देवतानां प्रसादेन जीवन्तमेव पुत्रकं प्रेक्षिष्ये ।

५१. नायि—(खगतम्) दुल्लहं ऋतु एदं मह मन्दभाअधेआए ।

५२. जीमू—वत्स अवितथैषा भारती भवतु । तथापि साग्नीनामे-
वास्माकं युक्तमनुसर्तुम् । तत्तां सन्ततामनुसरतु भवान्
धाराम् । वयमप्यग्निशरणादग्नीनादाय त्वरितमेवागच्छामः ।
(इति पत्नीवधूसमेतो निष्क्रान्तः)

५३. शङ्ख—तद्यावद्गरुडमनुसरामि । (परिक्रम्य अग्रतो निर्वर्ण्य)

कुर्वाणो रुधिरार्द्रचञ्चुकषणैर्द्रोणीरिवाद्रैः शिलाः

प्लुष्टोपान्तवनान्तरः खनयनज्योतिः शिखाश्रेणिभिः ।

५ सञ्जद्वज्रकठोरघोरनखरप्रान्तावगाढावनिः

शृङ्गाग्रे मलयस्य पन्नगरिपुर्दूरादयं दृश्यते ॥ १३ ॥

(ततः प्रविशत्यासनस्थः पुरःपतितनायको गरुडः)

५४. गरुडः—(आत्मगतम्) जन्मनः प्रभृति भुजङ्गपतीन्नश्नता
नेदृशमाश्चर्यं मया दृष्टपूर्वम् । यदयं महासत्त्वो न केवलं न
व्यथते प्रत्युत प्रहृष्ट इव किमपि दृश्यते । तथा हि—

ग्लानिर्नाधिकपीयमानरुधिरस्याप्यस्ति धैर्योदधे-

र्मासोत्कर्षणजा रुजोऽपि वहतः प्रीत्या प्रसन्नं मुखम् ।

गात्रं यन्नविलुप्तमेष पुलकस्तत्र स्फुटो लक्ष्यते

दृष्टिर्मय्युपकारिणीव निपतत्यस्यापकारिण्यपि ॥ १४ ॥

तत्कुतूहलमेव मे जनितमस्यानया धैर्यवृत्त्या । तद्भवतु न
भक्षयाम्येनम् । पृच्छामि तावत्कोऽयमिति । (इत्युपरतो भक्ष-
णात् पुरतस्तिष्ठति)

५१. दुर्लभं खल्वेतन्मम मन्दभागधेयायाः ।

१३. १४. शार्दूलविक्रीडितम्.

५५. नायकः—

शिरामुखैः स्यन्दत एव रक्त-

मद्यापि देहे मम मांसमस्ति ।

• तृप्तिं न पश्यामि च ते महात्मन्

किं भक्षणान्त्वं विरतो गरुत्मन् ॥ १५ ॥

५६. गरु—(खगतम्) आश्चर्यमाश्चर्यम् । कथमयमस्यामप्यवस्था-
यामूर्जितमेवाभिधत्ते (प्रकाशम्) अहो महासत्त्व ! ।

आवर्जितं मया चञ्च्वा हृदयात्तव शोणितम् ।

धैर्येणानेन च हृतं त्वया हृदयमेव मे ॥ १६ ॥

तत्कस्त्वमिति श्रोतुमिच्छामि ।

५७. नाय—एवं क्षुधाकुलो भवान्न श्रवणयोग्यः । तत्कुरुष्व तावत्
प्रथमं मम मांसशोणितेन तृप्तिम् ।

५८. शङ्ख—(संसभ्रममुपसृत्य) ताक्ष्यं ताक्ष्यं ! न खलु न खलु साहस-
मनुष्ठेयम् । नायं नागः परित्यजेनम् मां भक्षय । अहं तवाहा-
रार्थं वासुकिना प्रेषितः । (इत्युरो ददाति)

५९. नाय—(शङ्खचूडं पश्यन्नात्मगतम्) कथं विफलीकृतो मे मनो-
रथः शङ्खचूडेनागच्छता ।

६०. गरु—(उभौ निरूप्य) द्वयोरपि भवतोर्वध्याविह्वम् । कतरः खलु
नाग इति नावगच्छामि ।

६१. शङ्ख—कथमस्थानं एव भवतो भ्रान्तिः ।

आस्तां स्वस्तिकलक्ष्म वक्षसि तनौ नालोक्यते कञ्चुको

जिह्वे जल्पत एव मे न गणिते नाम त्वया द्वे अपि ।

तिस्रस्तीव्रविषाग्निधूमपटलव्याजिह्वरत्नत्विषो

नैता दुःसहशोकफूत्कृतमरुत्स्फीताः फणाः पश्यसि ॥ १७ ॥

६२. गरु—(शङ्खचूडस्य फणान्वीक्ष्य नायकं पश्यन्) तत्कः खल्ययं मया
व्यापादितः ।

६३. शङ्ख—विद्याधरवंशतिलको जीमूतवाहनः । कथमकारुणिकेन
त्वयेदमनुष्ठितम् ।

६४. गरु—(स्वगतम्) अये अयमसौ विद्याधरकुमारो जीमूतवाहनः ।

मेरौ मन्दरकन्दरासु हिमवत्सैनौ महेन्द्राचले

कैलासस्य शिलातलेषु मलयप्राग्भारभागेष्वपि ।

दिक्कुञ्जेषु च तेषु तेषु बहुशो यस्य श्रुतं तन्मया

लोकालोकविचारिचारणगणै रुद्रीयमानं यशः ॥

सर्वथा महत्यंहः पङ्के निमग्नोऽस्मि ।

६५. नाय—भोः फणिपते । किमेवमुद्विग्नोऽसि ?

६६. शङ्ख—किमस्थानमिदमावेगस्य ।

स्वशरीरेण शरीरं ताक्षर्यात्परिरक्षतो मदीयमिदम् ।

युक्तं नेतुं भवतः पातालतलादपि तलं माम् ॥ १९ ॥

६७. गरु—अये कथं करुणार्द्रचेतसानेन महात्मना मद्रासगोचर-
पतितस्यास्य फणिनः प्राणान् रक्षितुं स्वदेह आहारार्थमुप-

नीतः । तन्महदकृत्यमेतन्मया कृतम् । किं बहुना । बोधिसत्त्व
 एवायं मया व्यापादितः । तदस्य महापातकस्याग्निप्रवेशादृते
 नान्यत्प्रायश्चित्तं पश्यामि । तत्कनु खलु वह्निमासादयामि ।
 (अग्रतो विलोक्य) अये अमी केचिद्रूहीताग्रय इत एवाभिवर्त-
 न्ते । तद्यावदेतान् प्रतिपालयामि ।

६८. शङ्ख—कुमार पितरौ ते प्राप्तौ ।

६९. नाय—(ससंभ्रमम्) शङ्खचूड ! समुपविश्योत्तरीयेणाच्छादित-
 शरीरं कृत्वा धारय माम् । अन्यथा कदाचिदीदृगवस्थं मामा-
 लोक्य पितरौ सहसा जीवितं जह्याताम् ।

(शङ्ख पार्श्वपतितमुन्नरीयमादाय तथा करोति)

(ततः प्रविशति पत्नीवधूसमेतो जीमूतकेतुः)

७०. जीमूतकेतुः—(सास्त्रम्) हा पुत्र जीमूतवाहन !

आत्मीयः पर इत्ययं खलु कुतः सत्यं कृपायां क्रमः

किं रक्ष्यान्बहवः किमेक इति ते जाता न चिन्ता कथम् ।

ताक्षर्यात्त्रातुमर्हि स्वजीवितपरित्यागं त्वया कुर्वता

येनात्मा पितरौ वधूरिति हतं निःशेषमेतत्कुलम् ॥ २० ॥

७१. वृद्धा—(मलयवतीमुद्दिश्य) जादे विरम मुहुत्तमं । तुह अविर-
 दास्सुधाराहिं विज्जालो होदि अग्गी । ता मा रुद ।

(सर्वे परिक्रामन्ति)

७१. जाते विरम मुहूर्तम् । तवाविरताश्रुधाराभिर्विज्जालो भवत्यग्निः
 तन्मा रुदिहि ।

२०. शार्दूलविक्रीडितम्.

९२

नागानन्दे

७२. जीमू—हा पुत्र जीमूतवाहन !

७३. गरु—(श्रुत्वा) अये कोऽयं हा पुत्र जीमूतवाहनेति ब्रवीति ।
तत्सुव्यक्तमयमस्य पिता । तत्कृतमेतदीयेनाग्निना । न शक्नो-
म्यस्य पुत्रघातलज्जया मुखं दर्शयितुम् । अथवा किमाग्नि-
हेतोः पर्याकुलोऽस्मि । तटस्थ एवास्मि जलनिधेः । तर्द्याव-
दिदानीम् ।

ज्वालाभङ्गैस्त्रिलोकीग्रसनरसलसत्कालजिह्वाग्रकल्पैः

सर्पद्भिः समहस्तैस्तृणभिव कवलीकर्तुमीशे समुद्रान् ।

स्वैरेवोत्पातवातप्रसरपटुतरैर्धुक्षिते पक्षवातै-

रस्मिन्कल्पावसानज्वलनभयकरे घाडवाग्रौ पताभि ॥ २१ ॥

(इत्युत्थातुमिच्छति)

७४. नाय—भो पतगराज ! अलमनेनाध्यवसायेन । नायं प्रतीका-
रोऽस्य पाप्मनः ।

७५- गरु—(जानुभ्यां स्थित्वा कृताञ्जलिः) भो महात्मन ! कस्तर्हि
कथ्यताम् ।

७६. नाय—प्रतिपालय क्षणमेकम् ! पितरौ मे प्राप्तौ । यावदेतौ
प्रणमामि ।

७७. गरु—एवं क्रियताम् ।

७८. जीमू—(दृष्ट्वा सहर्षम्) देवि दिष्ट्या वर्धसे । अयं वत्सो जीमू-
तवाहनो न केवलं ध्रियते प्रत्युत कृताञ्जलिना गरुडेन शिष्ये-
णेव पर्युपास्यमानस्तिष्ठति ।

२१. स्रग्धरा.

७९. वृद्धा—(सहर्षम्) महाराज किदत्यम्हि । अक्खदसरीरस्स पुत्तअस्स मुहं पेक्खिस्सं ।

८०. नायि—जं सच्चकं अज्जउत्तं पेक्खन्तीए वि च्छिति अदिपिअं त्तिकरिअ ण पच्चाअअदि मे हिअअं ।

८१. जीमू (उपसृष्ट) वत्स एहोहि परिष्वजस्व माम् ।

(नाय—उत्थातुमिच्छन् पतितोत्तरीयो मूर्च्छति)

८२. शङ्ख—कुमार समाश्वसिहि समाश्वसिहि ।

८३. जीमू—हा वत्स ! कथं मां दृष्ट्वापि परित्यज्य गतोऽसि !

८४. वृद्धा—हा पुत्तअ । कहं वाअ मेत्तकेण वि तुए संभाविदम्हि ।

८५. नायि—हा अज्जउत्त । कहं गुरुअणो वि तुए उवेक्खिदो ।

(सर्वे मोहं गच्छन्ति)

८६. शङ्ख—आः शङ्खचूडहतक । परात्मरक्षितजीवित । कथं गर्भस्थ एव न विपन्नोऽसि । येनैवं क्षणे क्षणे मरणातिगं दुःख मनु-भवसि ।

८७. गरु—सर्वमिदं मम नृशंसस्यासमीक्ष्यकारिताया विजृम्भितम् । तदेवं तावत्करोमि । (पक्षाभ्यां वीजयन्] भो महात्मन् समाश्वसिहि समाश्वसिहि ।

७९. महाराज कृतार्थास्मि । अक्षतशरीरस्य पुत्रकस्य मुखं प्रेक्षिष्ये ।

८०. यत्सत्यमार्यपुत्रं प्रेक्षमाणया अपि झटित्यतिप्रियमिति कृत्वा न प्रत्येति मे हृदयम् ।

८४. हा पुत्रक । कथं धाङ्मात्रेणापि त्वया न संभावितास्मि ।

८५. हा आर्यपुत्र । कथं गुरुजनोऽपि त्वयोपेक्षितः ।

९४

नागानन्दे

८८. नाय—शङ्खचूड ! समाश्वसय गुरुन् ।

८९. शङ्ख—तात ! समाश्वसिहि । मातः समाश्वसिहि । समाश्वसितो जीमूतवाहनः । किं न पश्यथ युष्माकमेव समाश्वसनार्थं प्रत्युत्थितोपविष्टस्तिष्ठति ।

(उभौ समाश्वसितः)

९०. वृद्धा—पुत कंहं पेक्खन्ताणं एव्व अह्माणं किदन्तहदकेण अवहरीआसि ।

९१. जीमू—देवि मैवममङ्गल्यवादिनी भव ध्रियत एवायुष्मान् । तद्वधूः समाश्वस्यताम् ।

९२. वृद्धा—(मुखं वस्त्रेणावृत्य रुदती) पडिहदममङ्गलं ण रोदिस्सं । (मलयवतीमुद्दिश्य) जादे समस्सस समस्सस । उट्ठेहि उट्ठेहि । वरं एत्तिअं वेलं तुमं भत्तुणो मुहं पेक्ख ।

९३. नायि—(समाश्वस्य) हा अज्जउत्त ।

९४. वृद्धा—(मलयवत्या मुखं पाणिना परिमृज्य) सोभागवदी होहि । पडिइदं विग्घं ।

९५. जीमू—(साक्षमात्मगतम्)

९०. पुत्र कथं प्रेक्षमाणानामेवास्माकं कृतान्तहत्केनापह्नियसे ।

९२. प्रतिहत ममङ्गलम् । न रोदिज्यामि । जाते समाश्वसिंहि समाश्वसिहि । उत्तिष्ठोत्तिष्ठ । वरमियत्तां वेलायां त्वं भर्तुर्मुखं प्रेक्षस्व ।

९३. हा आर्यपुत्र ।

९४. सौभाग्यवती भव । प्रतिहतो विघ्नः ।

विलुप्तशेषाङ्गन्तया प्रधातान्

निराश्रयत्वादिव कण्ठदेशम् ।

प्राणांस्त्यजन्तं तनयं निरीक्ष्य

कथं न पापः शतधा व्रजामि ॥ २२ ॥

९६. नायि—हां अज्जउत्त । अदिदुक्खभाइणी क्खु अहं जा ईदि-
सं वि अज्जउत्तं पेक्खन्ती अज्ज जीविदं ण परिच्चजामि ।

९७. वृद्धा—(नायकस्याङ्गानि स्पृशन्ती गरुडमुद्दिश्य) हा णिसंस कहं
दाणिं तुए एदं आहरणाणं वि किदसोहं एव्व एदावत्थं पुत्त
अस्स मे शरीरं किदं ।

९८. नाय—अश्व मा मैवम् किमनेन कृतम् ननु पूर्वमप्येतदीह-
शमेव परमार्थतः पश्य—

मेदोऽस्थिमांसमज्जाल्लक्संघातेऽस्मिस्त्वचावृते ।

शरीरे खलु का शोभा सदा बीभत्सदर्शने ॥ २३ ॥

९९. गरु—भो महात्मन् नरकानलज्वालावलीढमिवात्मानं मन्यमानो
दुःखमनुभवामि तदुपदिश्यतां येनाहं मुच्येयास्मादेनसः ।

१००. नाय—अनुजानातु मां तातः यावदस्य पापस्य प्रतिपक्षमुप-
दिशामि ।

९६. हा आर्यपुत्र । अतिदुःखभागिनी खल्वहम् येदृशमप्यार्यपुत्रं
प्रेक्षमाणाद्यापि जीवितं न परित्यजामि ।

९७. हा नृशंस कथमिदानीं त्वयैतदाभरणानामपि कृतशोभमेवैत-
दवस्थं पुत्रकस्य मे शरीरं कृतम् ।

९६

नागानन्दे

१०१. जामू—वत्स ! एवं क्रियताम् ।

१०२. नाय—वैनतेय ! श्रूयताम् !

१०३. गरु—(जानुभ्यां स्थित्वा शिरसि निहिताञ्जलिः) आज्ञापयतु भवान् ।

१०४. नाय—शृणु—

नित्यं प्राणाभिधातात्प्रतिविरम कुरु प्राक्कृतस्यानुतापं
 यत्नात्पुण्यप्रवाहं समुपाचिनु दिशन् सर्वसत्त्वेष्वभीतिम् ।
 मग्नं येनात्र नैनः फलति परिणतं प्राणिहिंसासमुत्थं
 दुर्गाधे वारिपूरे लवणपलमिव क्षिप्तमन्तर्हृदस्य ॥ २४ ॥

१०५. गरु—यदाज्ञापयति भवान्—

अज्ञाननिद्रया सुप्तो भवता प्रतिबोधितः ।
 सर्वप्राणिवधादेष विरतोऽद्यप्रभृत्यहम् ॥ २५ ॥

संप्रति हि—

क्वचिद्धीपाकारः पुलिनविपुलैर्भोगनिवहैः
 कृतावर्तभ्रान्तिर्वलयितशरीरः क्वचिदपि ।
 व्रजन्कूलात्कूलं क्वचिदपि च सेतुप्रतिसमः
 समाजो नागानां विहरतु महोदन्वति सुखम् ॥ २६ ॥

अपि च—

स्रस्तानापादुलम्बान् घनतिमिरनिभान्केशपाशान्वहन्यः
 सिन्दूरेणेव दिग्धैः प्रथमरविकरस्पर्शताम्रैः कपोलैः ।
 अस्मिन्नायासिताङ्गुल्योऽप्यवगणितरुजः कानने चन्दनानां
 नित्यं गायन्तु रागादुरगयुवतयः कीर्तिमेतां तवैव ॥ २७ ॥

२४, २७. स्रग्धरा. २५. श्लोकः. २६. शिखरिणी.

पञ्चमोऽङ्कः

९७

१०६. नाय—साधु महात्मन् साधु अनुमोदामहे वयम् । सर्वथा
दृढसमाधिर्भव । (शंखचूडं निर्दिश्य) शङ्खचूड त्वयापि स्वगृह-
मिदानीं गम्यताम् ।

(शङ्ख निश्चस्याधोमुखस्तिष्ठति)

नायं—(शंखचूडं पश्यन्) शङ्खचूड सत्वरं गच्छ । शोकाकुलं
जननीं पश्य—

उत्प्रेक्षमाणा त्वां ताक्ष्यचञ्चुकोटिनिपातितम् ।

त्वद्दुःखदुःखिता नूनमास्ते सा जननी तव ॥ २८ ॥

१०७. वृद्धा—(साक्षम्) धण्णा क्खु सा जणणी जा गरुडमुहपडि-
दस्स अक्खदसरीरस्स एव्व पुत्तअस्स मुहं पेक्खिस्सदि ।

१०८. शङ्ख—अम्ब सत्य मेवैतत् यदि कुमारः स्वस्थो भविष्यति ।

१०९. नायं—(वेदनां नाटयन्) अहह । परार्थसंपादनरसाक्षेपादेता-
वर्तो वेलं न वेदिताः संप्रति तु मां बाधितुमारब्धा मर्मच्छे-
दिन्यो वेदनाः । (मरणावस्थां नाटयति)

११०. जीमू—(ससंभ्रमम्) हा वत्स वत्स ! किं मेवं करोषि ।

१११. वृद्धा—हा किं णु क्खु एवं वददि । (सोरस्ताडम्) परिता-
अह परिताअह । एसो क्खु मे पुत्तओ विवज्जइ ।

१०७. धन्या खलु सा जननी या गरुडमुखपतितस्त्राक्षतशरीरस्यैव
पुत्रकस्य मुखं प्रेक्षिष्यते ।

१११. हा किं नु खल्वेवं वदति परित्रायध्वं परित्रायध्वम् । एष
खलु मे पुत्रको विपद्यते ।

२८. श्लोकः.

Naga.—7

११२. नायि—हा अज्जउत्त । मं परिच्चइअ गमणं ते णं जुत्तं ।
 ११३. नाय—(अज्जलिं कर्तुमिच्छन्) शङ्खचूड ! संमानय मे हस्तौ ।
 ११४. शङ्ख—(तथा कुर्वन्) कष्टमनाथीकृतं जगत् ।
 ११५. नाय—(किंचिदुन्मीलिताक्षः पितरौ पश्यन्) तात अम्ब अयं मे
 पश्चिमः प्रणामः । यतः—

गात्राण्यमूनि न वहन्ति सचेतनत्वं.

श्रोत्रं स्फुटाक्षरपदां न शृणोति वाचम् ।

कष्टं निमीलितमिदं सहस्रवै चक्षु-

र्हा तात यान्ति विवशस्य ममासवोऽमी ॥ २९ ॥

अथवा किमनेन प्रलपितेन ('संरक्षता पन्नगमद्य' पुण्यं' इत्यादि
 पूर्वोक्तं श्लोकं पठित्वा पतति)

११६. वृद्धा—हा पुत्त । हा वच्छ । हा गुरुजणवच्छलं । कहिं
 गदोसि । देहि मे पडिवअणं । हा लोअणाणन्द । हा जीमू-
 दवाहण । कहं पुणो दे दंसणं ।
 ११७. जीमू—हा पुत्त जीमूतवाहन । हा निखिलजनवत्सल । हा
 सर्वगुणनिधे ! कासि । देहि मे प्रतिवचनम् (हस्तमुत्क्षिप्य)
 कष्टं भोः कष्टम् ।

११२. हा आर्यपुत्त । मां परित्यज्य गमनं ते न युक्तम् ।

११६. हा पुत्र । हा वत्स ! । हा गुरुजनवत्सल । कुत्र गतोऽसि ।
 देहि मे प्रतिवचनम् । हा लोचनानन्द । हा जीमूतवाहन ।
 कथं पुनस्ते दर्शनम् ।

२९. वसन्ततिलकम्.

निराधारं धैर्यं कमिव शरणं यातु विनयः

क्षमः क्षान्तिं वोढुं क इह विरता दानपरता ।

हतं सत्यं सत्यं व्रजतु च कृपा काय कृपणा

जगज्जातं शून्यं त्वयि तनय लोकान्तरगते ॥ ३० ॥

११८. नायि—हां अज्जउत्त । कहं मं परिच्चइअ गदोसि । अइ
णिग्घिणाहिअए वज्जकठिणदेहे मलअवदि । पाणनाधं विणा
कधं अज्ज विजीवसि ।

११९. शङ्ख—हा निष्कारणपरोपकारव्रत ! केमं प्राणेभ्योऽपि
वल्लभतरं जनं विहाय गम्यते ? तदवश्यमेव भवन्तमन्वेति
शङ्खचूडः ।

१२०. गरु—कष्टमुपरतोऽयं महात्मा । तत्किमिदानीं करोमि ।

१२१. वृद्धा—(साक्षमूर्ध्वमवलोक्य) भवन्तो लोअवाला । कहं
ण अग्निदेण सिच्चिअ एदं मे पुत्तअं जीवावैह ।

१२२. गरु—(सहर्षमात्मगतम्) अये अमृतसंकीर्तनात्साधु स्मारि-
तम् । मन्ये परिमृष्टमयशः । तद्यावत् त्रिदशपतिमभ्यर्थ

११८. हा आर्यपुत्र । कथं मां परित्यज्य गतोऽसि ? अयि निर्धृण-
हृदये । वज्रकठिनदेहे । मलयवति ! प्राणनाथं विना कथ-
मद्यापि जीवसि ?

१२१. भगवन्तो लोकपालाः । कथं नामृतेन सिक्त्वेमं मे पुत्रकं
जीवयथ ।

तद्विसृष्टेनामृतवर्षेण न केवलं जीमूतवाहनं यावदेतानपि
पूर्वभक्षितानस्थिशेषानुरगपतीन् प्रत्युजीवयामि । अथ
प्रार्थितो न दास्यत्यसौ ततोऽहं ।

पक्षोत्क्षिप्ताम्बुनाथः पटुतरपतनप्रेर्यमाणैः समीरै-
र्नेत्रार्चिः श्लोषमूर्च्छाविधुरविनिपतत्सानलद्वादशार्कः ।
चञ्च्वा सञ्चूर्ण्य शक्राशनिधनदगदाप्रेतलोकेशदण्डा-
नाजौ निर्जित्य देवान् क्षणममृतमयीं वृष्टिमभ्युत्सृजामि ॥

तदयं गतोऽस्मि । (इति साटोपं परिक्रम्य निष्क्रान्तः)

१२३. जीमू—वत्स शङ्खचूड ! किमद्यापि प्रतीक्ष्यते । समाहृत्य
दारुणि पुत्रस्य मे विरचयं चितार्त्तं येन वयमप्यनेनैव सह
भाञ्छामः ।

१२४. वृद्धा—पुत्र शङ्खचूड । लघु सज्जोहि । अम्हेहिं विणा
भ्रातृणां दे दुःखं भविस्सदि ।

१२५. शङ्ख—(सास्रम्) यदाज्ञापयन्ति गुरवः । नन्वग्रग एवाहं
युष्माकम् । (उत्थाय चितारचनां कृत्वा) तात अम्ब सज्जीकृतेयं
चिता ।

१२६. जीमू—कष्टं भोः कष्टम् ।

१२४. पुत्र शङ्खचूड । लघु सज्जया आस्माभिर्विना भ्रातुस्ते दुःखं
भविष्यति ।

उष्णप्रिः स्फुट एव मूर्धनि विभात्यूर्णैयमन्तर्भवो-

श्चक्षुस्तामरसानुकारि हरिणा वक्षःस्थलं स्पर्धते ।

चक्राङ्गौ च करौ तथापि हि कथं हा वत्स मे दुष्कृतै-

स्त्वं विद्याधरचक्रवर्तिपदवीमप्राप्य किं गच्छसि ॥ ३२ ॥

देवि किमपरं रुद्यते । तदुत्तिष्ठ चितायामारोहामः ।

(सर्वे उत्तिष्ठन्ति)

१२७. नायि— (वद्वाञ्जलिरूर्ध्वं पश्यन्ती) भवद्वि गौरि । तुष्ट
आपूतं जहा—विज्ञाहरचक्रवर्ती भक्ता ते भविस्सदि—
न्ति । ता कहां मम मन्दभाग्याए किदे तुमं अलीअवअणा
संवुत्ता ।

(ततः प्रविशति ससंभ्रमा गौरी)

१२८. गौरी—महाराज जीमूतकेतो । न खलु साहसमनुष्ठातव्यम् ।

१२९. जीमू—अये कथममोघदर्शना गौरी ।

१३०. गौरी—(मलयवतीमुद्दिश्य) वत्से कथमहमलीकवादिनी भवे-
यम् । (नायकमुपसृत्य कमण्डलूदकेनाभ्युक्ष्य)

निजेन जीवितेनापि जगतामुपकारिणः ।

परितुष्टासि ते वत्स जीव जीमूतवाहन ॥ ३३ ॥

१२७. भगवति गौरि ! त्वयाज्ञप्तम् यथा—विद्याधरचक्रवर्ती भर्ता
ते भविष्यति—इति । तत्कथं मम मन्दभाग्यायाः कृते
त्वमलीकवचना संवृत्ता ।

१०२

नागानन्दे

(नाय—उत्तिष्ठति)

१३१. जीमू—(सहर्षम्) देवि दिष्ट्या वर्धसे । प्रत्युज्जीवितो
वत्सः ।

१३२. वृद्धा—भगवदीए गौरीए पसादेण ।

१३३. नाय—(गौरौ दृष्ट्वा वद्धाञ्जलिः) अये कथममोघदर्शना भग-
वती ।

अभिलषिताधिकवरदे प्रणिपतितजनार्तिहारिणि शरण्ये ।
चरणौ नमाम्यहं ते विद्याधरवन्दिते गौरि ॥ ३४ ॥

(इति गौर्याः पादयोः भ्रतति)

(सर्वे ऊर्ध्वं स्थान्ति)

१३४. जीमू—अये कथमनभ्रा वृष्टिः । भगवति किं मेतत् ।

१३५. गौरी—राजन् जीमूतकेतो ! जीमूतवाहनं प्रत्युज्जीवयितु-
मेतांश्चाम्बुशेषानुरगपतीन् समुपजातपश्चात्तापेन पक्षिपतिना
गरुडेन देवलोकादियममृतवृष्टिः पातिता । (अङ्गुल्या निर्दिश्य)
किं न पश्यति भवान्—

संप्राप्ताखण्डदेहाः स्फुटमणिकिरणैर्भासुरैरुत्तमाङ्गै-

र्जिह्वाकोटिद्वयेन क्षितिममृतरसास्त्रादलोभाल्लिहन्तः ।

संप्रत्याबद्धवर्णा मलयगिरिसरिद्वारिपूरा इवैते

वक्रैः प्रस्थानमार्गैर्विषधरपतयस्तोयराशिं विशन्ति ॥ ३५ ॥

१३२. भगवत्या गौर्याः प्रसादेन ।

३४. आर्या,

३५. स्रग्धरा.

पञ्चमोऽङ्कः

१०३

(नायकमुद्दिश्य) वत्स जीमूतवाहन न त्वं केवलं जीवितदान-
मात्रस्यैव योग्यः । तदयमपरस्ते प्रसादः—

हंसांसाहतहेमपङ्कजरजःसंपर्कपङ्कोक्षितै-

रुत्पन्नैर्मम मानसादुपनतैस्तोयैर्महापावनैः ।

स्वेच्छानिर्मितरत्नकुम्भनिहितैरेषाभिषिच्य स्वयं

त्वां विद्याधरचक्रवर्तिनमहं प्रीत्या करोमि क्षेप्तात् ॥

अपि च ।

अग्रेसरीभवतु काञ्चनचक्ररत्न-

मेष द्विपश्च धवलैर्दशैश्चतुर्भिः ।

श्यामो हरिर्मलयवत्यपि चेत्यमूनि

रत्नानि ते समवलोकय चक्रवर्तिन् ॥ ३७ ॥

अपि च आलोक्यन्ताममी शारदशशाङ्कधवलंवालव्यजनह-
स्तामणिमरीचिरचितेन्द्रचापभक्तयो भक्तिनिमितपूर्वकायाः प्रण-
मन्ति नमन्ति च मतङ्गहतकादयो विद्याधरपतयः । तदुच्यतां

किं ते भूयः प्रियमुपकरोमि—

१३६. नाय—अतः परमपि प्रियमस्ति ।

त्रातोऽयं शङ्खचूडः पतगपतिभयाद्वैनतेयो विनीत-

स्तेन प्राग्भक्षिता ये विषधरपतयो जीवितास्तेऽपि सर्वे ।

मत्प्राणाप्ल्या च मुक्ता न गुरुभि रसवश्चक्रवर्तित्वमाप्तं

साक्षात्त्वं देवि दृष्ट्वा प्रियमपरमतः किं पुनः प्रार्थ्यते यत् ॥

३६, ३७. शार्दूलविक्रीडितम्. ३७. वसन्ततिलकम्.

तथापीदमस्तु भरतवाक्यम्—

वृष्टिं हृष्टशिखण्डिताण्डवकृते मुञ्चन्तु कालेऽबुदाः
 कुर्वन्तु प्रतिरुढसन्ततहरिच्छस्योत्तरीयां क्षितिम् ।
 चिन्वानाः सुकृतानि वीतविपदो निर्भत्सरैर्मानसै-
 र्मोदन्तां सततं च बान्धवसुहृद्गोष्ठीप्रमोदाः प्रजाः ॥ ३९ ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे)

॥ इति पञ्चमोऽङ्कः ॥

समाप्तं चेदं नागानन्दं नाम नाटकम् ।

३८. सप्तधरा.

PRINTED BY V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS,
 AT THE 'VAVILLA PRESS,' MADRAS.—1932.

॥ नागानन्दस्य पद्यानामनुक्रमणी ॥

पञ्चारम्भः

अक्रिष्टविम्बशोभा
 अम्रसरी भवतु
 अज्ञाननिद्रया सुप्तः
 अनयं जघनभोग
 अनिहृतं सपत्नं
 अन्तः पुराणां जिहितव्यवहृत्यः
 अन्योन्यप्रीतिकृतां
 अभिलषिताधिकवरदे
 अमी गीतारम्भैः
 अस्मिन् प्रत्युशिलतले
 अस्या विलोक्य मन्ये
 आत्मीयः परस्म्यं खलु
 आदावुत्पीडपृथ्वीं
 आमोशनन्दितालिर्निपतति
 आर्तं कण्ठगतप्राणं
 आलोक्यमान मृतिलोचनदुःखदायि
 आवर्जितं मया चञ्च्वा
 आवेदय ममात्मैयं
 आस्तां स्वस्तिकलक्ष्म वक्षसि
 इत्येकशः प्रतिदिनं
 उत्फुल्लकमलकेसर
 उत्प्रेक्षमाणा त्वां तार्क्ष्यं
 उन्मज्जलकुञ्जोन्म
 उष्णीषः स्फुटेष मूर्धनि
 एकाकिनापि हि मया
 एकतोयुरुवर्णं
 एत ते भूलतोद्भासि
 एतन्मुखं प्रियायाः
 कण्ठे हारलतायोग्ये
 कवलितलवङ्गप्रलव

पृष्ठम्

पञ्चारम्भः
 ३१ कामेनाकुप्य चापं
 १०३ कुणसि घणतरुणचन्दन
 ९६ कुर्वाणो रुधिरार्द्रचक्षुषणैः
 १८ क्रोडीकरोति प्रथमं
 ५९ कचि द्वीपाकारः
 ६२ श्रौमे भङ्गवती तरङ्गतले
 ४१ वेदाय स्तनभारएव किमु ते
 १०२ गात्राग्न्यमूनि न वहन्ति
 ५४ गोकर्णं मणवतटे त्वरितं
 ७७ ग्लानिर्नोधिकपीयमान
 ७१ चञ्चच्चाम्रकृतच्युतपिशित
 ९१ चन्दनस्तागृहमिदं
 ८३ दूडामणिं चरणयोर्मम
 ७७ जायन्ते च म्रियन्ते च
 ७० जिह्वासहस्रद्वितयस्य
 ८१ ज्वालाभङ्गैः झिलोकीम्रसन
 ८९ णिच्चं जो पिवइ सुरं
 ८४ तनुरियं तरलायतलोचने
 ९० तापात् तत्क्षणघृष्टक
 ६५ तिष्ठन् भाति पितुः पुरो
 ९ तुल्याः संवर्तकभ्रैः
 ९७ त्रातोऽयं शङ्खचूडः
 ६३ दक्षिणं स्पन्दते चक्षुः
 १६ दिग्धाक्ता हरिचन्दनेन
 १०१ दिनकरकरामृष्टं
 ६० दृष्ट्वा विम्बं हिमांशोः
 १७ दृष्ट्वा दृष्टिं मधो दधाति
 ५५ ध्यानव्याजमुपेत्य
 ५५ न खलु न खलु मुग्धे साहसं
 ३७ न तथा सुखयति मन्ये
 ६३ नागानां रक्षिता भाति

पृष्ठम्

१
 २५
 ८८
 ६७
 ९६
 ७९
 ५३
 ८२
 ८८
 ७४
 २८
 ८६
 ७३
 ६५
 ९२
 ४२
 १४
 १८
 ४
 ७६
 १०३
 ७
 ५५
 ५८
 ७७
 ५२
 १
 ३७
 ७६
 ७८

नागानन्दस्थपद्यानामनुक्रमणी

पद्यारम्भः

नाहित्रोपात् स्थितिं काह मासा
निजेन जीवितेनापि
नित्यं प्राणाभिधातात्
निद्रामुद्राप्रवन्धान्मधुकर
निराधारं धैर्यं
निप्यन्दत इवानेन
निप्यन्द श्रन्दनानां शिशिरयति
नाता किं न निशा शशाङ्कधवलाः
न्याये व अनि योजिताः
पुष्टेः शिवायुनाथः
पित्रो विधातुं शुश्रूषां
प्रतिदिन मशूय महिना
प्रिया सन्निहिते वयं
भक्त्याति दूर मवना ववनम्र
मुक्तानि यौवनमुत्तानि
मधुरमिव नन्दनं स्वागतं
मध्वैत स्वार्पय कस्यचिहं
महोदयमस्तिष्कविभेदमुक्त
माद्यलुङ्गरागण्डभिः
मूढाया भ्रष्टरश्नुसन्तति
मेदोऽस्थिमांसमज्जासृक्
मेरो मन्दरकन्दरासु
म्रियते म्रियमाणे या
यद्विद्याधरराजवंशतिलकः
यैरत्यन्तदयापरैः
रागस्यास्पद मित्यवैमि
वच्छयलंमि दइआ
वासोऽर्थ दययेव
वासोयुग मिदं रतं

पृष्ठम्

८३
१०१
९६
६१
९९
३०
५४
२६
५
१००
३
७४
३
८६
८०
८
७२
७१
६
६९
९५
९०
७४
३३
७०
३
४२
७
७६

पद्यारम्भः

विद्याधरेण केनापि
विलुप्तशेषाङ्गतया
विश्वामित्रः श्रमांसं
वृद्धिं हृष्टशिलागिडतागडवकृते
वृष्टया पिष्टाकतस्य
व्यक्ति व्यञ्जनधातुना
व्यावृत्त्यैव सितासितेश्वणरुचा
शयितेन मातुरङ्गे
शय्या शाद्वल मासनं
शशिमणिशिला सेय यस्यां
शिरामुल्लैः स्यन्दत एव रक्तं
श्रीहर्षो निपुनः कविः
समुत्पत्त्यामह मातः
संप्रामात्स्यददेहाः
संरक्षता पन्नग मद्य पुण्यं
संसर्पद्भिः समन्तात्
सर्वाशुचिनिधानस्य
छीहृदयेन न सोढा
स्थानप्राप्त्या दधानं
स्फुरसि कि मदक्षिणेश्वरि
स्मितपुष्पोद्गमोऽयं
सत्ता नापादलम्बान्
स्वगृहोद्यानगतेऽपि
स्वर्गस्त्री यदि तत् कृतार्थमभवत्
स्वशरीर मपि परार्थ
स्वशरीरेण शरीरं
हंसांसाहतहेमपङ्कजरजः
हरिहरपिदामहाणं
हुङ्कारैर्ददता मया प्रतिवचो

पृष्ठम्

८५
९५
७३
१०४
४१
१०
२६
७६
६३
२९
८९
२
७५
१०२
७७
५९
६५
२६
९
८१
५७
९६
७९
११
६०
९०
१०३
४६
५२